Jaarverslag 2002

Rijksmuseum Amsterdam

Rijksmuseum Amsterdam
Postbus 74888
1070 DN Amsterdam
telefoon 020 674 70 00
telefax 020 674 70 01
e-mail info@rijksmuseum.nl
internetsite www.rijksmuseum.nl

Jaarverslag 2002

4 Schenkers en legatoren van (kunst)voorwerpen
6 Sponsors, Schenkers en Fondsen op Naam
7 Bezoekcijfers
9 Doelstelling
11 Verslag van de directie
37 Essays
57 Aanwinsten
77 Summaries in English
91 Bijlagen
133 Financieel overzicht 2002

Schenkers en legatoren van (kunst)voorwerpen

Afdeling Aziatische Kunst

Mevrouw Yuko Shibata, Tokyo (Japan)

Afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid

Mevrouw J.H. Barendsen, Aalsmeer
De heren C.P.A. Castendijk en G.R. Castendijk, Rotterdam
De heer J. Halsema, Huizen
Heinekens' Bierbrouwerijen N.V., Amsterdam
Mevrouw K.A.C. van Schaik-Scheers, Heiloo
Mevrouw E. Stortenbeker, Zeist, namens de familie Stortenbeker
Jonkvrouwe A.C. Teding van Berkhout, Bergen NH (legaat)
Mevrouw G. Weinberg-Mulder, Wassenaar

Afdeling Nederlandse geschiedenis

Mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam
De heer J.A. Blok, Baarn
De heer J. Halsema, Huizen
Mevrouw A.J. Jürgens, Amsterdam
Mevrouw F.E. Kiers, Voorburg
Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam
Ministerie van Financiën, Den Haag
De Nederlandsche Bank N.V., Amsterdam
Mevrouw E.S. Pit-Halbertsma en de heer A.A. Pit, Zeist
De heer W.D.J. van de Put, Amsterdam
De heer P. Schatborn, Amsterdam
De heer P.F.J. Schipper, Eindhoven
Mevrouw A. Talma, Oegstgeest
De heer W.H. Vroom, Amsterdam
Mevrouw A.M. Weijsters-Vlekke, Bergen op Zoom
De heer H. Zegeling, Odijk

Rijksprentenkabinet

Tekeningen

Mevrouw H.N. Bantzinger-Paërl, Amstelveen
De heer P. Brandt jr., Antwerpen
De heer en mevrouw Braun-Herweyer, Dornach (BRD)
De heer A.R.A. Croiset van Uchelen, Maarssen
Mevrouw J.U. Flohil-de Jong, Santpoort-Zuid
De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkena Blouw
De heer J.R. de Groot, Velp
De heer Simon Koene, Den Haag
De heren A. Korteweg, J. Strootman en G. Verholen, Eindhoven
De heer Kurt Löb, Amsterdam
De heer P. van Mook, Bergambacht
Mevrouw Lisa Oehler, Kassel (BRD)
De heer en mevrouw E. van der Vossen-Delbrück, Amsterdam

Prenten

Mevrouw H.N. Bantzinger-Paërl, Amstelveen
De heer J. van Bakel, Eindhoven
De heer P. van Bakel, Eindhoven
De heer P.J.H. van Bree, Amsterdam
Mevrouw J.U. Flohil-de Jong, Santpoort-Zuid
De heer J.H.W. Goslings, Epse
Hill-Stone Inc., New York (USA)
De heer H.H.M van Hugten, Hilversum
De heer P. Jonker, Haule
De heer Simon Koene, Den Haag
De heer G.C.M. Luijten, Oudewater
De heer P. van Mook, Bergambacht
De heer R.W. Scheller, Amsterdam
De heer en mevrouw E. van der Vossen-Delbrück, Amsterdam
De heer S. Wartena, Vachères-en-Quint (F)
De heer Karel Wetselaar, Krommenie

Foto's

De heer H. van den Boogaard, Zwanenburg
Willem Diepraam, Amsterdam
Mevrouw H.A. van Gelder, Amsterdam
Gemeentearchief Rotterdam
De heer W.J.A. Haring, Bilthoven

De heer M. Heiting, Los Angeles (USA)
ICM, Haarlem
ING Bank, Amsterdam
Mevrouw J. Janse-de Ronde Bresser, Amsterdam
De heer A.C. Schuytvlot, Amstelveen

Documenten en objecten

De heer H. Kegel, Baambrugge
De heer P. van Mook, Bergambacht
De heer J.W. Niemeijer, Broek in Waterland
De heer S. Wartena, Vachères-en-Quint (F)

Afdeling schilderijen

Mevrouw W. van Iterson, Oosterbeek (legaat)

Bibliotheek

De heer M. Heiting, Los Angeles (USA)
De heer H.A. Röell, Waalre

Sponsors, Schenkers en Fondsen op Naam

Subsidiënt
- Ministerie van OCenW

Begunstigers
- Jhr. mr. J.H. Loudon
- Mondriaan Stichting
- Prins Bernhard Cultuurfonds
- Stichting Het Rijksmuseum Fonds
- Vereniging Rembrandt
- VSB Fonds
- SponsorBingo Loterij
- F.G. Waller Fonds

Het *Nieuwe* Rijksmuseum
- De Staat der Nederlanden
- Royal Philips Electronics
  - Founder van Het *Nieuwe* Rijksmuseum
- SponsorBingo Loterij
  - Hoofdsponsor van Het *Nieuwe* Rijksmuseum

Sponsors
- Achmea
- BNP Paribas
- Booz Allen Hamilton
- Koçbank
- Magicbox
- Hotel Okura Amsterdam
- Heineken N.V.
- D. Gottesman
- The Japan Foundation

Voorkeursleveranciers
- Ahrend
- Drukkerij Mercurius
- Flowershop Ivy

Fondsen op Naam beheerd door Stichting Het Rijksmuseum Fonds
- Bank ten Cate & Cie Fonds
- Michael Drabbe Fonds
- Ebus Fonds
- Goslings NieuwBeerta Fonds
- Paul Huf Fonds
- Victor Muller Fonds
- Fonds J.W. Edwin vom Rath
- Frits en Phine Verhaaff Fonds
- Scato Gockinga Fonds
- Suman Fonds
- Veluvine Molijn de Groot Fonds

Donaties en subsidies voor projecten
- Ministerie van OcenW
- Ministerie van Defensie
- NWO/Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen
- HGIS-C van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Ministerie van OCenW
- Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds
- ToKeN 2000
- Stichting Charema Fonds voor Geschiedenis en Kunst
- M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

Bezoekcijfers

	2001	2002
Betalende bezoekers		
Volwassenen	513.806	546.978
Gezin	24	0
Volwassenen in groepsverband	179.790	192.662
Houders museumjaarkaarten	69.048	73.194
Museumjaarkaart NS en RABO	66.190	76.725
Gereduceerd individueel	3.201	11.669
Subtotaal	832.059	901.228
Gratis bezoekers		
Kinderen	78.352	84.934
Kinderen in groepsverband	4.193	2.530
Schoolverband en museumles	44.135	54.660
Avondontvangsten	10.671	8.528
Relaties	9.285	20.537
Bezoekers studiezaal	4.201	4.171
Sponsoren	69	225
Overigen	32.596	23.675
Subtotaal	183.502	199.260
Totaal aantal bezoekers	**1 015.561**	**1 100.488**
Enkele kengetallen		
Totaal betalend bezoek	68,6%	68,3%
Totaal houders MJK	13,3%	13,6%
Totaal gratis	18,1%	18,1%

Totaal bezoekers 2002 is 8% hoger dan in 2001.

Totaal bezoek houders MJK is 11% hoger dan in 2001.

www.rijksmuseum.nl		
Unieke bezoekers	296.975	400.521
Pageviews	1 306.024	2 235.111
Bezoekcijfers studiezaal		4.171
Bezoekcijfers bibliotheekcatalogus op Internet (vanaf oktober)		19.884

Doelstelling

Het Rijksmuseum is een museum van kunst en geschiedenis dat zich ten doel stelt voor het nationale en internationale publiek een representatief overzicht van de Nederlandse kunst en geschiedenis vanaf de middeleeuwen en belangrijke aspecten van Europese en Aziatische kunst te tonen.

Dit impliceert dat het Rijksmuseum voorwerpen van kunst en geschiedenis bewaart, beheert, conserveert, restaureert, wetenschappelijk onderzoekt en bewerkt, verzamelt, presenteert en toegankelijk maakt en tentoonstellingen organiseert.

Verslag van de directie 2002

VOC-jaar
De Gouden Eeuw
Overige tentoonstellingen
Fotografie
De collectie
Aanwinsten
Bruiklenen
Collectieontsluiting en digitalisering
Geschiedenis
Onderzoek
Onderwijs
Advies
Het *Nieuwe* Rijksmuseum
Tijdelijke behuizing en presentatie
Verder met Cuypers
Educatie & Publieksinformatie
Communicatie & Marketing
Het Rijksmuseum als kader
Raad van Toezicht
Ondernemingsraad
Personeel & organisatie
Personeelsvereniging
Vooruitblik

Het Rijksmuseum slaat zijn vleugels uit. Op 12 maart 2002 werd in een deel van het Bonnefantenmuseum te Maastricht het Rijksmuseum aan de Maas geopend. Staatssecretaris Rick van der Ploeg verrichtte de officiële opening en daarmee kreeg een hoogwaardig ensemble Vlaamse kunst uit het Rijksmuseum voor de komende jaren een nieuw thuis. Een kabinetswisseling verder was het in aanwezigheid van staatssecretaris Cees van Leeuwen dat op 9 december door Prins Willem-Alexander het Rijksmuseum Amsterdam Schiphol werd ingewijd. Met een vaste presentatie van een negental topwerken van 17de-eeuwse schilderkunst, Rembrandt en Jan Steen incluis, zorgde het museum daarmee voor een novum: een museum op de nationale luchthaven. Mede dankzij het schitterende ontwerp van Benthem Crouwel Architecten kreeg de nieuwe satelliet van het Rijksmuseum veel aandacht in de media, ook internationaal.

Het *Nieuwe* Rijksmuseum kleurt natuurlijk in toenemende mate alle werkzaamheden binnen het Rijksmuseum en evenzeer de beeldvorming van het museum. Alle ogen zijn gericht op de fascinerende periode van de ophanden zijnde renovatie, tijdens welke het museum echter **niet** dicht zal gaan. Ondanks de voorbereidingen daarop was het Rijksmuseum in 2002 het hele jaar volledig geopend en werd een rijk en afwisselend tentoonstellingsprogramma geboden met onder meer spraakmakende overzichten van de oeuvres van de schilders Aelbert Cuyp en Michael Sweerts, alsmede een reeks tentoonstellingen waarmee werd gememoreerd dat 400 jaar geleden de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) werd opgericht.

Met 1.100.488 bezoekers werd 2001 met 85.000 bezoeken overtroffen en mag van een goed jaar worden gesproken. Het aantal Nederlandse bezoekers nam met 5,65% toe, wat vooral op het conto van de VOC-tentoonstelling te schrijven lijkt. De gespannen internationale politieke situatie bleek vooralsnog van minder invloed op het bezoek dan werd gevreesd. Wel viel een geringe verschuiving ten gunste van Europese bezoekers waar te nemen. De commerciële activiteiten van het Rijksmuseum gaven een verheugende omzetstijging van 14,7% te zien.

VOC-jaar

In 2002 werd herdacht dat het 400 jaar geleden was dat de Verenigde Oost-Indische Compagnie werd opgericht. De geschiedenis van de VOC wordt thans niet alleen meer als een heroïsche periode in het vaderlands verleden beleefd. Ook voor de schaduwkanten is aandacht gevraagd. Het Rijksmuseum mengde zich in dit discours met verschillende tentoonstellingen en publicaties en participeerde in het debat dat over de VOC in de pers werd gevoerd (zie p. 42). De afdeling Nederlandse geschiedenis verdient alle lof voor het veelzijdige programma dat zij het afgelopen jaar realiseerde.

Op 12 januari werd het VOC-jaar ingeluid met een fototentoonstelling over de monumenten in India door Ferry André de la Porte. In het prentenkabinet waren voorts foto's uit Indië te zien, alsmede de Atlas Gordon, die een uniek getekend beeld van het 18de-eeuwse Zuid-Afrika biedt.

Tijdens de Museumnacht op 2 november kon het publiek het Rijksmuseum van 19 tot 2 uur 's nachts bezoeken. De avond werd geopend met een Chinese drakendans.
Foto: ANP-foto

Het Rijksmuseum Amsterdam Schiphol: in een vitrine waarin een portret hangt dat Rembrandt maakte van zijn echtgenote Saskia van Uylenburgh, weerspiegelt zich een KLM-vliegtuig.
Foto: Maarten Hartman/HH

Hoogtepunt van de VOC-herdenking in het Rijksmuseum was de grootscheepse tentoonstelling 'De Nederlandse ontmoeting met Azië', op 9 oktober geopend met een lezing door de Indonesische historicus professor A. Lapian. Bijzonder was dat de expositie ook ruim aandacht besteedde aan de 19de en 20ste eeuw.

Bij de tentoonstelling verscheen een rijk geïllustreerde catalogus in zowel een Nederlandse als Engelstalige editie.
De tentoonstelling was aantrekkelijk vormgegeven door Platvorm en ging vergezeld van een uitgebreid begeleidend programma aan nevenactiviteiten, waarbij iedere maand een ander Aziatisch land centraal stond. Prominente sprekers als Anil Ramdas, Rudy Kousbroek, Kester Freriks en Lulu Wang verzorgden lezingen. Ook de Museumnacht op 2 november stond met het thema 'Oosterse nachten' in het teken van Azië. Bij de realisatie van de tentoonstelling werd het Rijksmuseum financieel gesteund door Achmea en de heer D. Gottesmann.

De Gouden Eeuw

Voor de liefhebbers van 17de-eeuwse schilderkunst waren er verspreid over het jaar drie interessante tentoonstellingen te zien. Op 7 juni opende de tentoonstelling over het oeuvre van Aelbert Cuyp, de Dordtse landschapsschilder wiens werk sinds de 18de eeuw met name bij Engelse verzamelaars zeer

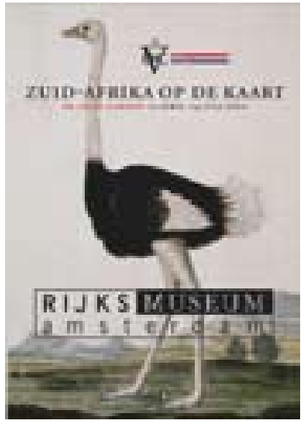
in trek was en helaas in onze vaderlandse verzamelingen betrekkelijk matig is vertegenwoordigd. De tentoonstelling werd georganiseerd in samenwerking met de National Galleries van Washington en Londen, waar zij in 2001 al te zien was geweest. Het Rijksmuseum was in het bijzonder verantwoordelijk voor de sectie tekeningen, die in onze collectie zeer rijk vertegenwoordigd zijn. Deze stonden ook centraal in het Rijksmuseum-dossier dat naast de Engelstalige catalogus werd uitgegeven. Het Rijksmuseum dankt Royal Philips Electronics voor haar financiële bijdrage.

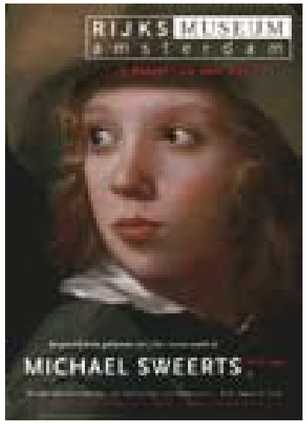
Van 9 maart tot en met 20 mei toonde het museum een overzicht van het oeuvre van Michael Sweerts, een intrigerend kunstenaar die lang voor een Hollands schilder is aangezien en van wie het Rijksmuseum in het verleden een ongeëvenaarde collectie werken heeft bijeengebracht. Uit onderzoek in het kader van de tentoonstelling bleek echter dat zijn wortels vooral in de Zuidelijke Nederlanden lagen. Wel had Sweerts in de Noordelijke Nederlanden enkele belangrijke opdrachtgevers en verkeerde hij te Rome in de kring van Hollandse Italiëgangers. In het kader van dit tentoonstellingsproject werd een groot aantal schilderijen gerestaureerd. De Sweerts-retrospectieve was na Amsterdam nog in twee Amerikaanse musea, te Hartford en San Francisco, te zien.

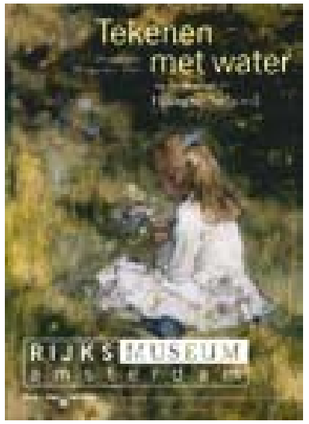
De derde presentatie van 17de-eeuwse schilderkunst was te zien in vier kabinetten van de Eregalerij. De vorig jaar verworven trits portretten van Jacob Jordaens keerde na een lichte restauratie

François Boucher, 1713-1770
Vrouwelijk naakt, in halfliggende houding, naar rechts
Rood en wit krijt op beige papier, 29,2 x 39,2 cm
Inv. Nr. RP-T-1950-87
Deze tekening was een van de blikvangers in de tentoonstelling 'Van Watteau tot Ingres'.

De affiches van de tentoonstellingen 'Zuid-Afrika op de kaart. De Atlas Gordon', 'De geschilderde geheimen van Michael Sweerts (1618-1664)' en 'Tekenen met water. Aquarellen van de Haagse School'. Ontwerp: Berry Slok

stralend op zaal terug, omringd door Vlaamse tijdgenoten zowel uit de eigen collectie als enkele bruiklenen. Dit Zuid-Nederlandse ensemble werd aan de overzijde van de Eregalerij geconfronteerd met soortgelijke portretten en historiestukken uit de Noordelijke Nederlanden (zie p. 49).

Overige tentoonstellingen

Tot en met 3 februari 2002 was nog de Rococo-tentoonstelling 'Nederland aan de Zwier' te zien en een van de aanwinstenpresentaties toonde verwervingen op het gebied van het historisme in de kunstnijverheid en de prentkunst. De aan accessoires gewijde 'Finishing touches' was de laatste textieltentoonstelling vóór de renovatie.

Japanse kunst stond centraal in de tentoonstelling 'De haas en de maan', gewijd aan het tussen 1620 en 1820 geproduceerde Arita-porselein. Strikt vervaardigd voor de Japanse binnenlandse markt bleven deze voorwerpen buiten het gezichtsveld van de VOC-handelaren. Het was de eerste maal dat van dit type keramiek een overzichtstentoonstelling in ons land te zien was. Wij danken The Japan Foundation en Hotel Okura Amsterdam voor hun medewerking.

In het prentenkabinet bleken de tentoonstellingen over de aquarellen van de Haagse School uit de collectie Drucker-Fraser en de 18de-eeuwse tekeningen 'Van Watteau tot Ingres' zeer geliefd bij het publiek. Beide presentaties, met respectievelijk Booz Allen Hamilton en BNP Paribas als hoofdsponsor, ontsloten via hun kloeke catalogi belangrijke bestanddelen van de vaste collectie. De tentoonstelling van de Franse tekeningen zal in 2003 ook in Parijs in het Institut Néerlandais te zien zijn.

In het najaar vormde de herdenking van de 300ste geboortedag van de Zwitserse kunstenaar Jean-Etienne Liotard de aanleiding om in het pastelkabinet in de Philipsvleugel het in het Rijksmuseum berustende werk van deze kunstenaar volledig te laten zien en hieraan een deel in de reeks Rijksmuseum-dossiers te wijden. Met het museum in Genève bezit het Rijksmuseum de fraaiste collectie van zijn pastels.

Fotografie

Ook de fotografieliefhebbers kwamen in 2002 goed aan hun trekken. In museum Huis Marseille was vanaf 2 maart een tentoonstelling over vroege Nederlandse fotografie te zien, waarvan het leeuwendeel uit het Rijksmuseum afkomstig was. Deze presentatie markeerde de introductie van de website www.earlyphotography.nl, waaraan naast het

Paul Huf Jr.
De kruidenspecialist: Jacob Hooy, Amsterdam.
Uit de serie 'Vakmanschap is meesterschap', 1965
Foto, ontwikkelgelatinezilverdruk, 30 x 30,4 cm
Inv. Nr. RP-F-2002-12-1

Rijksmuseum ook het Leidse Prentenkabinet en 25 andere publieke verzamelingen bijdroegen en die mede tot stand kwam dankzij een bijdrage van de Mondriaan Stichting.

In de serie Dokument Nederland, die het museum samen met NRC Handelsblad organiseert, was dit jaar Morad Bouchakour gevraagd het thema 'FEEST!' vast te leggen. De tentoonstelling, met dank aan Magicbox, trok veel aandacht, in het bijzonder ook van jongere bezoekers.

Met een groot aantal nieuw verworven foto's uit de serie 'Vakmanschap is meesterschap' memoreerde het museum in de aanwinstenzaal het recente overlijden van Paul Huf. Ronald de Leeuw opende op 6 juni de aan deze geliefde fotograaf gewijde tentoonstelling in het FOAM (Fotomuseum Amsterdam).

Voor het Paul Huf Fonds voor fotografie organiseerde de afdeling communicatie & marketing op 2 oktober voor de tweede keer een lucratieve *fundraising*-avond. De fotocollectie werd in 2002 verrijkt met enkele belangrijke afdrukken van Charles Nègre. Verzamelaar Manfred Heyting gaf het museum bovendien een mooie reeks boeken over fotografie afkomstig uit de verzameling Hartkamp ten geschenke.

De collectie

Het museum stelt er eer in, ook met de renovatie in het verschiet, de collectie op hoog niveau te blijven presenteren. Allerlei zalen kregen daarom ook in 2002 nog een opknapbeurt, waaronder de zaal met koloniale kunst en kunstnijverheid. Voorts kreeg de in 2000/2001 nieuw ingerichte afdeling schilderijen een uitvoeriger beteksting. Sinds 14 november zijn bovendien de nieuw geordende en opgeknapte zalen van de studiecollectie schilderijen te bezichtigen, waardoor naast de werken in het museale hoofdcircuit nog eens meer dan 800 schilderijen voor de liefhebber toegankelijk zijn.

De aanwinstenzaal naast de Nachtwacht toonde steeds weer dat we in het Rijksmuseum te maken hebben met een levende collectie. Hoewel 'cultureel beleggen' voor de regering in 2002 nog een vraag leek, doet het Rijksmuseum met zijn aanwinsten al jarenlang niet anders. Met name dankzij de SponsorBingo Loterij geniet het museum een aanzienlijke verruiming van zijn aankoopmiddelen.

Veel danken we ook aan particuliere schenkers. Steeds vaker worden aankopen mede mogelijk gemaakt door Fondsen op Naam, waarbij schenkers geld doneren dat alleen voor een specifiek doel mag worden ingezet. Dit jaar kregen we er fondsen bij voor de aankoop van textiel, romantische schilderkunst, Italiaanse prenten en tekeningen en voor aankopen op het gebied van de scheepvaart (voor een overzicht van deze fondsen zie p. 6).

Een belangrijke rol in het beheer van de externe fondsen vervult het Rijksmuseum Fonds. Door de sterk dalende koersen van de aandelen op de beurzen was het fondsbeheer in 2002 helaas niet altijd een opbeurende bezigheid. Op 29 oktober nam de heer P.P. Kohnstamm afscheid als penningmeester van het Fonds. De heer K.J. Storm trad in 2002 toe tot het bestuur. Het Rijksmuseum Fonds publiceert jaarlijks een eigen jaarverslag, waarnaar hier verder wordt verwezen.

In 2002 is de studiecollectie schilderijen geheel opnieuw ingericht. Sinds 15 november is deze vijf middagen per week voor het publiek toegankelijk en kunnen meer dan 800 schilderijen uit de collecties van het Rijksmuseum worden bezocht.

Aanwinsten

De collectie werd op tal van fronten aanzienlijk verrijkt. Met de aankoop van een uniek ensemble Nederlandse 17de-eeuwse wapens uit de collectie H.L. Visser (zie p. 62) ging een lang gekoesterde wens in vervulling. Dat Nederland in de 17de eeuw toonaangevend was in de internationale wapenhandel en zowel in technisch als esthetisch opzicht vuurwapens van topkwaliteit produceerde, was in onze musea tot dusver nauwelijks te zien. Deze omissie is nu goed gemaakt. Delen van de aangekochte verzameling waren enige maanden in de aanwinstenzaal te zien en daarna in enkele vitrines in de zalen van de afdeling Nederlandse geschiedenis. Aan deze aankoop – in geld de op drie na grootste ooit van het Rijksmuseum – verleenden niet alleen de trouwe fondsen van het Rijksmuseum maar ook de Ministeries van Defensie en OCenW steun. Veertig procent van deze bijzondere, over vele jaren bijeengebrachte collectie werd verworven en het museum zal zich inspannen om ook de rest ervan te verkrijgen. Op 12 april werd het ensemble in aanwezigheid van staatssecretaris Rick van der Ploeg in de Aduardkapel gepresenteerd.

Het Rijksmuseum ziet het als zijn missie naast ‘een representatief overzicht van Nederlandse kunst’ ook ‘belangrijke aspecten van Europese en Aziatische kunst te tonen’. Hoewel het Rijksprentenkabinet en de afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid sinds jaar en dag internationaal verzamelen, waren er sinds de jaren zestig geen belangrijke buitenlandse schilderijen meer

Bokaal met deksel van groen glas, een zogenaamde Carousselbokaal. Veelkleurig beschilderd met emailverf met wapens van adellijke families uit Duitsland en het Keizerrijk Oostenrijk-Hongarije
Haida (Tsjechië), 1863
Toegeschreven aan Anton Ambros Egermann
Inv. Nr. BK-2002-1
Geschenk van Heinekens’ Bierbrouwerij N.V.

Pot met deksel, beschilderd in blauw met boeketten, Chinese figuren en een vliegende phoenix
Delft, ca. 1665
Hoogte 47 cm, diameter 37 cm
Inv. Nr. BK-2002-11

aangekocht. Met de benoeming van Duncan Bull als conservator buitenlandse schilderkunst nam het Rijksmuseum de draad weer op.

Rond de jaarwisseling 2002/2003 kon dankzij een genereuze bijdrage van de SponsorBingo Loterij, alsmede met steun van de Vereniging Rembrandt en een particuliere weldoener, een topwerk van de Franse 17de-eeuwse landschapsschilder Claude Lorrain worden verworven worden: het 'Havengezicht' uit 1637/38 (zie p. 58 en de afbeelding op het omslag).

Hiermee kreeg het museum een schilderij in huis dat een schitterend reliëf biedt aan het werk van de 17de-eeuwse Nederlandse Italianiserende schilders die zijn invloed ondergingen.

De afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid verwierf onder meer het enig bekende ivoor van de 17de-eeuwse beeldhouwer Rombout Verhulst (zie p. 60), een grote Delftse vaas (afb. op p. 19)

Nicolas Bernard Lépicié
Portret van een jongen met een tekenboek, ca. 1772
Olieverf op doek, 40 x 32 cm
Inv. Nr. SK-C-01685, in bruikleen van het Mauritshuis

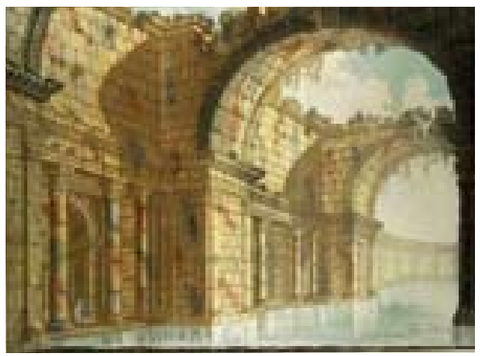
en een neogotische stoel (zie p. 72). Ter gelegenheid van het afscheid van bestuursvoorzitter Karel Vuursteen schonk Heineken het museum op 22 april een schitterend historisme-bierglas. Via de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst kreeg het museum een aantal fraaie voorwerpen gelegateerd door dr. A. van Rossum, waaronder een spectaculair Japans kamerscherm (zie p. 74).

De afdeling Nederlandse geschiedenis verwierf onder meer het model voor het Nationaal Monument Nederlands Slavernijverleden dat in juli in het Amsterdamse Oosterpark werd onthuld, en allerlei voorwerpen die met de invoering van de euro te maken hadden. Uit de collectie van het opgeheven Museum voor het IJkwezen ontvingen we unieke Nederlandse standaardmaten, waaronder de platina meter.

Niet alle aanwinsten zijn legaten, schenkingen of aankopen. Ook wordt er veel geleend of geruild. Het Mauritshuis leende ons een mooi Frans 18de-eeuws jongensportret van Lépicié.

Bruiklenen

Buiten het museum manifesteerde de Rijksmuseum-collectie zich via belangrijke bruiklenen. Beeldbepalende sculpturen als de dansende Shiwa en Falconets *L'Amour menaçant* figureerden enige maanden prominent in aan Chola-bronzen respectievelijk Madame de Pompadour gewijde tentoonstellingen in Washington en Londen. Zeer omvangrijk ook was de bijdrage van het Rijksmuseum

Johan Gottlieb Theophilus Amadeus Prestel (1739-1908)
Ruïne van een keizerlijk badhuis, ca. 1780
Aquatint, gedrukt in zwart en verschillende kleuren bruin, grijs en blauw. Aankoop uit het F.G. Wallerfonds
Inv. Nr. RP-P-2002-187

Falconets *l'Amour menaçant* werd in 2002 in bruikleen gegeven aan de National Gallery in Londen voor de tentoonstelling over Madame de Pompadour.

aan het overzicht van Amsterdamse portretkunst dat onder de titel ‘Kopstukken’ in het Amsterdams Historisch Museum te zien was. In Rome organiseerde het Rijksmuseum in de maanden oktober 2002 tot en met begin januari 2003 in de zalen van de Scuderie Papali een reprise van de eerder gehouden tentoonstelling ‘Rembrandt the Printmaker’, aangevuld met een sectie over de invloed van Rembrandts werk op enkele 17de- en 18de-eeuwse Italiaanse kunstenaars. Niet alleen president Ciampi (zie foto hiernaast) genoot zichtbaar van Rembrandts grafische werk, duizenden bezoekers volgden dagelijks in zijn voetspoor.

Uit erkentelijkheid voor het Foundership van Het *Nieuwe* Rijksmuseum gaf het museum aan Philips, bij gelegenheid van het betrekken van het Breitner Centre als hoofdkwartier, een Amsterdams stadsgezicht van Breitner in bruikleen.

Op 18 december opende in het kantoor van ABN AMRO Nederland aan de Foppingadreef een presentatie van een keus uit de collectie marine-

modellen van het museum onder de titel ‘Geen zee te hoog’. De bank wil hiermee de ontstaansgeschiedenis van de eigen organisatie belichten. Als tegenprestatie draagt ABN AMRO bij in een restauratieproject van marinemodellen.

Collectieontsluiting en digitalisering

Digitalisering van de collecties, dat wil zeggen het digitaal in beeld vastleggen van de objecten van de collectie, is een van de hoofddoelstellingen voor de komende jaren. Hiermee zijn echter grote investeringen gemoeid, zoals de aanschaf van digitale camera’s, scanners, digitale opslagmogelijkheden, et cetera. Ook voor het personeel, met name voor de fotografen, betekent het een andere manier van werken en bijscholing. Door middel van samenwerkingsverbanden kunnen ervaringen worden opgedaan en kosten worden gedeeld en kan tevens een beroep worden gedaan op subsidies.

In het afgelopen jaar is het pilot-project Digitale Atlas Geschiedenis (DAG) afgerond. In dit samenwerkingsverband met de Koninklijke Bibliotheek werden rond tevoren uitgekozen perioden in de geschiedenis delen van de Penningencollectie van de afdeling Nederlandse geschiedenis en historieprenten uit de Atlas Muller van het Rijksprentenkabinet gedigitaliseerd en in een database ondergebracht, samen met pamfletten uit de collectie Knuttel van de Koninklijke Bibliotheek. In totaal betreft het 700 penningen, prenten, schilderijen en andere objecten met bijbehorende beschrijvingen.

Marius Bauer
Benares, 1913.
Olieverf op doek, 137 x 117 cm
Uit particulier bezit kreeg het museum een interessant schilderij van de Nederlandse oriëntalist Marius Bauer geschonken. In het midden een grote stenen trap die uitkomt in de rivier de Ganges. Rechts het Brij Rama Paleis en links is nog net iets van het Ram Ghat te zien.
Inv. Nr. SK-A-4975

Onbekend kunstenaar
Beeld van de dansende Shiva Nataraja omgeven door een brandende halo. India, 1100-1200
Brons, 153 x 114,5 cm, Inv. Nr. AK-MAK-187
In 2002 in bruikleen gegeven aan de Freer Gallery of Art in Washington DC.

De digitaliseringsstraat in het Tunnelgebouw, waar het beschrijven en digitaliseren van de collectie plaatsvindt.

In het kader van het Geheugen van Nederland, een door de overheid gesubsidieerde database om museale collecties op het gebied van de Nederlandse kunst en geschiedenis gedigitaliseerd beschikbaar te stellen voor het Nederlandse publiek, worden door het Rijksmuseum in eerste instantie twee collecties bewerkt: de gehele schilderijencollectie (circa 6.000) en de foto's van de foto-opdrachten van Nederlandse geschiedenis (circa 2.500). Dit project moet in 2003 afgerond zijn.

Nieuw opgezet is de website Aziatische Keramiek, een database die wordt 'gevuld' met de collecties van het Haags Gemeentemuseum, het Gemeentemuseum Groningen, Museum Princessehof in Leeuwarden en het Rijksmuseum. Doel is om de in Nederland schaars aanwezige kennis op dit gespecialiseerde terrein te bundelen en beschikbaar te stellen.

De succesvolle database Atlas Mutual Heritage (geïnitieerd door het Rijksmuseum, het Nationaal Archief, de Rijksdienst Monumentenzorg en de Koninklijke Bibliotheek) telt inmiddels circa 4.000 afbeeldingen van VOC-nederzettingen uit collecties in binnen- en buitenland. Dankzij subsidies van het HGIS-Cultuurfonds (Ministeries van Buitenlandse Zaken en OCenW) en NWO kan de database in de komende jaren ook het gebied van de West-Indische Compagnie gaan bestrijken.

NWO heeft ook het initiatief genomen om erfgoedbeheerders, universitaire onderzoeksinstituten en bedrijfsleven samen te brengen om in aanmerking te komen voor de zogenaamde ICES-KIS-financiering. Daartoe is een ICT-onderzoeksprogramma voor cultureel erfgoed opgesteld. Het Rijksmuseum is een van de vijf erfgoedinstellingen in het gevormde consortium. Als het voorstel wordt geaccepteerd, worden in de komende jaren enkele onderzoeken opgezet die een rol kunnen spelen in het kader van Het *Nieuwe* Rijksmuseum.

Een van de marinemodellen in de tentoonstelling 'Geen zee te hoog' in het hoofdkantoor van ABN AMRO Nederland.
Foto: ABN AMRO Historisch Archief

Geschiedenis

Geschiedenis, en met name recente geschiedenis, mag zich in een grote belangstelling verheugen. Tijdens het debat over Het *Nieuwe* Rijksmuseum kwam de vraag aan de orde of er niet een nationaal historisch museum in Nederland diende te komen. In het verlengde van de keuze voor een gemengde opstelling van kunst en geschiedenis rekent het museum zich als het nationale museum van Nederland tot taak ook op dit terrein activiteiten te ontplooien.

Het Netwerk Historische Musea, met onder andere het Rijksmuseum van Oudheden, het Openluchtmuseum, het Zuiderzeemuseum, het Paleis Het Loo en het Rijksmuseum, onderzoekt de mogelijkheden om het over zoveel musea in Nederland verspreide historisch erfgoed beter onder de aandacht van publiek en politiek te brengen. In het afgelopen jaar zijn onder auspiciën van de gemeente Den Haag en de Tweede Kamer plannen ontwikkeld om in samenwerking met het Instituut voor Publiek en Politiek te komen tot een

Israhel van Meckenem (ca. 1440/1445-1503)
Man en vrouw. Uit de serie: Paren uit het dagelijks leven, ca. 1490/1495.
Gravure, aankoop uit het F.G. Wallerfonds
Inv. Nr. RP-P-2002-192

discussieplatform en een museale presentatie in de gebouwen van het Binnenhof onder de titel 'Huis van de Democratie'. Min of meer tegelijkertijd heeft het Ministerie van OCenW het plan gelanceerd voor de Boulevard van het Actuele Verleden. Een stichting waarin de Koninklijke Bibliotheek, het Nationaal Archief, het Letterkundig Museum en het Rijksmuseum participeren, zal in de komende jaren een pilot uitvoeren om de haalbaarheid hiervan te onderzoeken. Ook hier staat het streven voorop om grotere groepen deelgenoot te maken van het culturele erfgoed.

Onderzoek

Het maken van bestandscatalogi behoort tot de centrale activiteiten van de wetenschappelijke staf. De afdeling schilderijen is in samenwerking met de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis begonnen aan een bestandscatalogus van de 16de- en vroege 17de-eeuwse Hollandse schilderkunst. In het Rijksprentenkabinet wordt in het Hollsteinproject verder gewerkt aan de Nederlandse en Duitse grafiek tussen 1450 en 1700 en is goede voortgang gemaakt met de bestandscatalogus Nederlandse 17de eeuw en de oeuvrecatalogus van Willem Witsen. Bij Nederlandse geschiedenis is de laatste hand gelegd aan de publicatie van de collectie Jan Brandes.

Onderwijs

Met de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit, alsmede enkele andere Amsterdamse musea, werd gesproken over het opzetten van een Masters' opleiding tot museumconservator.

Advies

Als altijd deden velen een beroep op de expertise die in een kennisinstituut als het Rijksmuseum voorhanden is. De directie participeerde in *brainstorms* en *expert meetings* aangaande actuele issues als de toekomst van de Museumjaarkaart, de oprichting van een modepresentatiepunt en plannen voor een culturele voorziening aan de Amsterdamse Zuidas. Het Rijksmuseum had namens de VRM zitting in de begeleidingsgroep van een door het Ministerie van OCenW ingesteld onderzoek naar een nieuwe bekostigingsmethode voor de rijksgesubsidieerde musea.

Het *Nieuwe* Rijksmuseum

In 2002 werden steeds meer medewerkers van het Rijksmuseum direct bij de voorbereidingen van Het *Nieuwe* Rijksmuseum betrokken. In februari stonden al de eerste inpassingsstudies door de

In december konden bezoekers in de Aduardkapel, die gewoonlijk gesloten is voor het publiek, een neogotische kerststal bewonderen uit de verzameling van Clemens Merkelbach van Enkhuizen.

architecten op de agenda. Op 6 mei vond een Principalenoverleg plaats tussen de staatssecretarissen van VROM en OCenW en de hoofddirecteur van het Rijksmuseum. Het contract voor het voorlopig ontwerp met de architecten Cruz en Ortiz werd op 9 juli ondertekend tijdens een feestelijke bijeenkomst in Scheveningen. Eind 2002 was het voorlopig ontwerp voor het Veiligheidsinstituut – in de toekomst Ateliergebouw genoemd – van commentaar voorzien en rond de jaarwisseling werd gewerkt aan de beoordeling van het voorlopig ontwerp voor het museale deel van Het *Nieuwe* Rijksmuseum, dat op 17 december was aangeboden. De toekomstige inrichting van Het *Nieuwe* Rijksmuseum wordt genereus ondersteund door

In de Voorhal werden tijdens onderzoek door Stichting Restauratie Atelier Limburg decoraties teruggevonden die door Cuypers op de muren zijn aangebracht.

Het Tunneldepot, dat zich gedeeltelijk onder het Museumplein bevindt.

Founder Royal Philips Electronics en mede mogelijk gemaakt door de SponsorBingo Loterij.

Tal van projectgroepen zijn ingesteld, waaronder een interne klankbordgroep die de ideeën voor de nieuwe opstelling toetst. Met de heren Jan Veraart en Bart van der Pot, respectievelijk voorzitter van de Stuurgroep en Programmadirecteur, werd regelmatig overlegd. De directie van het museum participeert voorts in de Architectuurcommissie, die onder voorzitterschap van de Rijksbouwmeester staat en waarvan naast de eerder genoemden ook de architecten en de restauratiearchitect deel uitmaken.

Tweemaandelijks verschijnt, in samenspraak met de RGD, OCenW en VROM, een nieuwsbrief met informatie voor de media en geïnteresseerden over de voortgang van het project.

Tijdelijke behuizing en presentatie

De afgelopen periode is al met veel inzet gewerkt aan de voorbereidingen voor de verhuizing naar tijdelijke externe depots. Helaas is het niet mogelijk gebleken het voormalig hoofdkantoor van ABN AMRO aan de Vijzelstraat, de toekomstige zetel van het Amsterdams Gemeentearchief, als tijdelijke behuizing voor het Rijksprentenkabinet en de bibliotheek te krijgen. Het pand kan niet tijdig verbouwd zijn.

Ook voor de tijdelijke presentatie van de collecties tijdens de verbouwing heeft het museum zich op alternatieven georiënteerd. Zo discussieerden we op 20 juni 2002 mee in een *expert meeting* over een museum aan de Zuidas. In ieder geval zal het Rijksmuseum in de jaren 2005 tot en met 2007 in samenwerking met de Nieuwe Kerk jaarlijks aldaar een grote herfsttentoonstelling presenteren.

Met een groot aantal musea is contact gelegd om in deze musea volgens het model van het Bonnefantenmuseum tot afgeronde presentaties te komen onder de titel ‘Rijksmuseum aan …’. Op die manier blijft een belangrijk deel van de collectie tijdens de renovatie zichtbaar.

Het grootste deel van de collectie krijgt echter een plaats in een extern depot. Een projectgroep bereidt de verbouwing en inrichting van dit nieuwe depot voor.

Een andere projectgroep werkt samen met de architecten en vormgevers hard aan de transformatie van de Philipsvleugel tot tijdelijk museum. Evelyne Merkx, die ook ‘De Glorie van de Gouden Eeuw’ heeft ingericht, zal de aankleding van de zalen verzorgen. Deze metamorfose moet in het najaar van 2003 in luttele maanden zijn beslag krijgen. Het Rijksmuseum zal deze topstukkenpresentatie samen met Philips presenteren.

Verder met Cuypers

In de Voorhal van het museum heeft enige tijd een steiger gestaan met daarop restauratoren die voorzichtig peuteren aan de dikke kalklagen, om te zien of er nog oude Cuypers-decoraties onder verborgen zitten. Het onderzoek werd uitgevoerd onder leiding van Anne van Grevenstein van Stichting Restauratie Atelier Limburg.

In het inmiddels in gebruik genomen en op 18 juni feestelijk ingewijde Tunnelgebouw, waar na de renovatie de depots van het museum gehuisvest zullen worden, zijn de oude decoraties van de schilder Sturm uitgerold en kritisch op bruikbaarheid bekeken. Een brede vertegenwoordiging uit het museum nam deel aan workshops over de restauratievisie en het klimaat.

De wetenschappelijke staf werkte intussen voortvarend aan het presentatieconcept. Een proefproject over de presentatie van de Middeleeuwen is afgerond en zal digitaal worden vormgegeven, zodat het museum zijn ideeën in gevisualiseerde vorm aan de buitenwereld kan presenteren. Nieuwe proefprojecten voor de 18de eeuw en de zogenoemde ‘speciale collecties’ zijn inmiddels ook opgezet.

Educatie & publieksinformatie

De beslissing om jongeren tot en met 18 jaar gratis entree te verlenen heeft effect. Steeds meer kinderen en jongeren bezoeken ons museum. Ook blijven de Joost de Suppoost-dagen geliefd.

Samen met de musea aan het Museumplein en het Amsterdams Historisch Museum wordt gewerkt aan een speciaal project voor leerlingen uit het vmbo, een groep die tot dusver weinig aandacht van de musea heeft gekregen.

Op 7 februari beleefde het museum een ware invasie toen alle leerlingen uit groep 8 van de scholen uit Nunspeet het Rijksmuseum bezochten dankzij het Veluvine Molijn De Groot Fonds, dat is ingesteld om de jeugd aldaar ten minste één keer met het nationaal museum te laten kennismaken.

Ook dit jaar heeft het Rijksmuseum zich weer in kersttooi gehuld, en daarmee – mede door een effectief educatief kerstprogramma – veel extra bezoekers een sfeervolle jaarwisseling bezorgd. Clemens Merkelbach van Enkhuizen verzorgde opnieuw een fraaie kerststal in de Aduardkapel.

Communicatie & Marketing

Het museum beproeft tal van manieren om de band met de verschillende doelgroepen te versterken. Sales, een voor het Rijksmuseum nieuwe discipline, speelt hierin een actieve rol. 14% Van het bezoek komt nu binnen via vouchers en zo'n 14.000 kaarten worden via voorverkoop (met name hotels) afgezet. Succesvol waren ook de acties met de stadspas, die voor 1.175 Amsterdammers een bezoek aan 'De Nederlandse Ontmoeting met Azië' faciliteerde. 1.242 Bezoekers combineerden het bezoek aan een van de zondagochtendconcerten in het Concertgebouw met een kijkje in het Rijksmuseum.

De Aelbert Cuypmarkt is een begrip, maar kennen de mensen op de markt het werk van deze schilder wel? Ongeveer 150 kooplieden van de Aelbert Cuypmarkt maakten op 4 juli gebruik van de uitnodiging de tentoonstelling 'Het gouden land van Aelbert Cuyp' te bezoeken.

Het Rijksmuseum als kader

In 2002 kozen velen het Rijksmuseum weer gaarne als kader voor de bijeenkomsten van hun verenigingen of genootschappen, voor ontvangsten en symposia. Dit gold vanzelfsprekend voor het nauw aan het museum gerelateerde Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst. Ook de Vereniging Rembrandt hield de meeste vergaderingen van bestuur en raad van adviseurs in het Rijksmuseum. Op 19 november vond voor de derde maal de jaarlijkse Rembrandt-lezing, georganiseerd samen met het Financieele Dagblad, in het museum-auditorium plaats. Sprekers waren achtereenvolgens Kirk Varnedoe van het Museum of Modern Art in New York, hoofddirecteur Ronald de Leeuw en de heer Gerrit Zalm, voormalig minister van Financiën.

Aan het einde van de zomer begroette het museum in een enkel weekend maar liefst drie symposia binnen zijn muren. Op 30 augustus bogen de leden van de werkgroep 17de eeuw en het Amsterdams Centrum voor de studie van de 17de eeuw zich over 'de toekomst van de 17de eeuw'. Op 1 september organiseerde het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap een symposium in het museum over geschiedenis in musea, met staatssecretaris Cees van Leeuwen als uitluider. Op 2 september ten slotte vond de tweede dag van het op 1 september in Dordrecht begonnen Aelbert Cuyp-symposium in het Rijksmuseum plaats.

Raad van Toezicht

Met de Raad van Toezicht werd vier maal vergaderd, op 10 april, 11 juni, 25 september en 11

Op 7 februari bezochten alle 500 leerlingen uit groep 8 van de basisscholen in Nunspeet het Rijksmuseum. Een uniek bezoek, dat het resultaat was van het Veluvine Molijn de Groot Fonds, een Fonds op Naam, opgericht om jongeren door een bezoek aan het Rijksmuseum op inspirerende wijze kennis te laten maken met de Nederlandse kunst en geschiedenis.
Foto: Marcel Israel

Leo Gestel
Bohème, 1910
Tekening, 47,7 x 66 cm
Aangekocht door het Rijksprentenkabinet
Inv. Nr. RP-T-2002-1

december. Leden van de Raad van Toezicht woonden verschillende activiteiten van het museum bij. Zie voor het Bericht van de Raad van Toezicht pagina 134 en voor de samenstelling van de Raad pagina 167 van dit Jaarverslag.

Ondernemingsraad

Met de per 13 december 2001 geïnstalleerde Ondernemingsraad werd in het verslagjaar zes maal een Overlegvergadering gehouden. De voornaamste onderwerpen die aan de orde kwamen, waren: Het *Nieuwe* Rijksmuseum en de personele gevolgen van dit project, de evaluatie van de herstructurering, het werkdrukonderzoek, de (financiële) gang van zaken, de Gedragscode en de Klachtenregeling die begin november zijn geïntroduceerd, de situatie rond het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie, de secundaire arbeidsvoorwaarden, de arbeidsomstandigheden en het ziekteverzuim. Tussentijds is enkele malen informeel overleg gevoerd tussen directie en Ondernemingsraad wanneer hiertoe aanleiding bestond.

Personeel & organisatie

In 2002 begroette het Rijksmuseum als nieuwe leidinggevenden onder meer Xandra van Gelder als hoofd educatie & publieksinformatie en Jan Rudolph de Lorm, die het conservatorschap inruilde voor de functie van hoofd tentoonstellingen. Het conservatorencorps werd aangevuld met Taco Dibbits voor Nederlandse 17de-eeuwse schilderkunst en Dirk-Jan Biemond als conservator edele en onedele metalen.

Nita Slump was verantwoordelijk voor het aantrekken en inwerken van de nieuwe medewerkers voor Rijksmuseum Amsterdam Schiphol en de implementatie van het museumwinkelconcept aldaar. De vacature hoofd facilitair bedrijf die in maart ontstond door het vertrek van Jos Barnhoorn, werd tot eind 2002 ad interim vervuld door Jan Abrahamse.

Jan Willem Sieburgh trad in juni 2002 toe tot de directie als zakelijk directeur. Hij heeft met de afdeling financiën een bijgestelde tienjarenbegroting opgesteld, waarin onze financiële positie voor de gehele renovatieperiode in kaart is gebracht.

In 2002 overleden twee medewerkers, El Hannun en Dolf Plet. Op 1 januari 2003 is Bas Kist, de markante voormalige conservator van de afdeling Nederlandse geschiedenis onverwacht overleden. Kort tevoren had hij nog een voortreffelijke rol gespeeld bij het verwerven van de collectie Visser. In het verslagjaar overleed ook oud-directeur Th. Lunsingh Scheurleer, die na de Tweede Wereldoorlog de afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid op toonaangevende wijze gestalte gaf.

Op 31 december 2002 waren 403 medewerkers in dienst bij het Rijksmuseum, verdeeld over de sectoren collecties (106), presentatie (30), zakelijke sector (243), Schiphol (9), directie en staf-afdelingen (15). Het aantal medewerkers met een parttime dienstverband bedroeg 175. Het fulltime equivalent (FTE) bedroeg 336,1 medewerkers. De verdeling tussen mannen en vrouwen is evenwichtig, respectievelijk 55% en 45%, en de gemiddelde leeftijd daalde van 43,4 naar 42,7 jaar eind 2002.

Het ziekteverzuim in het Rijksmuseum is de laatste jaren door gerichte aandacht gedaald. Was dit in 2001 nog 9,1%, in 2002 is het verzuim met 1,4% gedaald tot 7,7%. Het Sociaal Medisch Team

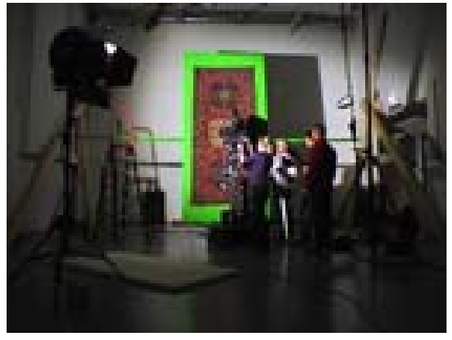

De Raad van Toezicht van het Rijksmuseum, gefotografeerd in de Eregalerij. Van links naar rechts: prof. dr. J.R. Glasz, dr. H.H.F. Wijffels, W. Kok, mw. prof. mr. I.P. Asscher-Vonk, mr. J.M. Hessels, mw. drs. P.M. Noordervliet-Bol en mr. A.S. Fransen van de Putte. De heer N. MacGregor ontbreekt op de foto.

vergaderde 14 keer, waarvan 8 bijeenkomsten specifiek aan ziekteverzuim in de afdeling bewaking, beveiliging en veiligheid waren gewijd. 38 Medewerkers maakten gebruik van de diensten van de bedrijfsmaatschappelijk werker, dat is 20% minder dan in 2001. 10 Medewerkers maakten gebruik van ouderschapsverlof.

In 2002 kwam een rapport door TNO-Arbeid over de werkdruk binnen het Rijksmuseum beschikbaar. Hoewel de conclusie luidde dat bij de medewerkers van het Rijksmuseum 'geen sprake [is] van een objectief hoge werkdruk' werden wel enige aandachtspunten geformuleerd. Ook werd de herstructurering geëvalueerd. Geconstateerd mag worden dat de hoofdlijnen van de reorganisatie stevig op de rails staan en dat er geen verdere ingrijpende wijzigingen gewenst zijn. Wel dient op een aantal punten nog aan *fine-tuning* gedaan te worden. Aan de nieuwe werkverbanden die mede door Het *Nieuwe* Rijksmuseum ontstaan, moeten wellicht organisatorische conclusies worden verbonden. Door de plaatsing van medewerkers in nieuwe combinaties in nieuwe gebouwen ontstaat wellicht een meerwaarde, bijvoorbeeld door de toekomstige samenwerking met het ICN.

De aanbevelingen uit de rapporten worden, meest in regie van de afdeling personeel & organisatie, projectmatig opgepakt. Voorts werden in november 2002 een Gedragscode en Klachtenregeling geïntroduceerd. Zorgelijk is de situatie rond het pensioenfonds, dat grote achterstanden heeft met de informatieverstrekking.

Opnames voor de film 'The Point of Departure', waarin een Kaukasisch Shirwan-tapijt uit ca. 1850 uit de collectie van het Rijksmuseum de hoofdrol speelt. Deze film van Jeroen de Rijke en Willem de Rooij is opgenomen in het nieuwe Tunneldepot van het Rijksmuseum en ging op 29 november in première in het Ludwig Museum in Keulen.

Veranderingen zijn spannend maar soms ook verontrustend. Daarom heeft de directie met de Ondernemingsraad een duidelijke kaderregeling afgesproken waarin de spelregels voor de komende jaren zijn geformuleerd. Hierin ligt onder meer vast op welke manier we de rechten en plichten van de museummedewerkers zo goed mogelijk in overeenstemming brengen met wat de veranderende organisatie van Het *Nieuwe* Rijksmuseum van allen zal vergen.

Personeelsvereniging

De Personeelsvereniging organiseerde een aantal traditionele activiteiten waaronder de bustocht, die dit jaar naar Madurodam en Blijdorp voerde, de sinterklaasmiddag en de kerstloterij. Troost voor Allen voerde een succesvolle 'Moord in de Pastorie' van Agatha Christie op in het Ostadetheater.

Vooruitblik

Het streven is om in december 2003 het hoofdgebouw van Cuypers te sluiten en met de uithuizing van de collecties te beginnen. Vanaf dat moment wordt de kern van onze collecties 17de eeuw voor de duur van de renovatie in de Philipsvleugel gepresenteerd. Hierin krijgen zowel schilder- en beeldhouwkunst als kunstnijverheid en historische objecten een plaats. Het merendeel van de overige collecties wordt in een extern depot opgeslagen, voor zover zij niet zichtbaar blijven bij collegamusea. In 2002 zijn al met talrijke musea gesprekken gevoerd om via bruiklenen belangrijke ensembles voor enkele jaren bij hen te gast te laten zijn.

Op 4 oktober bezochten de auteurs Harry Mulisch en Günther Grass de bibliotheek van het Rijksmuseum.

Voor de renovatie in alle hevigheid losbarst, staan ons nog mooie exposities te wachten. Van maart tot en met eind mei 2003 vult een grote tentoonstelling van schilderijen, tekeningen en prenten van Hendrick Goltzius de Philipsvleugel. Na afloop zal de expositie achtereenvolgens te zien zijn in het Metropolitan Museum in New York en het Toledo Museum of Art.

Parallel aan de Goltzius-expositie is er in de zalen van het Rijksprentenkabinet een overzicht te zien van de sculptuur van zijn in Italië werkzame tijdgenoot Willem Tetrode. Ook Tetrode reist door naar Amerika, naar de Frick Collection in New York. De afdeling Nederlandse geschiedenis verzorgt weer een aflevering in de serie Dokument Nederland, ditmaal gewijd aan Nederlanders boven de vijftig. Daarnaast is een aantrekkelijke tentoonstelling gepland over het leven aan het Turkse hof, onder de titel 'De Ambassadeur, de Sultan en de Kunstenaar. Op audiëntie in Istanbul'. Als voorproefje doopte de schrijfster Nilgün Yerli op 20 november in de museumtuin de nieuwe 'Topkapi'-tulp.

In 2003 verschijnen er bestandscatalogi over ons bezit aan Nederlandse tapijten en ornamentprenten. Voorts zullen we onze bezoekers een plezier doen met een publieksboek over onze beroemde collectie Delfts aardewerk ('Delffse Porceleyne').

Een vooruitblik naar het einde van 2003 stemt licht weemoedig. Het afscheid van het 'oude' Rijksmuseum komt in zicht. In de weken voor Kerstmis 2003 zal het hoofdgebouw voor enkele jaren zijn poorten sluiten. De *Nachtwacht* en de Vermeers verhuizen naar hun tijdelijke behuizing in de Philipsvleugel. Wanneer het volgende Rijksmuseumjaarverslag verschijnt, is de renovatie in volle gang.

Ronald de Leeuw
Hoofddirecteur

De tentoonstelling 'Finishing touches' toonde een keuze van de gekste, mooiste, zeldzaamste en bijzonderste accessoires die de kostuumverzameling van het museum rijk is.
Foto: Pieter Vandermeer

Essays

38 Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, een wereldprimeur

42 400 Jaar VOC in het Rijksmuseum

46 Vlaamse schilderkunst aan de Amstel en aan de Maas

50 ‘Het gebouw en de collectie zijn van ons allemaal’ *Interview met Ronald de Leeuw*

Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, een wereldprimeur

Op 9 december 2002 opende Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Willem-Alexander het *Rijksmuseum Amsterdam Schiphol*, de permanente dependance van het Rijksmuseum op de nationale luchthaven. Met recht kan deze Rijksmuseum-satelliet een wereldprimeur worden genoemd. Niet eerder immers vestigde een topmuseum zich op een vliegveld.

Het mini-Rijksmuseum is gehuisvest achter de douane en is bestemd voor vertrekkende of overstappende passagiers op Schiphol. Zo worden de Hollandse meesters op letterlijk grensverleggende wijze naar de mensen toe gebracht. Voor het Rijksmuseum is dit een geweldige kans zijn collectie onder de aandacht te brengen van een groot internationaal publiek. Het Rijksmuseum zet hiermee een flinke stap in het beter zichtbaar maken van de collectie buiten het gebouw aan het Museumplein. In de komende jaren, tijdens de renovatie van het hoofdgebouw, zal tevens een aantal tijdelijke Rijksmuseum-satellieten worden gevestigd in Nederlandse musea. Hiermee wordt de zichtbaarheid van de collectie, een van de hoofdtaken van het museum, in een nieuwe fase gebracht. Het Rijksmuseum komt daarbij tegemoet aan de politieke ambitie de collectiemobiliteit te vergroten.

17de-eeuwse meesters

Het museum is gelegen aan de Holland Boulevard, de verbindingsgang tussen de E- en F-pier. Het is vooral bestemd voor de ruim 10 miljoen transferpassagiers die jaarlijks enkele uren op onze nationale luchthaven doorbrengen. In het museum is permanent een negental werken te zien van onze 17de-eeuwse meesters. Tijdens de opening waren dat werken van Jan Steen, Pieter de Hooch, Gerrit Berchheyde, Jacob van Ruisdael, Ferdinand Bol, Abraham Mignon, Barent Avercamp en Cornelis Boumeester. Als parel op de kroon hing gedurende de eerste maanden Rembrandts Saskia van Uylenburgh op Schiphol. Zij sierde tevens een groot aantal verlichte borden op de luchthaven, vergezeld van de leus 'Rembrandt is here'. Naast een vaste opstelling zullen er kleine tentoonstellingen over het voetlicht worden gebracht. Het is namelijk de bedoeling om naast collectie-onderdelen uit het Rijksmuseum ook andere Nederlandse verzamelingen te tonen. De eerste presentatie, 'Dutch Design Glass from the Twenties', was gewijd aan de verzameling van het Nationaal Glasmuseum Leerdam. Deze eerste 'erfgoed-brede' presentatie werd door het Instituut Collectie Nederland gecoordineerd. Het ICN is al vanaf het begin betrokken geweest bij de bouw van het museum en heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar aspecten van veiligheid, constructie en klimaat van het gebouw. Dit alles heeft geresulteerd in het kwaliteitskeur van deze overheidsinstelling, waardoor het *Rijksmuseum Amsterdam Schiphol* als officieel museum is aangemerkt.

Bij het ontwikkelen van het museum is de veiligheid van de kunstwerken steeds het uitgangs-

Prins Willem-Alexander opent het Rijksmuseum Amsterdam Schiphol.

De eerste reacties van het publiek zijn lovend, zo valt te lezen in het gastenboek:

Nieuwe tijden. Oude beelden. Top! Koos van Zomeren

A real museum on an airport. That is creativity! Thank you. Joranne

Voor de eerste keer om half 8 's ochtends in een museum. Leuk! Ineke

This is the most sophisticated airport concept yet! Immensely enjoyable. J. Esser, Toronto

Heel mooi! Het stimuleert om naar het Rijksmuseum te gaan. Lourens van Bruchen

Een van de beste musea in de wereld dat zijn schatten toont in een van de beste luchthavens. Wat een prachtige manier om Nederland te verlaten; met onstilbare heimwee. G.D.

Please continue this wonderful enterprise. You have created an island of calm in an ocean of turmoil. Peter Senthem, St Paul, USA

De museumwinkel van het Rijksmuseum Amsterdam Schiphol.

punt geweest. Daarom is ervoor gekozen alle kunst achter glas op te stellen, in twee tegenover elkaar geplaatste vitrinewanden van 16 meter lang. In deze vitrines zijn een verantwoord klimaat en braak- en brandveiligheid gewaarborgd. Het als het ware rond deze etalages ontworpen museum, een hangende goudkleurige doos met een oppervlak van 160 m², komt uit de koker van Benthem Crouwel Architecten, de huisontwerpers van Schiphol.

De korte zijden van het museum zijn voorzien van lamellen waardoor het publiek van buitenaf alvast een glimp van de werken kan opvangen. Op de lange, gesloten buitenzijde bevinden zich beeldschermen met kunstwerken van en informatie over het nieuwe museum. In het gebied onder het museum wordt de collectie interactief aangeboden via een aantal informatiezuilen waarop men gratis de website van het Rijksmuseum kan bezoeken. Deze zuilen bevinden zich aan weerszijden van de door Studio Linse ontworpen museumwinkel.

Samenwerking

De directe voorgeschiedenis dateert van begin 2000. Toen kwamen de directeuren van Schiphol en van het Rijksmuseum, Gerlach Cerfontaine en Ronald de Leeuw, overeen dat er een museum op de luchthaven zou komen. Voor Schiphol is het museum een nieuw element in zijn moderne-stad-concept *AirportCity*. Voor het Rijksmuseum, en voor Nederland, vormt het een cultureel visitekaartje voor de miljoenen transferpassagiers die jaarlijks Schiphol aandoen. Dit initiatief sloot aan bij de wens van de toenmalige staatssecretaris, Rick van der Ploeg, om de Collectie Nederland meer zichtbaarheid te geven op onverwachte en drukbezochte plaatsen. Hiertoe gaf de bewindsman het eerdergenoemde ICN opdracht om de haalbaarheid van een museum op Schiphol te onderzoeken. Zo kwam een samenwerking tot stand tussen drie topinstellingen waarvan de gezamenlijke inbreng heeft geleid tot een hoogstaand resultaat.

De opdracht van de staatssecretaris om het onzichtbare zichtbaar te maken, heeft in dit geval tot een bijzonder resultaat geleid. Daarbij deden zich aangename verrassingen voor. Zo kwam een monumentaal 17de-eeuws tegeltableau tevoorschijn dat ruim dertig jaar lang in stukjes in een kist opgeslagen was geweest. Het tableau is in blauw beschilderd met een voorstelling van een haringvloot, beschermd door een Rotterdams oorlogsschip. Het is rechtsonder gesigneerd ‘A. Boumeester’ en dateert van circa 1680-1720. Dit monumentale zeegezicht werd in 1896 aangekocht voor het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst en gehangen in de westelijke binnenplaats, afdeling geschiedenis ter zee. Toen in de jaren ’50 de binnenplaatsen werden dichtgebouwd, verdween het tegeltableau uit zicht. Om conservatorische redenen is het kunstwerk sindsdien nooit meer te zien geweest, hoewel het beschouwd kan worden als een der belangrijkste tegeltableaus van Nederlandse makelij.

Tijdens het zoeken naar geschikte kunstwerken voor het nieuw in te richten museum op Schiphol, werd het tableau in losse tegels in een kist aangetroffen. Het bleek de perfecte vlag te zijn voor de nieuwe Rijksmuseum-satelliet op Schiphol. Het glorieuze zeegezicht brengt prachtig Hollands maritieme superioriteit in de Gouden Eeuw in beeld. Het is beland op de plek vanwaar heden het luchtruim wordt bereisd.

Abraham Mignon
Stilleven met vruchten en oesters, 1660-1679
Olieverf op doek, 60,5 x 75 cm
Inv. Nr. SK-C-187
Een van de schilderijen die in het Rijksmuseum Amsterdam Schiphol te zien zijn.

Cornelis Boumeester
Tegeltableau met blauw geschilderd *Zeegezicht van een haringvloot vissende onder de bescherming van een oorlogsschip met het wapen van Rotterdam*, ca. 1680-1720.
Hoogte 157,2 cm, breedte 196,7 cm, dikte, 5,5 cm
Inv. Nr. BK-NM-10831

400 Jaar VOC in het Rijksmuseum

Het jaar 2002 stond bol van de activiteiten die in herinnering brachten dat 400 jaar eerder, in 1602, de Verenigde Oostindische Compagnie werd opgericht. Het Rijksmuseum organiseerde maar liefst vier tentoonstellingen in het kader van het VOC-jaar. Het startschot voor al deze activiteiten werd gegeven tijdens een druk bezocht persontbijt in de Cuyperszaal.

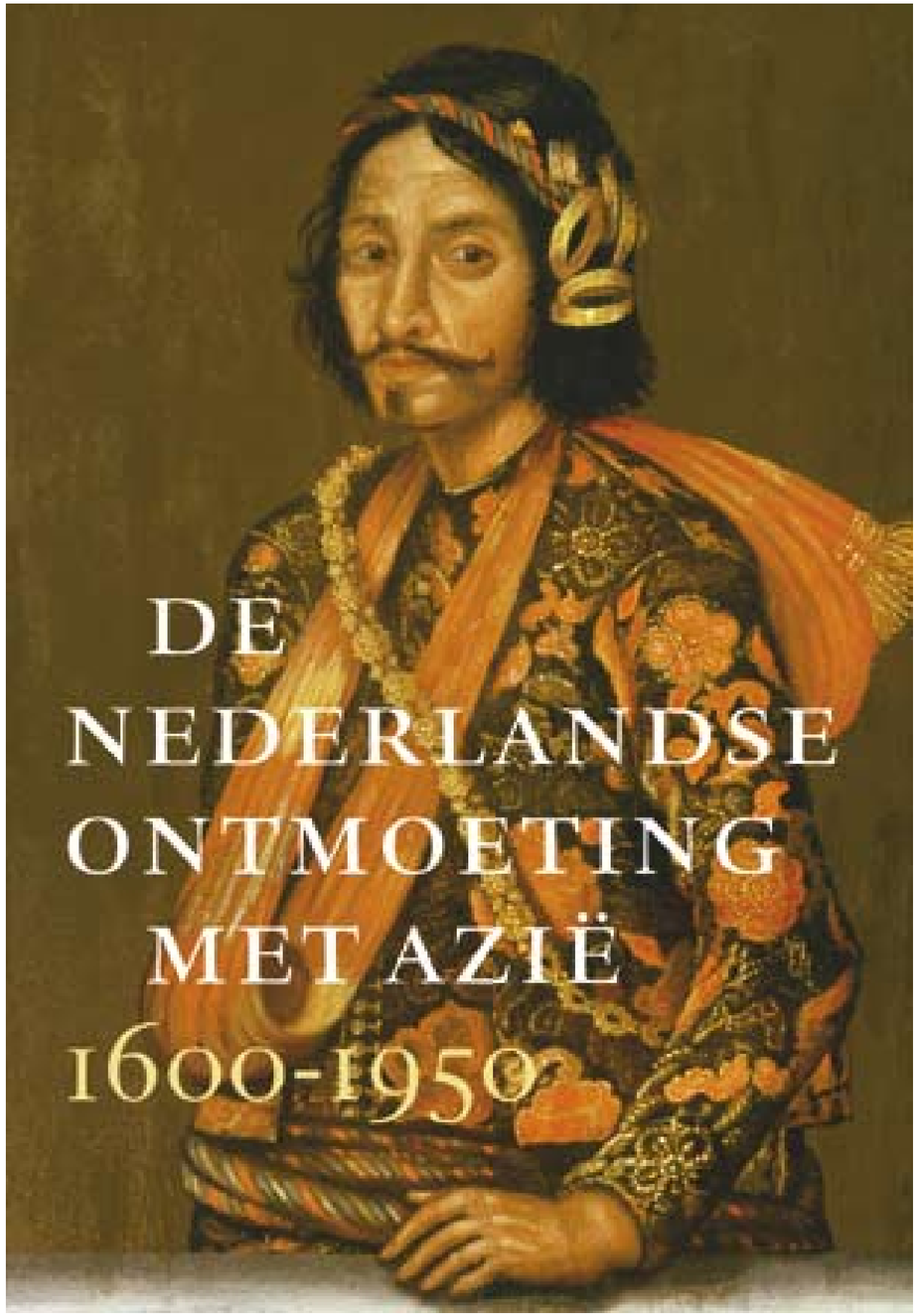
In januari openden twee fototentoonstellingen: een in het Rijksprentenkabinet en een in de tentoonstellingszalen van de afdeling Nederlandse geschiedenis. In mei volgde in het Rijksprentenkabinet een nieuwe tentoonstelling, gewijd aan Robert Jacob Gordon, en in oktober ten slotte volgde het klapstuk in de Philipsvleugel, 'De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950'.

In het door Mattie Boom en Hans Rooseboom samengestelde overzicht 'Foto's uit verre landen' in het Rijksprentenkabinet waren ruim honderd 19de-eeuwse koloniale foto's te bewonderen. De foto's openden een venster op een ver verleden, toen de koloniale mogendheden nog de wereld beheersten. Tegelijkertijd geven ze een indruk van de fascinatie van de 19de-eeuwer voor het nieuwe medium fotografie. Tot de topstukken hoorden de foto die John Burke op 23 december 1879 maakte van een Sherpurkamp bij Kabul tijdens de tweede Afghaanse oorlog en het anonieme portret ten voeten uit van een Surinaamse vrouw in kotomissie van circa 1900.

Het logo van het VOC-herdenkingsjaar in het Rijksmuseum. Ontwerp: Berry Slok

Terwijl in 'Foto's uit verre landen' de 19de-eeuwse kijk op de koloniale wereld centraal stond, blikten in 'In steen geschreven' een hedendaagse fotograaf en een schrijver terug op een grotendeels verdwenen verleden. Fotograaf Ferry André de la Porte en historicus Marion Peters stuitten in 1993 op een reis door India bij toeval op 17de- en 18de-eeuwse Nederlandse inscripties in een hindoetempeltje op de Heilige Vogelberg in Zuid-India. Die vondst leidde tot een verbeten zoektocht naar de mensen die achter deze inscripties verborgen gingen. In vier reizen naar India spoorden André De la Porte en Peters begraafplaatsen op, legden grafstenen bloot, fotografeerden en documenteerden hun vondsten. 'In steen geschreven' werd een prachtig fotografisch document van VOC-dienaren en hun gezinnen in India maar ook van het hedendaagse India, waar grafstenen een tweede leven krijgen als wasbord of vloertje. Het indrukwekkende boek met dezelfde hoofdtitel en de alleszeggende ondertitel 'Leven en sterven van VOC-dienaren en hun families op de Kust van Coromandel' stijgt ver uit boven vele van de soms wat haastige gelegenheidsuitgaven.

Van mei tot juli stonden de prachtige tekeningen van Robert Jacob Gordon (1743-1795) centraal in het Rijksprentenkabinet. Deze Nederlandse officier van Schotse afkomst werd in 1776 benoemd tot kapitein van het garnizoen dat belast was met de verdediging van de Kaap. Tussen 1777 en 1786 ondernam Gordon vier tochten naar het binnenland en langs de kust. Tijdens die reizen maakte hij meer dan 450 tekeningen van vogels, planten en de lokale bevolking, topografische tekeningen en kaarten. In de door Freek Heijbroek samengestelde tentoonstelling werd een zeer ruime selectie van tekeningen uit Gordons atlas getoond. Een van de hoogtepunten was het vele meters lange panorama dat Gordon vanaf een schip voor Kaapstad maakte. De toeschouwer kijkt met Gordon in dit 18de-eeuwse 'panorama Mesdag' in

Omslag van de uitgave *De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950*. Op het boek is het portret afgebeeld van de koning van Tidore, afkomstig uit het Museum Czartoryski in Polen. Ontwerp: Marjo Starink.

de rondte mee naar Kaapstad, de Tafelberg in de achtergrond, de voor anker liggende schepen en Robbeneiland.

Op 10 oktober ten slotte opende de vierde en afsluitende tentoonstelling van het VOC-jaar in het Rijksmuseum. Tot 9 februari 2003 was op de bovenverdieping in de Philipsvleugel 'De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950' te zien. Op de begane grond konden bezoekers tegelijkertijd genieten van de presentatie 'De haas en de maan', waarin een bijzondere verzameling porselein werd getoond. Het ging hier om Japans porselein dat in Arita voor de binnenlandse markt was geproduceerd. De tentoonstelling, samengesteld door Menno Fitski, toonde een selectie uit de collectie van het echtpaar Shibata in het Kyushu Ceramic Museum te Arita.

'De Nederlandse ontmoeting met Azië' onderscheidde zich in verscheidene opzichten van de VOC-tentoonstellingen elders in Nederland. De aandacht ging hier uit naar het Aziatische toneel en minder naar wat de VOC voor Europa of Nederland betekende. De tentoonstelling eindigde niet met de opheffing van de VOC in 1799 maar trok de lijn door naar 1950, en niet alleen de glorie van Nederland overzee kwam aan bod maar ook lastige onderwerpen zoals hybride cultuur, oorlogvoering en slavernij. Dankzij een goede samenwerking met de Indonesische ambassade kon de prominente historicus Ary Lapian bij de opening aanwezig zijn.

In de door het bureau Platvorm fraai en helder vormgegeven tentoonstelling stond de markt centraal: de reden voor de Nederlandse overzeese expansie was immers niet het stichten van een overzees rijk of het bekeren van Aziaten maar het bereiken van economische doelstellingen. In de 17de eeuw ging het daarbij om specerijen, textiel of porselein terwijl in het begin van de 20ste eeuw rubber, olie en thee belangrijk geworden waren. Andere thema's cirkelden in de tentoonstelling om het hoofdthema heen: de kennismaking met Azië omstreeks 1600, het bestuurscentrum Batavia, diplomatie en bestuur, de vaart naar Azië, oorlogvoering en het Indische leven.

Zo'n 75 procent van de 250 kunstvoorwerpen die te zien waren, kwam uit eigen, en vaak oud, bezit. Naar veel van deze kunstvoorwerpen was geen of weinig onderzoek gedaan, laat staan hierover gepubliceerd. De tentoonstelling was daarom een uitstekende mogelijkheid om dit gebrek aan kennis bij te werken. Naast de voorwerpen uit eigen bezit kon een aantal zeer bijzondere kunstvoorwerpen van elders getoond worden. Daartoe behoorden de tekeningen van Johannes Rach van de Nationale Bibliotheek in Jakarta, die eerder met hulp van het Rijksmuseum gerestaureerd waren. Heel bijzonder waren ook het portret van de koning van Tidore, afkomstig uit het Museum Czartoryski in Polen, en de wapenrustingen, nu in beheer bij de Royal Armouries in Leeds en Londen, die de stadhouders en de sjogoen uitwisselden als diplomatieke geschenken. Het mooiste voorbeeld van mengcultuur kwam uit het Serajah Museum in Jakarta, gevestigd in het vroegere stadhuis van Batavia. Dit museum leende een indrukwekkend kamerscherm uit dat in de VOC-periode deel uitmaakte van het interieur van de vergaderzaal van de gouverneur-generaal en zijn raad in het Kasteel van Batavia.

Bij de tentoonstelling verscheen onder redactie van Kees Zandvliet een stevig boek onder dezelfde titel, zowel in het Nederlands als in het Engels. Aan het boek werkten meer dan 20 specialisten mee. Zowel de tentoonstelling als het boek werd in de

Arita-bord met motief van de haas en de maan
Japan, 1630-1650
Porselein, diameter 20 cm
Shibata collectie, Kyushu Ceramic Museum

Anoniem
Surinaamse vrouw in kotomissie, ca. 1900
Daglichtdruk

pers en door het publiek zeer goed ontvangen: hoewel ‘De Nederlandse ontmoeting met Azië’ aan het eind van het jubileumjaar opende, en gevreesd kon worden voor metaalmoeheid bij de VOC-liefhebbers, trok de tentoonstelling meer dan 100.000 bezoekers. Gezamenlijk schreven zij drie dikke gastenboeken vol met hun reacties.

De tentoonstellingen in het kader van het VOC-jaar leidden naast publicaties ook tot speciale evenementen. Het Rijksmuseum was present met een stand op de jaarlijkse en traditioneel zeer druk bezochte Pasar Malam Besar op het Malieveld in Den Haag. Onder tropische omstandigheden konden bezoekers daar alvast voorproeven.

De Museumnacht stond in het Rijksmuseum dit jaar eveneens in het teken van de contacten met Azië. Bijzonder daarbij was het optreden van Anneke Grönloh. Opvallend was die nacht ook het grote enthousiasme bij het publiek voor de speciale rondleidingen in de vaste opstelling en in de tentoonstelling. Tijdens de zondagmiddaglezingen gingen Kester Freriks, Lulu Wang, Rudy Kousbroek en Anil Ramdas op hun eigen wijze in op het onderwerp Azië.

Dankzij de activiteiten in het kader van het VOC-jaar kreeg de afdeling Nederlandse geschiedenis tot slot enkele fraaie aanwinsten van de familie Pit. Deze familie werd door ‘In steen geschreven’ in herinnering gebracht dat zij kunstvoorwerpen bezat van de 17de-eeuwse VOC-dienaar in India Laurens Pit en diens kinderen. Zeer genereus besloot de familie tot de schenking van dit oude kunstbezit. Unieke kunstvoorwerpen in die collectie zijn een gouden begrafenispenning van de in 1684 overleden Laurens Pit en een, te Batavia op zijden damast gedrukt, gedicht op het in juni 1675 gesloten huwelijk tussen Maria Pit en Willem Hartsinck. Zowel de penning als het gedicht kon in ‘De Nederlandse ontmoeting met Azië’ nog aan het publiek gepresenteerd worden.

Twee foto’s van de opstelling van de tentoonstelling ‘De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950’.

Vlaamse schilderkunst aan de Amstel en aan de Maas

In de afgelopen decennia nam de Vlaamse schilderkunst in de vaste opstelling van het Rijksmuseum een marginale plaats in. Het accent in de presentatie van de ongeveer 150 Vlaamse schilderijen was steeds meer gaan liggen op de schilderkunst van eigen bodem: de huidige Nederlandse staat. Mede dankzij de aankoop van de Jordaens-portretten begin 2002 en de opening van het Rijksmuseum aan de Maas in het Bonnefantenmuseum in Maastricht is daar verandering in gekomen en kan meer aandacht worden besteed aan de historische samenhang tussen de kunst en cultuur van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden.

In de beginjaren van het Rijksmuseum, dat in 1800 met de Nationale Konst-Gallerij in Den Haag werd gesticht, werd de Vlaamse kunst even actief verzameld als de Hollandse. In de periode 1815-1830, toen onder Koning Willem I de staatkundige eenheid tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden tijdelijk werd hersteld, verwierf het Rijksmuseum onder meer werken van Van Dijck, Rubens en Jordaens. In het nieuwe in 1885 geopende Rijksmuseumgebouw kregen de 17de-eeuwse Vlaamse meesters een plaats in de grote internationale zaal en de eerdere schilderijen in de twee zalen met 15de- en 16de-eeuwse Nederlandse schilderkunst.

Na de Tweede Wereldoorlog beperkte de presentatie in de kabinetten met vroege meesters zich tot de Noordelijke Nederlanden. Alleen het Vlaamse landschap rond 1600 met werk van onder anderen Jan Brueghel I, Joos de Momper, Bril (nu Nieulandt) behield zijn plaats in het overzicht van de Hollandse schilderkunst als directe voorloper van het Hollands realisme. De barokschilders Rubens, Van Dijck en Jordaens werden getoond in een kabinet in de Eregalerij te midden van de buitenlandse scholen. Met de renovatie van de Eregalerij in de jaren ’80 verloren de buitenlandse schilderijen een permanente plaats in de vaste opstelling. Een wisselende keuze uit de buitenlandse en Vlaamse schilderijen werd in tijdelijke presentaties getoond: het laatst de 17de-eeuwse Vlamingen – rondom Rubens en Teniers – in de zomer van 1995.

In 1997 werd voor het eerst sinds meer dan honderd jaar een monumentaal figuurstuk van een Vlaamse schilder verworven: de late *Kruisdraging* van Jacob Jordaens, dat sinds 1986 in bruikleen van het museum was. Reden voor de aankoop was niet de Vlaamse landsaard van de schilder, maar het feit dat het schilderij voor de Amsterdamse katholieke schuilkerk De Krijtberg is gemaakt.

Begin 2001 keerden de Vlamingen terug in één

Omslag van het Rijksmuseum-dossier *Vlaamse meesters. Rubens, Van Dyck, Jordaens en tijdgenoten.* Ontwerp: Berry Slok.

kabinet van de Eregalerij waarin, tegenover de monumentale schilderijen van Cornelis van Haarlem en Goltzius, het werk van Rubens, Van Dijck en Jordaens (onder meer diens *Kruisdraging*) een plaats kreeg. Aan het eind van dat jaar konden de drie nieuw verworven portretten van Jordaens uit 1635 getoond worden in dezelfde Eregalerij tegenover en naast de even ambitieuze Amsterdamse en Haarlemse portretten uit dezelfde periode van Frans Hals, Bartholomeus van der Helst, Rembrandt en anderen. Op bescheiden schaal herkregen de Vlaamse schilders elders in de opstelling een plaats naast Hollandse tijdgenoten: Quenten Massys en Isenbrant bij de vroege schilderijen, Brueghel, de Momper en anderen tegenover Hollandse landschapsschilders als Van de Velde en Van Goyen, Teniers en Brouwer in de buurt van Steen en Ostade. De beperkte ruimte liet niet toe meer aspecten in Amsterdam te tonen van Vlaamse schilderkunst.

Nieuwe presentaties in Maastricht en Amsterdam

Het Rijksmuseum aan de Maas, dat op 12 maart 2002 in zes zalen van het Bonnefantenmuseum in Maastricht geopend werd, bood de mogelijkheid om een rijker geschakeerd beeld van de Vlaamse kunst te tonen; behalve schilderijen maken ook tapijten, glasruitjes en bijzondere glazen (*de facon de Venice*) deel uit van deze opstelling. Naast een aantal schilderijen uit bezit van het Maastrichtse museum wordt een zestigtal schilderijen uit Rijksmuseum-bezit getoond. Daarbij is naast een aantal vroege stukken (De Coter, Provoost, Cornelis Metsys, Reymerwaele), het portret (onder meer Van Cleve, Pourbus, Vermeijen), het landschap (Jan Brueghel, de Momper, Keuninck, Saverij), het kerkinterieur (Van Steenwijck, Neefs), het genre (Teniers, Rijckaert) en het stilleven (Beert, Snijders, Van Utrecht) rijk vertegenwoordigd.

Restauratie Jordaens-portretten

In maart 2002 werden de drie nieuw verworven Jordaens-portretten overgebracht naar het restauratieatelier. Ondanks de goede, nimmer verdoekte, toestand van de schilderijen waren ze erg vuil, was de vernis vergeeld en waren er veel nagedonkerde retouches in de lichte partijen. De behandeling van de schilderijen door de restauratoren Michel van de Laar en Willem de Ridder maakte duidelijk hoe schitterend de verflaag van de schilderijen is bewaard. Met de verwijdering van de vernislaag werden de oneffenheden in de verf- en grondlaag en de rijkdom van het koloriet weer ten volle zichtbaar, verdwenen de storende retouches op de barstjes in de gezichten en de kragen van het echtpaar en werd de oorspronkelijke dieptewerking hersteld.

De schoongemaakte en gerestaureerde Jordaens-portretten vormden vanaf eind november 2002 het stralende middelpunt van de presentatie ‘Rondom Jordaens: Vlaamse meesters in het Rijksmuseum’ (tot half maart 2003) in de Eregalerij, waarin ze met de getekende voorstudies getoond werden te midden van het werk van tijdgenoten uit eigen bezit en een aantal bruiklenen van Vlaamse meesters uit Antwerpen, Groningen, Den Haag en Rotterdam. In de tegenover elkaar liggende kabinetten van de Eregalerij werden, telkens gegroepeerd naar thema, werken van Hollandse en Vlaamse meesters getoond. Zo hingen de altaarstukken van Van Dijck, Rubens en Jordaens tegenover religieuze werken van Hollandse meesters als Ter Brugghen, De Grebber, Dujardin en Adriaan van der Velde. De portretten van de drie Antwerpse meesters werden getoond tegenover de portretten van Frans Hals, Van der Helst, Rembrandt en anderen. De presentatie stimuleerde de bezoekers om de verschillen tussen noord en zuid, maar ook de overeenkomsten en wederzijdse beïnvloeding te verkennen, en gaf een beeld van de rijkdom van de schilderkunst in het hele Nederlandse taalgebied in de 17de eeuw.

De opstelling van *Het Rijksmuseum aan de Maas* in het Bonnefantenmuseum in Maastricht, maart 2002.

De drie nieuw verworven portretten van Jordaens uit 1635 in de presentatie *Rondom Jordaens* met het *Portret van de Mevrouw Barones Bosschaert du Bois* (particulier bezit) uit 1850 door Gustaaf Wappers in kabinet 235 van de Eregalerij, februari 2003.

‘Het gebouw en de collectie zijn van ons allemaal’

Interview met Ronald de Leeuw

Het *Nieuwe* Rijksmuseum zal overzichtelijker, minder gesloten en ruimer worden opgezet. Directeur Ronald de Leeuw belooft dat het hoofdgebouw weer helemaal het domein van het publiek wordt. ‘Want dáár dient het museum zich primair op te richten.’ Hij verheugt zich er nu al op hoe kunst, kunstnijverheid en geschiedenis elkaar in de nieuwe geïntegreerde opzet zullen versterken maar piekert ondertussen nog wel over de sombere aanblik van het voorplein.

Ronald de Leeuw: ‘Het is een misvatting dat Het *Nieuwe* Rijksmuseum veel grootschaliger zal worden. De hoeveelheid van de collectie die we laten zien, blijft ongeveer even groot. Het verschil ligt vooral in de manier *waarop* we die laten zien: de ruimtes in het nieuwe gebouw zullen overzichtelijker, ruimtelijker en mooier zijn. En de binnenhoven gaan weer open. Daarmee zal een deel van de ruimte die we nu hebben verloren gaan, maar dat winnen we terug door hoger en lager in het gebouw ook ruimtes voor het publiek open te stellen. Grosso modo blijft het museum dus ongeveer even groot.’

Geïntegreerde opstelling

Het voornaamste verschil met het huidige museum is dat kunst, kunstnijverheid en geschiedenis in een geïntegreerde opstelling getoond zullen worden. De Leeuw: ‘Die onderdelen komen samen en ik verwacht dat ze elkaar heel mooi gaan versterken. We hebben onlangs een proef gedaan met de Middeleeuwen en dat gaf verrassende resultaten.’ Hoewel met tentoonstellingen als ‘De Dageraad van de Gouden Eeuw’ en ‘De Glorie van de Gouden Eeuw’ al geëxperimenteerd kon worden met een mix van kunst en geschiedenis, stelt een vaste opstelling volgens De Leeuw toch andere eisen. ‘Op zo’n tentoonstelling kun je spectaculaire effecten bereiken en vrij informeel te werk gaan. Maar dat is tijdelijk. Bij een vaste opstelling word je gedwongen tot scherpere keuzes.’

Er zijn wat de nieuwe aanpak betreft overigens maar weinig musea waaraan het Rijksmuseum zich kan spiegelen. Er bestaan bijna geen musea die zich op deze manier op kunst én geschiedenis richten. De meeste grote musea zijn volgens het warenhuisprincipe opgebouwd: met aparte afdelingen voor de afzonderlijke collecties. In sommige opzichten lijkt het Victoria and Albert Museum in Londen wel een beetje op het Rijksmuseum. Daar worden kunstnijverheid en schilderkunst gecombineerd. Alleen zie je daar toch dat de schilderijen als een soort achtergrond voor de toegepaste kunst worden gebruikt.’

In de nieuwe opstelling worden wel aparte ruimtes ingericht voor deelcollecties zoals keramiek, wapens en scheepsmodellen. ‘Daar kan de liefhebber heel veel van zijn gading vinden.’ In het doorlopende parcours zullen dergelijke voorwerpen echter beperkt blijven tot enkele hoogtepunten en stukken die voor ‘het verhaal’ van belang zijn. ‘Want als je zo’n grote verzameling keramiek in het parcours in zou weven, wordt dat een enorme hobbel.’

Chronologisch

Het museum zal een chronologische opzet kennen die op de benedenverdieping begint bij de Middeleeuwen. ‘Boven kom je dan in de 17de eeuw terecht. Dan ga je weer naar beneden naar de 18de en 19de eeuw en ten slotte eindig je in de 20ste

Ronald de Leeuw in een van de kunstnijverheidszalen van het Rijksmuseum.

eeuw.' Het volledige parcours is een 'flinke tocht', erkent ook De Leeuw. 'Maar de bezoeker hoeft die natuurlijk niet volledig af te leggen en kan ook 'zappen'. Het museum heeft de vorm van een krakeling: iedere verdieping is in feite een achtvorm. Wie naar de afdeling 19de eeuw wil, kan daar straks rechtstreeks naar toe en hoeft niet eerst door al die andere zalen heen te lopen.'

Ook met toeristen en andere bezoekers die alleen de hoogtepunten willen zien, wordt rekening gehouden. 'Die kunnen een soort *fasttrack* afleggen waarbij ze met de lift vlak bij de Nachtwacht uitkomen om van daaruit een rondje 17de eeuw te doen. Daar krijgen ze dan de belangrijkste hoogtepunten van te zien, inclusief poppenhuis en Delfts blauw.' Het Rijksmuseum komt daarmee tegemoet aan de wensen van toeroperators. 'Die hebben in de regel een druk programma en moeten hun kudde bij elkaar zien te houden.'

Voor de 1,2 miljoen bezoekers die het museum jaarlijks trekt, zal bovendien een grotere en beter toegankelijke ontvangstruimte gecreëerd worden. 'Want momenteel is het allemaal een beetje aan de nauwe kant.'

Hoewel Het *Nieuwe* Rijksmuseum zowel aan de noord- als zuidkant toegankelijk zal zijn, voorziet De Leeuw dat de zuidelijke façade van het gebouw belangrijker wordt. Over de noordzijde van het museum is hij niet helemaal tevreden. 'Met name het voorplein is verre van ideaal. Dat ligt aan de schaduwkant en er komt een grote verkeersstroom langs. De brug naar de Spiegelstraat is vrij moeilijk te nemen en het is al met al geen erg aantrekkelijke plek. Ik hoop dat de architecten nog een list verzinnen om die stadskant te verbeteren. Het zou me veel waard zijn de band met de binnenstad hechter te krijgen.'

Bruikleen

De werkzaamheden die samenhangen met Het *Nieuwe* Rijksmuseum vallen in een aantal afzonderlijke projecten onder te verdelen. Peter Sigmond houdt zich als directeur collecties vooral bezig met de aanstaande verhuizing van de verzamelingen,

Een detail van de teruggevonden Cuypers-decoraties in de Voorhal van het Rijksmuseum. De wanden van de Voorhal zijn nu spierwit, terwijl ze in Cuypers' tijd overdadig gedecoreerd waren. Foto: Van Hoogevest Architecten

zakelijk directeur Jan Willem Sieburgh heeft de nieuwbouw in portefeuille. De Leeuw: 'Maar er is bijvoorbeeld ook een project dat grote delen van de collectie elders in het land onderbrengt. Daarmee willen we voorkomen dat de verzameling jarenlang zo goed als onzichtbaar zou zijn. Een aantal mooie ensembles wordt in andere musea ondergebracht. Het museum voor kerkelijke kunst in Uden krijgt bijvoorbeeld onze middeleeuwse sculpturen te leen. Zo lenen we ook andere delen van de collectie uit aan musea die daarbij passen. Het gaat om bruiklenen voor betrekkelijk lange tijd: die moeten dus met zorg opgezet en ingericht worden want het zijn een soort visitekaartjes van het Rijksmuseum.'

De suggestie dat het hier zou gaan om het 'parkeren' van de collectie wijst De Leeuw van de hand. 'Zo zie ik het beslist niet. We zouden ons veel moeite kunnen besparen door al die voorwerpen simpelweg elders op te slaan. Het gaat er nu juist om dat een belangrijk deel van de collectie *zichtbaar* blijft.'

De voornaamste topstukken uit de collectie blijven overigens toch al toegankelijk in het 'tijdelijke' Rijksmuseum dat in de Philipsvleugel wordt ingericht. 'Dat zal volledig bestaan uit de hoogtepunten uit geschiedenis, kunstnijverheid en schilderkunst van de 17de eeuw.'

Aankoopbeleid

In de aanloop naar het nieuwe museum worden alle deelcollecties opnieuw bekeken en 'gewogen', een bezigheid waar De Leeuw veel genoegen aan beleeft. 'De conservatoren bezoeken elkaars afdelingen en stellen vragen. Zo kijk je eens wat meer bij elkaar over het hek en dat leidt ook tot een keuze van nieuwe voorwerpen.'

Door de nieuwe manier van opstellen komen er volgens De Leeuw ook lacunes in de collectie aan het licht. 'Vanuit de manier waarop je het verhaal wilt vertellen, komen nieuwe wensen aan de orde.' En dat heeft weer z'n weerslag op het aankoopbeleid. Want voor de goede orde: het Rijksmuseum blijft de komende jaren aankopen doen. 'Zoals we ook tentoonstellingen zullen blijven maken: iedere herfst tussen 2005 en 2007 gaan we die in de Nieuwe Kerk organiseren.'

Restauratie en nieuwbouw

Bij de renovatie van het Rijksmuseum speelt de waardering voor het oorspronkelijke gebouw van Cuypers een heel belangrijke rol. 'Er is in de afgelopen eeuw erg veel aangepast en gemoderniseerd in het gebouw. Er zijn veel decoraties overgeschilderd en plafonds verlaagd. De buitenkant van het museum is al die tijd prachtig bewaard gebleven maar het interieur is nogal verdonkermaand. Wij gaan nu de oorspronkelijke vorm van de zalen en de ruimtelijke structuur van Cuypers terugbrengen. Veel mensen die het museum denken te kennen, zullen met hun ogen staan te knipperen wanneer ze het gebouw na de restauratie terugzien.'

Nieuwbouw komt er ook. Na lang wikken en wegen werd besloten het paviljoen voor Aziatische kunst niet in de geïntegreerde opstelling op te nemen. 'We vinden dat je Aziatische kunst niet ondergeschikt kunt maken aan de geschiedenis van Europa of aan de smaak van Europese verzamelaars. Bovendien zijn wij het enige museum in Nederland dat Aziatische kunst toont vanuit een esthetische invalshoek. In dat nieuwe paviljoen zullen prachtige boeddhabeelden en Japanse schermen heel fraai worden gepresenteerd.'

Andere collecties die geen deel uit zullen maken van de geïntegreerde opstelling zijn die van papier en van textiel. 'Gekscherend noemen we dat de kunsten 'die het licht niet kunnen verdragen'. Die zullen wisselend worden getoond in de Philipsvleugel.'

Nieuwe bestemming

Vrijwel alle medewerkers en restauratoren die nu nog gehuisvest zijn in de ontelbare corridors, zijkamertjes, kelders en kruip-door-sluip-door-vertrekken van het hoofdgebouw, zullen naar een nieuwe bestemming verhuizen. In het voormalige Veiligheidsinstituut aan de Hobbemastraat wordt een omvangrijk ateliergebouw ingericht waar alle restauratiewerkzaamheden zich concentreren. De Leeuw: 'De restauratoren – en dat zijn er heel veel –

zaten over het hele gebouw verspreid. Die komen nu in één gebouw bij elkaar. Dat vormt een belangrijke ontlasting van het hoofdgebouw.' Ook voor de opslag van de boeken, prenten en tekeningen die in de loop der jaren zo'n groot deel van het museumcircuit hebben 'opgegeten', is een nieuwe bestemming gevonden. 'Het gebouw van de Teekenschool aan de Hobbemakade wordt de hoofdzetel van het Prentenkabinet en daarnaast komt dan nog een nieuw gebouw voor de opslag dat ook als studiecentrum dienst doet.'

Dat betekent dat de indrukwekkende bibliotheekhal voortaan deel uit zal maken van het doorgaande museumcircuit. De Leeuw: 'Nu is de bibliotheek nog een soort achter-de-schermen ruimte die vooral door een beperkt clubje kunsthistorici wordt gebruikt. Die prachtige bibliotheekhal zal toegankelijk worden voor de bezoekers. Daar kunnen ze aan een leestafel de laatste catalogi inkijken in een aangename 19de-eeuwse sfeer.'

ARIA keert in haar huidige vorm niet terug in het museum. 'Dat is min of meer door de tijd ingehaald. De meeste mensen beschikken tegenwoordig over een Internet-aansluiting en kunnen thuis die informatie op onze website opvragen.'

Museale opvattingen

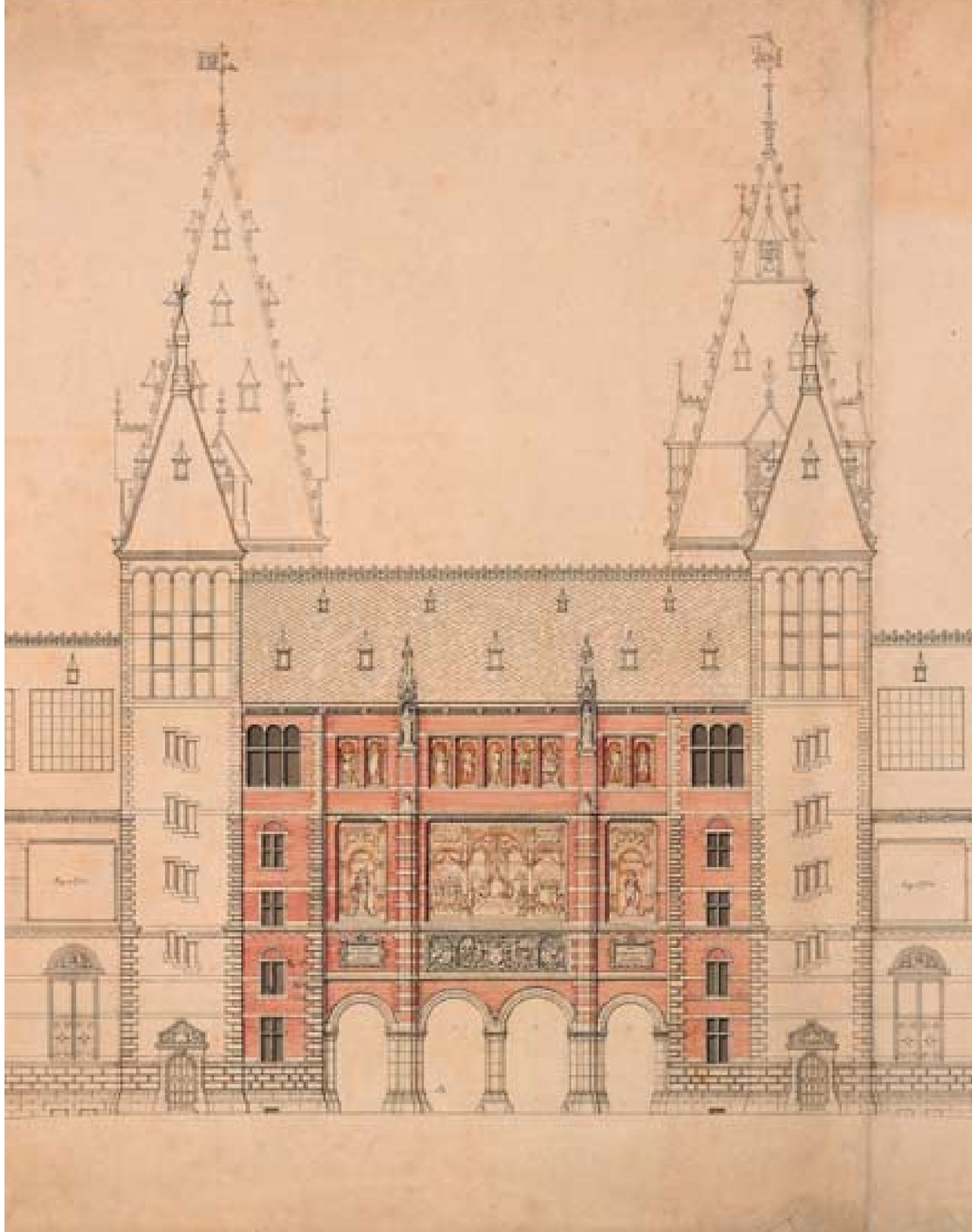
De Leeuw beaamt dat in Het *Nieuwe* Rijksmuseum uiteenlopende museale opvattingen verenigd worden. 'We leven in een postmoderne tijd en kunnen teruggrijpen op verschillende dingen die in het verleden zijn getest. In de 18de eeuw was het gebruikelijk om schilderijen rijen dik boven elkaar op te hangen. Maar in de jaren '50 van de vorige eeuw moesten alle schilderijen strak op één ooghoogte hangen en bij voorkeur tegen een witte achtergrond. Dat zijn museale opvattingen waaruit je kunt kiezen.' Als voorbeeld noemt hij het schilderij van de bedreigde zwaan van Jan Asselijn. 'Dat heeft oorspronkelijk heel hoog gehangen. We overwegen daarom om dat boven een deur te hangen. Vijftig jaar geleden zou dat niet denkbaar zijn geweest.'

Hij kan zich goed voorstellen dat een volgende generatie de inrichting weer heel anders aan wil pakken. 'Daarom willen we voorkomen dat de opstelling onwrikbaar wordt. We zullen dan ook niets vast timmeren. De bedoeling is dat je de opstelling makkelijk kunt wijzigen of omgooien en dat mag bij wijze van spreken ook een paar jaar na de opening al gebeuren.'

Openbaar karakter

De discussie over Het *Nieuwe* Rijksmuseum werd ten dele in het openbaar gevoerd en daarbij heeft de betrokkenheid van de Nederlandse bevolking De Leeuw aangenaam verrast. 'Dat uitte zich op heel verschillende manieren: de een wilde een modern museum, de ander vond dat het volledig in oude stijl moest worden teruggebracht. Maar we hebben daar zeker van geleerd. Veel mensen blijken behoefte te hebben aan een beetje magie en verrassing in een museum. Dat merkten we ook al bij de tentoonstelling 'De Glorie van de Gouden Eeuw'. Daar reageerden bezoekers heel enthousiast op de enorme afwisseling van de zalen. Dat verrassingselement moet je ook in de vaste opstelling brengen. Het is me ook opgevallen dat de bezoekers graag een kijkje achter de schermen willen nemen. Daar willen we ook iets mee doen. Het museum als bedrijf interesseert de mensen óók.'

De Leeuw hecht er veel waarde aan uit te dragen dat het Rijksmuseum van *iedereen* is. 'In Nederland is dat besef niet zo sterk in de maatschappij verankerd als in Engeland. Als je daar in een *country house* komt, wekken de bezoekers de indruk dat ze er zelf wonen: ze zijn er trots op. Het Rijksmuseum is Openbaar Kunstbezit – ik blijf dat een mooie term vinden – en dat openbare karakter moeten we benadrukken. We hebben de tuinen om het museum bijvoorbeeld toegankelijker gemaakt. Die waren altijd al open maar je kon dat moeilijk zien: ze zagen er zo gesloten uit. De laatste tijd komen er weer bruidsparen die zich hier in de tuin laten fotograferen en dat doet me goed. Het gebouw en de collectie zijn er voor ons allemaal.'

Ontwerptekening van de onderdoorrit van het Rijksmsuem, door architect Pierre Cuypers.

Aanwinsten

58 Havengezicht bij zonsopgang van Claude Lorrain
Het ochtendgloren van het landschap

60 Maria met Christuskind
Het enig bekende ivoren beeldje van Rombout Verhulst

62 Meesterwerken van techniek en kunst
De wapenverzameling van H.L. Visser

67 ‘Steeds meer mensen weten de bibliotheek te vinden’
Interview met Geert-Jan Koot

72 Een stoel van Pugin
Vroege Engelse neogotiek

74 Zeearend op een rots aan de kust
Twee Japanse kamerschermen van Kishi Ryo (Ganryo)

Havengezicht bij zonsopgang
Het ochtendgloren van het landschap

Havengezicht bij zonsopgang toont ten volle de bijzondere kwaliteiten van Claude Gellée, genaamd Le Lorrain (1605-1682). Met de verwerving van dit imposante schilderij is de verzameling buitenlandse kunst van het Rijksmuseum zeer versterkt en aangevuld met een nieuwe schakel in de ontwikkeling van het landschapsschilderen in Europa.

Lorrain heeft een denkbeeldige haven afgebeeld met rechts een Romeinse triomfboog, links een antieke stad en in het midden een eiland dat doet denken aan de eilanden in de baai van Napels. Het onderwerp is echter van minder belang dan de sfeer van het afgebeelde moment, vroeg in de ochtend, wanneer de zon net opkomt en de duisternis nog niet helemaal verdreven is. De zon die vanachter een wolk te voorschijn komt en waartegen het silhouet van de toren links afsteekt, de poëzie van de antieke gebouwen en beelden aan de linkerkant die nog gehuld zijn in de ochtendmist, de subtiele kleurschakeringen op de triomfboog en bovenal de ruimtelijkheid van de overwelvende hemel zijn weergegeven met een technische perfectie die Lorrain als enige van zijn generatie beheerste.

Nadat hij zich in 1626 in Rome gevestigd had, werd Lorrain al snel de beroemdste landschapsschilder van Europa, met opdrachten uit allerlei landen, waaronder ook Nederland. In de jaren 1635-1640 consolideerde hij zijn reputatie met een nieuwe visie op de emotionele beleving van de natuur, zowel in het landschap als in het zeegezicht. Het *Havengezicht bij zonsopgang* is te dateren middenin deze intense en experimentele periode. De datering wordt gestaafd door een tekening in het *Liber Veritatis*, Lorrains grote tekenboek waarin hij zijn voltooide doeken vrij nauwkeurig kopieerde en dat in het British Museum bewaard wordt. Hoewel de tekening (nummer 19 in het boek) niet gedateerd is, zit zij tussen de pagina's waarop Lorrain schilderijen kopieerde die hij zeker in de jaren 1637-1638 heeft geschilderd. Opvallend in het *Liber Veritatis* is hoe vaak Lorrain dezelfde motieven – kust, eiland, ronde toren, stuwadoors aan het werk, antieke bogen – gebruikt in verschillende havencomposities tussen 1635 en 1640. Bij het doorbladeren van het *Liber* wordt duidelijk dat Lorrain er bijna door geobsedeerd was om in zijn doeken de poëzie van verschillende momenten van de dag vast te leggen, waarbij hij experimenteerde met wisselende kwaliteiten van licht op steeds dezelfde elementen: water, architectuur, wolken en figuren. Het *Havengezicht bij zonsopgang* is een van zijn best geslaagde pogingen om het begin van de dag af te beelden.

Uit een annotatie bij de tekening in het *Liber* weten we dat dit schilderij een opdracht was van ene Monsieur Perrochel, een *conseilleur* in Parijs en Versailles, die ook drie andere landschappen en zeegezichten van Lorrain heeft besteld. Een paar

Claude Gellé genaamd Le Lorrain
Havengezicht, No. 19 in het *Liber Veritatis*
Pen op blauw papier 19 x 25,9 cm
British Museum, Londen

jaar later werd Lorrains productie gedomineerd door opdrachten van bekende prinsen, kardinalen en vorsten (de namen van zijn twee opdrachtgevers in Amsterdam zijn helaas niet bekend). Het nu door het Rijksmuseum aangekochte schilderij is waarschijnlijk tot aan de 18de eeuw in Frankrijk gebleven. Daarna bevond het zich in de verzameling van de Engelse Lord Hawke, en vervolgens in die van Lord Macdonald, in wiens familie het is gebleven tot 1966. Tot voor kort maakte het deel uit van een privé-verzameling. Het schilderij werd in 1967 herontdekt door de belangrijke Engelse deskundige Michael Kitson. Tot dusver is het nooit in een openbare collectie getoond.

De laatste aankoop door het Rijksmuseum van een Frans schilderij vond plaats in 1963: Blanchards *Heilige Sebastiaan door Irene en haar helpsters verzorgd*, van een niet-Nederlands schilderij, de grote *Elia en de Engel* van Giovanni Lanfranco, in 1967. Tegenwoordig hecht het Rijksmuseum aan een sterkere internationale oriëntering en verbreding van de verzameling, vooral op het gebied van de 17de eeuw, waarin de verzameling van Nederlandse schilderkunst altijd al sterk is geweest. Als vertegenwoordiger van zowel de Franse als de Italiaanse traditie speelt dit schilderij van Lorrain een prominente rol in dat beleid. Bovendien neemt het een centrale positie in tussen de zogenoemde Nederlandse Italianisanten zoals Berchem, Both en Lingelbach, voor wie Lorrain een belangrijk voorbeeld was bij het formuleren van een stijl van landschapsschilderen die meer over poëzie dan over werkelijkheid gaat. Lorrains visie op de natuur, die overal in Europa zo'n grote indruk maakte, is nu in het Rijksmuseum te zien naast die van zijn Nederlandse navolgers en concurrenten.

Claude Gellé genaamd Le Lorrain
Havengezicht bij zonsopgang, 1637-1638
Olieverf op doek, 74 x 99 cm
Inv. Nr. SK-A-4977
Deze aankoop was mogelijk dankzij de steun van de SponsorBingo Loterij, de Vereniging Rembrandt en de heer H.B. van der Ven.

Maria met Christuskind
Het enig bekende ivoren beeldje van Rombout Verhulst

De laatste jaren is de verzameling ivoorsculptuur van het Rijksmuseum met opvallende aanwinsten uitgebreid. In 1995 betrof dit enkele bijzondere middeleeuwse ivoren uit de verzameling Neutelings, drie jaar later een schitterend 17de-eeuws reliëf van de Meester van de Sebastiaansmartyriën en Francis van Bossuits *Mars*. In 2002 werd de collectie versterkt met de verwerving uit particulier bezit van Rombout Verhulsts *Maria met Christuskind* en de schenking van een slapend kindje van ivoor uit het atelier van Quellinus.

De ontdekking van de gesigneerde *Maria met Christuskind* van Verhulst kan gerust een kleine sensatie worden genoemd. Het is namelijk het eerste en tot dusver enige voorbeeld van *Kleinplastik* dat met zekerheid van zijn hand is. Uit boedelbeschrijvingen en andere oude bronnen was al lang bekend dat Verhulst – de belangrijkste beeldhouwer in de tweede helft van 17de eeuw in de Republiek – zich behalve met monumentale beeldhouwwerken zoals grafmonumenten en tuinbeelden, ook met de kabinetsculptuur heeft beziggehouden. Zo bezat Rembrandt bijvoorbeeld een miniatuur ledikantje van Verhulst. Pogingen om gesneden beeldjes in palmhout of ivoor aan de beeldhouwer toe te schrijven, hebben echter tot nog toe nooit algemene instemming gevonden.

De ivoren Maria werd omstreeks 1655 in Amsterdam gemaakt. Qua stijl sluit het ivoor zeer nauw aan bij een aantal beeldhouwwerken in marmer en brons die Verhulst en zijn toenmalige leermeester Artus Quellinus in deze periode vervaardigden voor het Amsterdamse stadhuis, het huidige Paleis op de Dam. Zo is het zeer verwant aan Quellijns *Justitia* en *Prudentia*, waarvan de terracotta voorstudies zich in het Rijksmuseum bevinden. Ook is er een evidente stijlovereenkomst met de door Verhulst gesigneerde reliëfs *Stilzwijgentheid* en *Venus* in het voormalig stadhuis. Verrassend is dat bekende stijlkarakteristieken van de meester, zoals de 'warme' en 'zachte' modellering van vormen en de aandacht voor intimiteit en anekdotiek op dit kleine formaat nog bewaard zijn gebleven. Ze zijn bijvoorbeeld zichtbaar in het gebaar waarmee de mollige Christus zich vasthoudt aan de zoom van zijn moeders tuniek.

Voor wie en met welk doel de Maria werd gesneden, is helaas niet bekend. Het is niet uitgesloten dat de koper moet worden gezocht onder de Amsterdamse elite. Het beeld kan gemaakt zijn voor privé-devotie – en dan zal de eigenaar van rooms-katholieke huize zijn geweest, maar evenzeer kan het rechtstreeks zijn weg hebben gevonden naar het kunstkabinet van een verzamelaar. Dat laatste wordt enigszins gesuggereerd door de aanwezigheid van Verhulsts signatuur, een aspect dat voor een kunstverzamelaar aan het ivoor een meerwaarde verleende. In ieder geval heeft het beeldje vanaf de vroege 19de eeuw wel een devotionele functie gehad. Toen het in 1823 werd aangekocht door de voorzaten van de laatste eigenaar maakte het deel uit van een ensemble met de gekruisigde Christus in het midden, een evangelist (Johannes?) links van het kruis en rechts Verhulsts *Maria met Christuskind*. Waarschijnlijk werd toen ook het zwarte, klassieke sokkeltje aan het ivoor toegevoegd. Dit aspect van de geschiedenis van het beeld, tezamen met een 19de-eeuwse foto en correspondentie over het ivoor sinds 1823, maakt deze aanwinst extra waardevol.

Rombout Verhulst (1624-1698)
Maria met Christuskind
Gesigneerd R.VHULST (op grondvlak, rechtsachter)
Amsterdam, ca. 1655
Ivoor, 29,3 cm hoog
Inv. Nr. BK-2002-28

Meesterwerken van techniek en kunst
De wapenverzameling van H.L. Visser

Met de symbolische overhandiging van een kruittester aan toenmalig staatssecretaris van Cultuur Rick van der Ploeg werd op 12 april 2002 een belangrijk deel van de wapenverzameling van H.L. Visser (1923) eigendom van de Staat en daarmee voor Nederland behouden. Jarenlange inspanningen van vele partijen, waaronder het Legermuseum te Delft, gingen aan deze dag vooraf en het was dan ook met grote tevredenheid dat het Rijksmuseum, dat de collectie beheert, zijn aanwinstenpresentatie in het voorjaar volledig wijdde aan deze bijzondere en belangrijke aanwinst.

Detail van een ingelegd lontslotmusket
Eerste helft 17de eeuw
Lengte 158 cm
Inv. Nr. NG-2002-23-3

De aankoop (met 4,5 miljoen euro een van de duurste in de geschiedenis van het Rijksmuseum) kon worden gerealiseerd door een gezamenlijke financiering van de SponsorBingo Loterij, de ministeries van OCenW en van Defensie, het VSB Fonds, Stichting Het Rijksmuseum Fonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds.[1]

De collectie Visser bestaat uit 17de- en 18de-eeuwse Nederlandse militaire wapens, jachtwapens, luxe wapens en experimentele wapens, met als zwaartepunt handvuurwapens. Door musea in het buitenland is de laatste jaren al vaak op Vissers verzameling een beroep gedaan. Een gedeelte is lange tijd in de Tower in Londen geëxposeerd geweest en de Wapenkamer van het Kremlin Museum in Moskou en de Royal Armouries in Leeds wijdden er presentaties aan. Met de aankoop volgt nu ook in Nederland de erkenning van het belang van deze wapencollectie en wordt een grote museale lacune opgevuld, zowel in historisch als kunsthistorisch opzicht.

1 De totale collectie Visser is beschreven in J.P. Puype, *The Visser Collection. Arms of the Netherlands in the collection of H.L. Visser. Catalogue of Firearms, Swords and Related Objects*, Zwolle 1996 (3 dln.). Hiervan is nu 40 procent (377 objecten) door de Staat aangekocht. Er is een comité gevormd om fondsen te werven voor de aankoop van het resterende deel van de verzameling.

Wapenindustrie in de Republiek

Wapens zijn in onze museale geschiedenis lange tijd weinig populair geweest. Dat een groot deel van de rijkdom van de Gouden Eeuw aan de wapenfabricage en -handel is te danken, is geen graag gehoorde boodschap. Toch zorgden deze activiteiten in de 17de en 18de eeuw voor evenredige en wellicht zelfs hogere inkomsten dan de vaak zo geroemde Verenigde Oostindische Compagnie. De Republiek was een grootmacht die voortdurend in oorlog was en kon zich aan het eind van de 16de eeuw al een van de belangrijkste internationale stapelmarkten voor wapens, buskruit, lont en andere krijgsbehoeften noemen. De standaardisatie van de bewapening van het Staatse leger die prins Maurits doorvoerde, vroeg om de productie van grote hoeveelheden gelijksoortige wapens. Bovendien konden complete regimenten van buitenlandse legers door de wapenmakers van een uitrusting worden voorzien. Wapens waren een normaal verschijnsel in het dagelijks leven en maakten deel uit van de dagelijkse uitrusting van

Jacob Adriaensz. Backer
Officieren en manschappen van de Compagnie Kloveniers van kapitein Cornelis de Graeff en luitenant Hendrick Lauwrensz, 1642
Olieverf op doek, 367 x 511 cm
Inv. Nr. SK-C-1174

mannen (en soms ook vrouwen). Op de vele schuttersstukken die in het Rijksmuseum hangen, zijn de leden van de schutterijen met hun mooiste wapens vereeuwigd. Kunstig gesneden pistolen of musketten ingelegd met ivoor en parelmoer waren belangrijke statussymbolen.

Wapens verdienen niet alleen aandacht in historische opstellingen. Grote buitenlandse musea als het Metropolitan Museum in New York, de Hermitage in Sint Petersburg en de Staatliche Kunstsammlungen in Dresden beschikken over indrukwekkende wapenverzamelingen, die vaak een belangrijk onderdeel uitmaken van de presentatie. In deze musea worden de wapens behalve om hun technische uitvoering en historische betekenis vaak tevens vanwege hun kunsthistorische aspecten getoond. In Nederland is er in kunstmusea maar beperkt aandacht voor wapens, terwijl de kunstzinnige uitvoering van sommige wapens meer aandacht vanuit het kunsthistorisch veld zou rechtvaardigen. Een mooi voorbeeld van een combinatie van functioneel en esthetisch zijn de zakpistolen in de Visser-collectie, die vaak met bijzonder veel oog voor de esthetische uitvoering zijn vervaardigd en de heersende kunststijl, bijvoorbeeld de rococo, op de voet volgen. Een andere bijzondere groep wapens die het kunsthistorisch belang van deze aankoop onderstreept, wordt gevormd door de pistolen met ivoren laden. Het zijn voorbeelden van superieur vakmanschap die slechts gedurende een korte periode, van 1650 tot 1680, in Maastricht werden vervaardigd. Een voorkeur voor exotische materialen is typerend voor deze periode, waarin het gebruik van ivoor, tropische houtsoorten en schildpad door de aanvoer door de handelscompagnieën mogelijk werd gemaakt. Als diplomatieke geschenken van de hoogste orde vonden de kunstig gesneden pistolen hun weg over de hele wereld. Vandaag de dag zijn er nog zo'n 100 koppels bekend.

Wapens in het Rijksmuseum

Van de Visser-collectie is veertig procent aangekocht, een selectie die is gemaakt op basis van een

Voor de leden van de schutterijen waren de rijk gedecoreerde musketten een uiting van hun maatschappelijke status, waarbij een onderlinge wedijver in de rijkheid van de decoratie niet zal hebben ontbroken.

aantal criteria. Essentieel was dat het met zekerheid om een in de Nederlanden vervaardigd wapen ging, waarvan bij voorkeur de maker door een signatuur was vast te stellen. Daarnaast is gekeken naar interessante en mooie decoraties of vanuit technisch oogpunt bijzondere wapens. Belangrijk was bovendien dat het object zoveel mogelijk in originele staat was. Tot slot is geprobeerd de verschillende categorieën wapens – lontslotwapens, radslot- en vuursteenpistolen, donderbussen en blanke wapens – evenredig vertegenwoordigd te laten zijn. Het resultaat is een selectie die een representatief deel van de collectie omvat én een zowel evenwichtig als gevarieerd beeld geeft van de wapens die vooral in de 17de en 18de eeuw in de Nederlanden werden geproduceerd, van heel gewoon tot heel bijzonder.

Hoewel lange tijd is genegeerd dat Nederland een grootmacht was met een enorme en gevarieerde wapenproductie, zijn wapens geen nieuwe verschijning in het Rijksmuseum. Aan het eind van de 19de eeuw kwamen de omvangrijke verzamelingen van S.J. Roosdorp (1817-1872) en A.C. Baron Snouckaert van Schauburg (1841-1902) naar het Rijksmuseum – collecties die betrekking hebben op de Belgische Opstand en de uitrusting van de cavalerie. De departementen van Oorlog en van Marine droegen in deze periode eveneens objecten over aan het Rijksmuseum. Deze wapens sloten aan bij enkele reeds aanwezige militaria die aan historische personen als Cornelis Tromp, Michiel de Ruyter en Piet Heijn waren gerelateerd en hierom deel uitmaakten van de presentatie van het Nederlands Museum voor Geschiedenis en Kunst. Een deel van deze wapens is steeds te zien geweest in de historische afdeling.

De waardering in Nederland en in het Rijksmuseum voor militaria was in de 20ste eeuw aan veel verandering onderhevig. Begin 20ste eeuw gingen grote delen van de collectie militaria naar het Legermuseum in kasteel Doorwerth en werd de collectie over het algemeen slordig beheerd. In

Jean Louroux, Maastricht, circa 1665
Lengte ca. 50 cm
Inv. Nr. NG-2002-23-194
Uitzonderlijk van dit koppel is het feit dat het gehele pistool uit één stuk ivoor is vervaardigd. Meestal werden de lade en de kolfkap apart gesneden en vervolgens samengevoegd.

deze situatie kwam aan het einde van de 20ste eeuw verandering met de organisatie van enkele tentoonstellingen op dit gebied door conservator J.B. Kist (1933-2003). Verzamelaar Henk Visser hielp het tij keren en heeft diverse unieke wapens voor Nederland weten te behouden of naar ons land teruggebracht door ze aan te kopen op veilingen of van verzamelaars.

De collectie Visser

De interesse voor wapens was er bij Visser al vroeg. In de Tweede Wereldoorlog kwam hij in het illegale circuit terecht en hield hij zich bezig met het verduisteren van Duitse wapens en andere sabotageacties. Op 5 mei 1942 werd hij door de *Sicherheitsdienst* gearresteerd voor diefstal van wapens en documenten uit een Duitse officiersmess. Hij werd ter dood veroordeeld maar dat vonnis werd dankzij invloedrijke contacten in Nederland en Duitsland omgezet in vijftien jaar gevangenschap. Zijn fascinatie voor wapens was er niet minder door geworden en na de Tweede Wereldoorlog legde hij een kleine verzameling van voornamelijk militaire vuurwapens aan, met de nadruk op technische aspecten en de ontwikkeling ervan. In de loop der jaren kwam het accent in Vissers verzameling op de 17de- en 18-eeuwse productie te liggen. De passie voor de technische kwaliteiten van wapens bleef maar daarnaast kreeg de verzamelaar steeds meer oog voor de kunstzinnige uitvoering en het uitzonderlijke vakmanschap van de vervaardigers. In 1990 liet Visser het buitenlandse deel van zijn collectie veilen bij Sotheby's. Sindsdien concentreerde hij zich op wapens die in de 17de en 18de eeuw in de Nederlanden vervaardigd en gebruikt waren.

Een mooi voorbeeld van Vissers interesse voor techniek is de interessante deelverzameling kruittesters of kruitbeproevers, een typisch Nederlands product. De samenstelling van zwartkruit (salpeter, zwavel en houtskool) kon per leverancier en per stad verschillen en de kwaliteit werd bovendien beïnvloed door de manier van malen, mengen en

De collectie Visser was van 12 april tot en met 18 augustus 2002 te zien in de aanwinstenzaal van het Rijksmuseum.

bewaren van het eindproduct. Verder kwam het nog wel eens voor dat een handelaar salpeter verving door gewoon zout, of houtskool door een goedkopere variant. Dat het belangrijk was het kruit te testen alvorens men het kocht, zag men al vroeg in, het bepaalde immers de prestatie en de betrouwbaarheid van het wapen. In de loop der tijd zijn er verschillende soorten kruitbeproevers ontwikkeld, maar ze hebben allemaal gemeen dat ze de relatieve kwaliteit van buskruit kunnen aangeven door een afgepaste hoeveelheid kruit te gebruiken en de werking hiervan te meten. In Vissers collectie bevindt zich een zeer gevarieerde collectie kruitbeproevers, waarvan het Rijksmuseum nu drie mooie voorbeelden heeft verworven.

Visser onderscheidt zich van de meeste verzamelaars doordat het hem niet alleen om het verzamelen en bezitten gaat, maar hij zijn collectie ook wil delen met wetenschappers en hen in staat heeft gesteld zijn collectie te bestuderen en te beschrijven. Tevens heeft hij steeds belangstelling gehad voor de geschiedenis, de techniek, de makers en hun achtergrond, het productieproces en de herkomst van de objecten. Dit heeft geresulteerd in een zeer uitgebreide catalogus waarin al deze facetten zijn vastgelegd. Hierdoor zijn nieuwe inzichten in de rol van de wapenfabricage en wapenhandel ontstaan en is er meer aandacht gekomen voor de esthetische kwaliteiten van veel wapens. Ook het initiëren en financieren van onderzoek en restauraties in buitenlandse musea als het Kremlin en de Hermitage en het Ostfriesisches Landesmuseum in Emden, staan op Vissers naam. Voor al deze inspanningen ontving hij in 1999 de Zilveren Anjer van het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Tijdens de sluiting van het hoofdgebouw in de periode 2004-2008 zal een selectie uit de collectie in de Philipsvleugel worden getoond, terwijl in het Legermuseum een ander deel te zien zal zijn. Voor Het *Nieuwe* Rijksmuseum zijn er plannen om de collectie in een aparte wapenkamer te presenteren, in combinatie met wapens en harnassen die het museum al in de collectie heeft.

Een kruitbeproever, 1700-1705
Lengte 39 cm
Inv. Nr. NG-2002-23-264
De kruitbeproever heeft de vorm van een vroeg holsterpistool en heeft een lade van walnoothout. De steun maakt het mogelijk het instrument te laden en stabiel te houden wanneer het in werking wordt gebracht.

‘Steeds meer mensen weten de bibliotheek te vinden’

Interview met Geert-Jan Koot

‘De bibliotheek en studiezaal zijn er in de eerste plaats voor de staf en medewerkers van het Rijksmuseum. Maar de belangstelling van geïnteresseerden van buiten het museum groeit gestaag en ook hen willen we zo goed mogelijk bedienen.’ Een interview met Geert-Jan Koot, hoofd van de bibliotheek, over de collectie en nieuwe aanwinsten, de toenemende publieksfunctie en de plannen voor de bibliotheek in Het *Nieuwe* Rijksmuseum.

Het is waarschijnlijk de allermooiste ruimte van het gebouw. De bibliotheek van het Rijksmuseum ademt een weldadige, 19de-eeuwse sfeer. Het is zo’n zaal waarin je als vanzelf geneigd bent op gedempte toon te praten. De hoge ruimte met fraaie gaanderijen en sierlijke gietijzeren wenteltrappen biedt onderdak aan een intimiderende hoeveelheid drukwerk. Toch vormt de muur van boeken die hier vanaf de begane grond tot bijna aan de nok van het dak oprijst nog maar een fractie van het boekenbezit. Het overgrote deel van de collectie bevindt zich even verderop, in de krochten van het gebouw. Die door tl-licht beschenen ruimtes zien er weliswaar niet zo imposant uit als de grote zaal, maar zijn wel een stuk praktischer in het gebruik. Want achter de elegantie van de centrale bibliotheekzaal gaan enkele praktische ongemakken schuil die de beheerders zo nu en dan hoofdpijn bezorgen. Soms zelfs letterlijk: wie langer dan 1,80 meter is, moet er op de smalle wenteltrappen voortdurend voor waken zijn hoofd niet te stoten. Bovendien dreigden de ruggen van de boeken te verkleuren door invallend zonlicht. Geert-Jan Koot: ‘We hebben zowel in de ramen als in het dak speciaal glas laten zetten dat de UV-straling weert’.

Bijzondere en oude boeken

In zijn werkkamer wijst Koot naar een kast vol met boeken die nog moeten worden gecatalogiseerd. ‘Bij 95 procent van de aanwinsten gaat het om recente uitgaven – vooral over kunst en kunstnijverheid – die een aanvulling vormen op de collectie.’

De overige vijf procent betreft boeken die worden aangeschaft op specialistische veilingen of bij handelaren in antiquarische boeken. Die weten de bibliothecaris inmiddels goed te vinden. ‘Veel handelaren hebben een goede neus ontwikkeld voor het soort drukwerk dat een interessante aanwinst voor het Rijksmuseum kan zijn en wanneer ze iets bijzonders binnenkrijgen, laten ze me dat weten.’ Zoals de handelaar in Haarlem die onlangs een ‘kastje vol boeken’ voor Koot klaar had staan. Er bleek een zeldzaam werkje tussen te zitten dat inmiddels door Koot is aangeschaft: het uit 1822 stammende *Die Anwendung des Zinks statt der Stein-*

Geert-Jan Koot, hoofd van de bibliotheek.

und Kupferplatten zu den vertieften Zeichnungsarten etc..
De titel gaat nog even door en stelt de lezer onder meer informatie in het vooruitzicht over de vervaardiging van *Metallabgüse* (afgietsels). Het betreft een technische handleiding voor het maken van gravures in zink. Koot: 'Specialistische uitgaven als deze zijn belangrijke bronnen voor onze kennis over die specifieke vorm van graveren. We streven ernaar zo compleet mogelijk te zijn op zulke terreinen.'

Bij dergelijke instructieboeken is het de bibliotheek in de eerste plaats te doen om de feitelijke informatie die aan tekst en illustraties te ontlenen valt, de bibliofiele waarde is van ondergeschikt belang. Koot: 'We zouden ook genoegen nemen met een facsimile-uitgave. Maar in de regel zijn die niet beschikbaar omdat de markt voor zulke specialistische literatuur heel beperkt is.' Hij slaat het boekje open en laat zien dat het een 'doorgeslagen' exemplaar betreft. Er zijn blanco pagina's aan toegevoegd waarop de 19de-eeuwse bezitter de Duitse tekst met pen netjes in het Nederlands heeft vertaald. Dezelfde eigenaar heeft het boekje bovendien verrijkt met vier op zink geëtste afbeeldingen, naast de op de titelpagina beloofde tien illustraties.

Hoewel bijzondere en oude boeken maar een klein deel van de aankopen vormen, geeft Koot grif toe daar veel plezier aan te beleven. 'Het gaat vaak om uitgaven die via catalogi bij handelaren in het buitenland worden gekocht en die ik dus nog niet zelf in handen heb kunnen houden. Wanneer ze dan per post binnenkomen, vind ik het altijd weer spannend om de pakjes open te maken.'

H.W. Eberhard
Die Anwendung des Zinks statt der Stein- und Kupferplatten zu den vertieften Zeichnungsarten nebst einer Anweisung Metallabgüsse von erhaben- und tiefgeätzten Steinzeichnungen zu machen (1822)
Inv. Nr. BI-2002-1636
Titelpagina met ter linkerzijde de handgeschreven Nederlandse vertaling

Een uitzonderlijke aankoop

Koot is niet de enige in het Rijksmuseum die het aanbod van antiquarische boekhandels en veilingen zorgvuldig doorvlooit. Hij krijgt regelmatig briefjes toegespeeld van conservatoren en andere medewerkers die hun belangstelling kenbaar maken voor boeken die ze in een catalogus zijn tegengekomen. In de regel kan Koot die boeken aanschaffen, 'zolang de prijs maar niet al te hoog ligt.' En daar lag nou net het probleem bij het verzoek dat hij kreeg van Reinier Baarsen, hoofd van de afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid, die *Darstellung und Geschichte des Geschmacks* aanprees, een reeks boeken die werd aangeboden in het prospectus van een Londense antiquair. Baarsen omschreef de boeken als een baanbrekende uitgave in de ontwikkeling van stijlen op het gebied van vormgeving en interieur. In de catalogus zag Koot dat het om 22.500 Engelse ponden ging. 'Dat was inderdaad wel even schrikken, want zo'n bedrag gaat ons normale budget verre te boven'.

Niettemin gooide hij een balletje op bij hoofddirecteur Ronald de Leeuw, die uitgerekend een dag later een vergadering had met het Rijksmuseum Fonds. Daar was men zich ervan bewust dat de bibliotheek zelden aanklopt met dergelijke verzoeken en liet zich ervan overtuigen dat het een belangrijke aanwinst betrof.
Koot: 'De boeken werden uitgegeven in een periode waarin er grote wanorde heerste in Europa door

Joseph Friedrich Freyherr zu Racknitz
Darstellung und Geschichte des Geschmacks der vorzüglichsten Völker in Beziehung auf die innere Auszierung der Zimmer und auf die Baukunst.
3 tekstdelen en 1 platendeel (1796)
Inv. Nr. BI-2002-2288a-d

Interieurdecoratie in 'Türkischer Geschmack' gebaseerd op de bibliotheek *Abd' Ul-Hamids I*, met gezicht op de moskee met de zes minaretten gebouwd door sultan Ahmed te Constantinopel.
Aangekocht dankzij het Rijksmuseum Fonds.

David Cox
A series of progressive lessons intended to elucidate the art of landscape painting in water colours with introductory illustrations on perspective and drawing with pencil (1828)
Inv. Nr. BI-2002-2390
Laatste drie van de vier opeenvolgende stadia van de aquarel getiteld 'De brug van Maentwrog naar Harlech'.

de Napoleontische oorlogen. Dat verklaart ten dele waarom er maar zo weinig volledige reeksen bekend zijn.' De eerste drie delen zien er betrekkelijk gewoontjes uit, maar Koot heeft het *pièce de résistance* voor het laatst bewaard. Met een voldane glimlach presenteert hij een ruim bemeten boek vol platen die met de hand zijn ingekleurd. De heldere kleuren springen van de pagina's af en de illustraties zien eruit alsof ze gisteren getekend zijn.

3000 boeken per jaar

De boekenreeks van Racknitz is een uitzonderlijke aankoop. Het gros van de aankopen betreft immers 'gewone' boeken die recentelijk van de persen zijn gerold. Gemiddeld komen er per jaar zo'n 3000 boeken bij. En een deel daarvan hóeft niet eens te worden aangevraagd. De samenwerking tussen het Rijksmuseum en een waaier van andere musea en instituten is zo nauw dat een aanzienlijk deel van de belangrijke tentoonstellingscatalogi en museale vakliteratuur per post vanzelf in Amsterdam terechtkomt. Omgekeerd vindt een gestage stroom van catalogi en ander drukwerk vanuit het Rijksmuseum zijn weg naar musea en universiteiten over de hele wereld. Ook de grote veilinghuizen sturen hun catalogi naar het Rijksmuseum. Koot: 'Een gunst die we wel van ze durven te vragen omdat de kunsthandel met enige regelmaat van de bibliotheek gebruikmaakt om research te verrichten.'

Gebruikers

De bibliotheek is er door de jaren heen – ook in tijden van bezuinigingen – in geslaagd een consistent beleid te voeren. Koot: 'Het gevolg is dat we op veel terreinen over een complete verzameling beschikken en vrij weinig hiaten hebben.' Er zijn dan ook heel wat kunsthistorische specialisaties waarvan het Rijksmuseum meer literatuur heeft dan de universitaire bibliotheken of het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) in Den Haag.

De voornaamste gebruikers zijn vanzelfsprekend de medewerkers en staf van het Rijksmuseum.

De bibliotheek is immers een logisch verlengstuk van de collecties en voorziet in documentatie op alle verzamelgebieden. Maar bibliotheek en studiezaal zijn er ook voor geïnteresseerden, waarbij vooral moet worden gedacht aan onderzoekers, kunsthistorici en studenten. Koot heeft de belangstelling 'van buitenaf' geleidelijk zien groeien.

En hoewel de bibliotheek niet is ingericht op de ontvangst van grote drommen bezoekers, spannen hij en zijn medewerkers zich in om ook die groep zo goed mogelijk van dienst te zijn. Zo biedt de bibliotheek al enige tijd introductiecursussen aan studenten kunstgeschiedenis. Koot: 'Op z'n Amerikaans noemen ze dat een *outreach*-programma: niet alleen wachten tot geïnteresseerden naar jou toe komen maar ze ook zelf uitnodigen om kennis te maken met onze faciliteiten'.

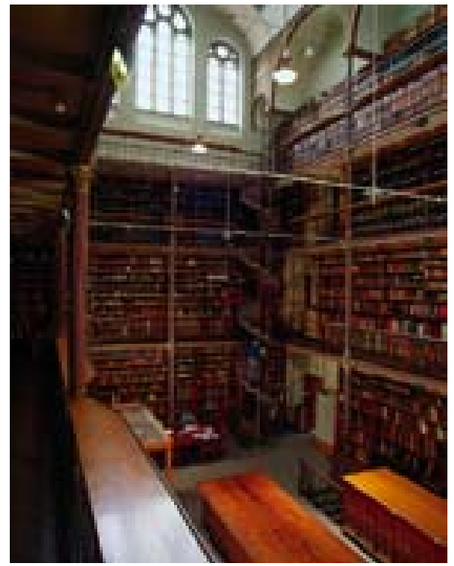
De publieksfunctie is niet altijd vanzelfsprekend geweest. 'De studiezaal ressorteerde altijd onder het Prentenkabinet. Het heeft 115 jaar geduurd voor het beheer van de studiezaal aan de bibliotheek werd overgedragen. Maar een bibliotheek die niet over een eigen leeszaal beschikt, dat is toch een beetje alsof je op één been moet lopen.'

De huidige ingang aan de Jan Luykenstraat beschikt echter letterlijk en figuurlijk over een behoorlijk hoge drempel. Dat moet veranderen. Koot verwacht de gestaag groeiende groep geïnteresseerden van buiten het museum beter te kunnen bedienen in Het *Nieuwe* Rijksmuseum. Bij het uitwerken van de plannen voor de nieuwe bibliotheek moet wel rekening worden gehouden met tegenstrijdige belangen. De dienstbaarheid aan de 'eigen' medewerkers stelt andere eisen dan die aan het publiek. En het belang van representativiteit en historie (denk aan de prachtige oude bibliotheekzaal) staat min of meer haaks op de praktische eisen die een almaar uitdijende bibliotheek stelt.

De collectie Keers

Dat uitdijen voltrok zich de afgelopen jaren soms in een onrustbarend tempo. Zo keerde de collectie van de (19de-eeuwse) Tekenschool van het Rijksmuseum na veel omzwervingen terug. Koot: 'Die school was losgemaakt van het museum en uiteindelijk opgegaan in de Rietveldacademie. Maar daar deden ze vrijwel niets met die boeken'.

Ook moest ruimte worden gevonden voor de 1800 titels tellende collectie Joseph die onlangs werd verworven en die veel uniek fotomateriaal bevat. En verder werd de bibliotheek onlangs verrijkt met de collectie van Frits Keers, die door Koot liefdevol omschreven wordt als een 'maniakaal verzamelaar van bestandscatalogi'. Keers werkte een leven lang in het Stedelijk Museum en begeleidde regelmatig transporten van schilderijen naar tentoonstellingen in het buitenland. Daar benutte hij zijn vrije tijd om alle boekhandels af te schuimen naar catalogi voor zijn collectie. Dat Keers vertrouwd was met de noden van een museumbibliotheek moge blijken uit zijn schenking aan het Rijksmuseum. Koot: 'Hij heeft ons niet alleen zijn collectie nagelaten maar ook een aardig geldbedrag dat het mogelijk maakt iemand in dienst te nemen om de collectie te ontsluiten.'

Het interieur van de bibliotheek.

Een stoel van Pugin
Vroege Engelse neogotiek

Augustus Welby Northmore Pugin (1812–1852) was Engelands – en Europa's – eerste 'echte' neogotische architect. De armstoel van eikenhout naar zijn ontwerp die het Rijksmuseum heeft kunnen verwerven, vertegenwoordigt een opwindend, experimenteel moment in de ontwikkeling van zijn werk en is een opzienbarende verrijking van de verzameling 19de-eeuwse Europese kunstnijverheid van het Rijksmuseum.

Pugin was een wonderkind. Al in 1827, toen hij 15 jaar oud was, assisteerde hij zijn vader, de architect Augustus Charles Pugin, bij het ontwerpen van meubelen in de gotische stijl voor de nieuwe interieurs die op Windsor Castle werden gecreëerd voor koning George IV van Engeland. Hoewel die meubelen een kernpositie innemen in de vroege geschiedenis van de zogenaamde 'Gothic Revival', zijn ze nog betrekkelijk traditioneel: de vormen zijn gebaseerd op standaardmodellen uit die tijd en alleen de versieringen, de ornamenten, zijn aan gotische voorbeelden ontleend. Al snel zou de jonge Pugin zich fel keren tegen deze 'plakmethode' van ontwerpen die, zo meende hij, zowel de functionele aspecten van meubelen als de principes van de gotische bouwkunst negeerde. Door de bestudering van middeleeuwse verluchte manuscripten en de schaarse bewaard gebleven gotische meubelen, probeerde hij zich in de ware aard van die meubelen te verdiepen.

De neerslag daarvan is te vinden in zijn revolutionaire publicatie *Gothic Furniture in the style of the fifteenth century designed and etched by A.W.N. Pugin* uit 1835. Een van de bekendste en meest succesvolle ontwerpen hierin toont een armstoel met x-vormig gebogen poten en steunen van de armleggers, waarvoor Pugin vermoedelijk inspiratie had geput uit oude afbeeldingen, hoewel ook enkele vergelijkbare zetels bewaard zijn gebleven. Toen Pugin in 1837 zijn eerste onafhankelijke opdracht als architect kreeg, de verbouwing van Scarisbrick Hall in Lancashire voor de Earl of Scarisbrick, ontwierp hij daar stoelen voor die afgeleid zijn van het model dat hij twee jaar tevoren had gepubliceerd. De set van Scarisbrick Hall is in 1951 verkocht en toen verdeeld tussen het Victoria and Albert Museum en de Houses of Parliament, beide in Londen. De armstoel die het Rijksmuseum thans heeft kunnen verwerven, wijkt slechts in enkele details af van de exemplaren uit die serie; blijkbaar heeft Pugin voor een andere klant het model gevarieerd.

Op bijzonder gewaagde wijze laat Pugin het gegeven van de gebogen lijn, dat besloten ligt in de keuze voor het x-vormige onderstel, het ontwerp van de gehele stoel beheersen. Het resultaat, met zwaar geprofileerde, vloeiend in elkaar overgaande onderdelen en kloeke, compacte verhoudingen, doet nog allerminst gotisch aan, maar de gebeeldhouwde versieringen van bladeren en boomstammen zijn wel apert aan middeleeuwse voorbeelden ontleend. Al spoedig zou Pugin verder gaan in zijn adaptatie van gotische principes door een constructie met uitneembare houten dwarsnagels toe te passen en die duidelijk zichtbaar te laten.

De armstoel op Pugins gepubliceerde ontwerp uit 1835 is bekleed met een gedessineerde stof die aan de voorzijde van de zitting overhangt en daar in een franje eindigt. De uitgevoerde exemplaren hebben aan de voorzijde onder de zitting een grote open ruimte die bijna om een dergelijke oplossing lijkt te vragen. Helaas is niets bekend over de oorspronkelijke bekleding van de stoelen, noch die uit Scarisbrick Hall noch die van het Rijksmuseum.

Het kan dus niet worden vastgesteld of Pugins suggestie ooit is uitgevoerd, maar het zou wel interessant zijn om te trachten een reconstructie van zijn ontwerp te verwezenlijken.

Er is nauwelijks iets bekend over de ambachtslieden die Pugins vroege meubelen hebben uitgevoerd. Het is daarom extra interessant dat zich onder de armstoel een etiket bevindt van William Greenwood uit York. Deze was ten minste vanaf 1830 werkzaam als meubelmaker maar hij heeft ook meubelen verhandeld. Verder onderzoek moet uitwijzen of hij definitief als de maker van deze stoel kan worden aangewezen; ongetwijfeld heeft hij dan ook de set van Scarisbrick Hall vervaardigd, die precies dezelfde hand vertoont.

Een aantal beroemde architecten/ontwerpers heeft ervoor gezorgd dat Engeland in de 19de eeuw een toonaangevende rol heeft gespeeld in de Europese kunstnijverheid. Pugin was de eerste van hen, en een van de belangrijksten. Met zijn bewuste, niet alleen esthetisch maar ook religieus en moreel bepaalde keuze voor de gotiek als de 'enig ware' stijl heeft hij vele latere kunstenaars diepgaand beïnvloed, niet in de laatste plaats Pierre Cuypers. Het is verheugend dat Pugins vroege armstoel thans in diens Rijksmuseum prijkt.

Stoel, vermoedelijk York, ca. 1838-1840
Door William Greenwood, naar ontwerp van Augustus Welby Northmore Pugin
Hoogte 113,5 cm, breedte 65 cm, diepte 68 cm
Inv. Nr. BK-2002-27

Zeearend op een rots aan de kust
Twee Japanse kamerschermen van Kishi Ryo (Ganryo)

Over de breedte van twee kamerschermen ontvouwt zich een gezicht met een zeearend op een rots aan de zeekust. Zijn krachtige gestalte domineert het rechterscherm, contrasterend met het lege zeegezicht op de linkerafbeelding. De vogel benadrukt nog eens de kijkrichting, die bij Japanse kamerschermen van rechts naar links is.

Deze verwerving kon worden gedaan met gelden uit het legaat dat A. van Rossum naliet aan de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst. De collectie van deze vereniging, die in permanente bruikleen is bij de afdeling Aziatische Kunst van het Rijksmuseum, beoogt een representatief overzicht te geven van hoogtepunten van de kunst uit Azië.

Dit paar kamerschermen past uitstekend in dit streven; uitbreiding van de van oorsprong beperkte collectie Japanse schilderkunst is een van de doelstellingen van het verzamelbeleid van de afdeling Aziatische Kunst.

In de afgelopen jaren is met name van schilders uit de naturalistische school een aantal kernstukken verworven. Deze stroming ontstond in het midden van de 18de eeuw en wordt ook wel de 'terugkeer naar de natuur' genoemd. Maruyama Okyo (1733–1795) wendde toen de al bestaande schildertechnieken aan op een nieuwe manier, om tot een meer realistische verbeelding te komen. Hij gaf bijvoorbeeld vormen volume door met één penseelstreek een subtiele overgang van licht naar donker neer te zetten. Deze techniek (*tsuketate*) is op de kamerschermen van Ganryo te zien in bijvoorbeeld de weergave van de snavel van de arend. Een tweede kenmerk is de ruimtelijkheid van de voorstelling als geheel. Okyo kwam al op jeugdige leeftijd in aanraking met *megane-e*, afbeeldingen die gebruikmaakten van het verdwijnpunt uit de Westerse schilderkunst om met spiegels en vergrootglazen een driedimensionale voorstelling te creëren. Ook een latere schilder uit de naturalistische school als Ganryo streefde naar dieptewerking, hier goed zichtbaar in het linkerscherm.

Het Rijksmuseum verwierf twee jaar geleden al een werk van Maruyama Okyo, ten slotte de oprichter van de beweging. Van Kishi Ganku (1749–1838), de grondlegger van de uit de Maruyama-school van Okyo voortkomende Kishi-school, werd al een drietal schilderingen aan de collectie toegevoegd. Ganryo was een neef van Ganku en werd later als leerling door hem geadopteerd. Hij zette de lijn van de Kishi-school voort, met de voor de school kenmerkende penseelvoering. Die bewegelijke en haast nerveuze schilderstijl is hier goed te zien bij de koppen van de golven, die als drakenklauwen uit het water lijken te komen. Het toont het streven van de Kishi-schilders naar een levendige vorm van realisme, waarbij ze niet volstonden met het kopiëren van de werkelijkheid, maar vooral trachtten de essentie van het geschilderde onderwerp aan de toeschouwer over te brengen. Desalniettemin is de roofvogel goed te identificeren aan de grote snavel en de verentekening: het is een Steller zeearend (*Haliaeetus pelagicus*), een vaste bewoner van het uiterste noorden van Japan en een zeldzame winterbezoeker elders. Ganryo heeft de imponerende gestalte van de vogel, met een vleugelwijdte van meer dan twee meter, verbeeld op het moment dat hij zijn linkervleugel en -poot lijkt uit te strekken.

Ganryo was werkzaam in Kyoto, waar een grote afzetmarkt was van welvarende kooplieden. Ganryo's werk zal eens te meer gewild zijn geweest doordat hij, evenals zijn leermeester Ganku, het mecenaat genoot van een lid van de keizerlijke familie, prins Arisugawa. Net als Ganku kreeg Ganryo van de prins de naam Utanosuke toebedeeld en in de *Heian jinbutsushi* (Optekening van beroemde personen in Heian [Kyoto]) wordt Ganryo in 1830 voor het eerst onder deze naam vermeld. Het zal rond deze tijd zijn geweest dat hij zijn werk met de naam Utanosuke ging signeren en ook deze twee schermen dragen het Utanosuke-zegel en signatuur. Aangezien een paar schermen met identieke zegels in de collectie van het Musée Guimet 1832 gedateerd is, lijkt het aannemelijk dat deze pas verworven kamerschermen eveneens rond 1830–1840 gemaakt zijn.

Zeearend op een rots aan de kust
Twee kamerschermen, inkt en kleur op papier
Japan, ca. 1830-1840
317,5 x 171 cm (2x)
Inv. Nr. AK-MAK-1721 A, B
Aangekocht met gelden uit het legaat A. van Rossum, Maarssen

Summaries in English

78 Director's Report 2002

Essays

85 Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, a world first
The Rijksmuseum commemorates 400 years of the VOC
Flemish painting on the Amstel and theMaas
'The building and the collection belong to all of us'
Interview with Ronald de Leeuw

Acquisitions

87 Harbour View at Sunrise by Claude Lorrain *The dawn of landscape painting*
Virgin and child *The first and only known ivory figure by Rombout Verhulst*
Masterpieces of technique and art
The arms collection of H.L. Visser
A chair by Pugin
Early English neo-Gothic
'More and more people are finding their way to the Rijksmuseum's library'
Interview with Geert-Jan Koot
Sea eagle on a rock on the coast
Two Japanese screens by Kishi Ryo (Ganryo)

Director's Report 2002

The Rijksmuseum is spreading its wings. On 12 March 2002 the Rijksmuseum on the Maas opened in part of the Bonnefantenmuseum in Maastricht. State Secretary Rick van der Ploeg carried out the official opening, so that an important ensemble of Flemish art from the Rijksmuseum will have a new home for the next few years. After a change of government, it was in the presence of State Secretary Cees van Leeuwen that Prince Willem-Alexander opened the Rijksmuseum Amsterdam Schiphol on 9 December.
With a permanent presentation of nine masterpieces of 17th-century painting, including works by Rembrandt and Jan Steen, this is a first: a museum at a national airport. Thanks in part to the splendid design by Benthem Crouwel Architects, the Rijksmuseum's new satellite received a great deal of coverage in the media, at home and abroad.

The *New* Rijksmuseum naturally affects all the activities within the museum to a growing degree, as well as the museum's image. Everyone is looking forward to the fascinating period of the impending renovations, during which, however, the museum will **not** be closed.
In spite of the preparations for this phase, in 2002 the whole of the Rijksmuseum was open throughout the year and offered a rich and varied exhibition programme. It included much-publicised presentations devoted to the painters Aelbert Cuyp and Michael Sweerts, and a series of exhibitions marking the founding 400 years ago of the Dutch East India Company (VOC).

With 1,100,488 visitors, 85,000 more than in 2001, 2002 can be considered a good year. The number of Dutch visitors rose by 5.65%, which seemed to be mainly attributable to the VOC exhibitions. For the time being the tense international situation appeared to have less effect on the number of visitors than had been feared. There was a slight shift towards more visitors from Europe. The museum's commercial activities showed a pleasing increase in turnover of 14.7%.

VOC Year

2002 marked the 400th anniversary of the founding of the Dutch East India Company (VOC). These days the history of the VOC is no longer seen as a purely heroic period in Dutch history. There have been calls for the dark side to receive attention too. The Rijksmuseum participated in this discourse through various exhibitions and publications and contributed to the debate about the VOC in the press (see p. 42). The Dutch History Department must be congratulated on the varied programme that it realised over the last year.

The VOC Year opened on 12 January with a photo exhibition about the monuments in India by Ferry André de la Porte. The Print Room showed photos of the East Indies and the Atlas Gordon, which offered a unique view of 18th-century South Africa in drawings.

The highlight of the VOC events in the Rijksmuseum was the large-scale exhibition 'The Dutch Encounter with Asia, 1600-1950', which opened on 9 October with an address by the Indonesian historian Prof. A. Lapian. An unusual aspect was that the exhibition also paid considerable attention to the 19th and 20th centuries. It was accompanied by a profusely illustrated catalogue in a Dutch and an English edition.

The exhibition was attractively designed by Platvorm and was the centre of an extensive programme of related events, in which a different Asian country was the focus each month. Prominent authors such as Anil Ramdas, Rudy Kousbroek, Kester Freriks and Lulu Wang gave talks. The Museum Night on 2 November also had an Asian theme, 'Oriental Nights'. The exhibition was realised with financial support of Achmea and Mr. D. Gottesmann.

The Golden Age

Spread over the year there were three exhibitions of interest to lovers of 17th-century painting. The Aelbert Cuyp retrospective opened on 7 June. From the 18th century the work of this landscape painter from Dordrecht was much in demand with English collectors and as a result is quite poorly represented in Dutch collections. This exhibition was organised in conjunction with the National Galleries of Washington and London, where it was seen in 2001. The Rijksmuseum had special responsibility for the drawings section, which are richly represented in our collection. They were also the centre of attention in the Rijksmuseum Dossier published alongside the English-language catalogue. The Rijksmuseum wishes to thank Royal Philips Electronics for its financial support.

From 9 March to 20 May the museum showed a retrospective of the work of Michael Sweerts, an intriguing artist who was long thought to be Dutch. In the past the Rijksmuseum assembled an unrivalled collection of his work. Research in connection with the exhibition revealed that Sweerts's roots lay mainly in the Southern Netherlands, although he had some important patrons in the North and in Rome he mixed with Dutch artists. A large number of paintings were restored for the exhibition. After Amsterdam the Sweerts retrospective was seen at two American museums, in Hartford and San Francisco.

The third presentation of 17-century painting was held in four cabinets of the Gallery of Honour. The three portraits by Jacob Jordaens acquired last year were back on display in all their splendour after being lightly restored, and were surrounded by Flemish contemporaries from the museum's own collection and on loan. On the other side of the Gallery of Honour this South Netherlands ensemble was faced by comparable portraits and history pieces from the North Netherlands (see p. 46).

Other exhibitions

The Rococo exhibition 'A Riot of Ornament', presented jointly with Philips, was on view until 3 February 2002, and one of the acquisition presentations showed several exhibits in the field of historicism in the decorative arts and prints. 'Finishing Touches', devoted to accessories, was the last textile exhibition before the renovations.

Japanese art was central to 'The Hare and the Moon', an exhibition of Arita porcelain produced between 1620 and 1820. Made exclusively for the Japanese domestic market, these pieces were kept out of view for the VOC traders. This was the first time that a retrospective devoted to this type of ceramics was seen in the Netherlands. We are grateful to The Japan Foundation and Hotel Okura Amsterdam for their cooperation.

The Print Room exhibitions of watercolours from the Hague School in the Drucker-Fraser collection and of 18th-century drawings, 'From Watteau to Ingres' proved highly popular. Through substantial catalogues both presentations, with chief sponsors Booz Allen Hamilton and BNP Paribas respectively, gave access to important components of the permanent collection. The exhibition of French drawings will be seen in Paris at the Institut Néerlandais in 2003.

In the autumn the 300th anniversary of the birth of the Swiss artist Jean-Etienne Liotard was the occasion for showing all of his work kept in the Rijksmuseum in the pastel cabinet in the Philips Wing. A volume in the Rijksmuseum Dossiers series was also devoted to him. Together with the museum in Geneva, the Rijksmuseum has the finest collection of his pastels.

Photography

There was also much to interest lovers of photography in 2002. The Huis Marseille museum held an exhibition of early Dutch photography from 2 March, the lion's share of the exhibits coming from the Rijksmuseum. This event marked the introduction of the website www.earlyphotography.nl, to which the Leiden Print Room and 25 other public collections, besides the Rijksmuseum, contributed. It was also supported by the Mondriaan Stichting.

In the series Document The Netherlands, which the museum organises jointly with NRC Handelsblad, this year Morad Bouchakour was asked to work with the theme 'Celebrations!' The exhibition, supported by Magicbox, attracted a great deal of attention, especially among younger visitors.

The museum commemorated the recent death of photographer Paul Huf with a presentation of a large number of newly acquired photos from the series 'Vakmanschap is meesterschap' (Craftsmanship is mastership) in the acquisitions room. On 6 June Ronald de Leeuw opened the exhibition devoted to Paul Huf at FOAM (Fotomuseum Amsterdam). For the second time the Communication and Marketing Department organised a highly successful fund-raising evening for the Paul Huf Fund for Photography on 2 October.

Several important prints by Charles Nègre were added to the photography collection in 2002. Furthermore, the collector Manfred Heyting gave the museum a splendid series of books on photography from the Hartkamp collection.

The collection

The museum takes pride in continuing to meet the highest standards in presenting the collection, even with renovations in prospect. Accordingly, rooms were refurbished in 2002, including the one with colonial art and

decorative arts. The department of paintings, which was rearranged in 2000/2001, was also given new, more detailed, texts. Since 14 November, moreover, it has been possible to visit the newly laid out and renovated rooms with the study collection of paintings. Here, those with a particular interest can see a further more than 800 paintings, in addition to the works on display in the main circuit

The acquisition room next to the Night Watch repeatedly showed that at the Rijksmuseum we are dealing with a living collection. Although the government seemed to be having its doubts about 'cultural investment' in 2002, the Rijksmuseum has been doing exactly that for years through its acquisitions. Thanks in particular to the SponsorBingo Loterij, the museum's acquisition resources have been substantially increased.

In addition, we owe a great deal to private donors. Acquisitions are increasingly supported in the form of Named Funds, whereby donors give money that may only be spent for a specified purpose. This year new funds were established for the acquisition of textiles, Romantic paintings, Italian prints and drawings and objects to do with shipping (for an overview of these funds, see p. 6).

The Rijksmuseum Fund plays an important role in the management of the external funds. Because of falling share prices, fund management in 2002 was not a cheerful business. On 29 October the treasurer of the Fund, Mr. P.P. Kohnstamm, retired. Mr. K.J. Storm joined the board in 2002. The Rijksmuseum Fund publishes its own annual report, to which the reader is referred for further information.

Acquisitions

The collection was substantially enriched on many fronts. The purchase of a unique ensemble of Dutch 17th-century arms from the H.L. Visser collection (see p. 62) marked the fulfilment of a long-held wish. Until now there was little in the museum to show that in the 17th century the Netherlands was prominent in the international arms trade and the producer of firearms of the highest quality both technically and aesthetically. This omission has now been corrected. Parts of the collection purchased were on display in the acquisition room for a few months and later in several showcases in the Dutch History Department. This acquisition – in money terms the fourth largest ever made by the Rijksmuseum – was supported not only by the museum's loyal funds but also by the Ministry of Defence and the Ministry of Education, Cultural Affairs and Science. Forty per cent of this exceptional collection assembled over many years has been acquired and the museum will make every effort to secure the remainder as well. The ensemble was presented in the Aduard Chapel on 12 April in the presence of State Secretary Rick van der Ploeg.

The Rijksmuseum believes it has a mission to present 'important aspects of European and Asian art' in addition to 'a representative overview of Dutch art'. The Print Room and the Department of Sculpture and Decorative Arts have made acquisitions internationally for many years, but no important foreign paintings have been bought since the 1960s. With the appointment of Duncan Bull as curator of foreign painting, the Rijksmuseum is resuming where it left off.

Around the turn of the year in 2002/2003, a first-rate work by the French 17th-century landscapist Claude Lorrain was acquired, the 'Harbour View at Sunrise' of 1637/38 (see p. 58 and the cover illustration). This was made possible by a substantial contribution from the SponsorBingo Loterij and support from the Vereniging Rembrandt and a generous private benefactor. As a result, the museum now has a painting that throws into fascinating relief the work of the Dutch Italianate painters of the 17th century who were subject to his influence.

The Department of Sculpture and Decorative Arts acquired among other things the only known ivory by the 17th-century sculptor Rombout Verhulst (see p. 60), a large Delft vase and a neo-Gothic chair (see p. 72). To mark the retirement of the chairman of its board, Karel Vuursteen, on 22 April Heineken presented the museum with a magnificent historicist beer glass. Through the Society of the Friends of Asian Art, the museum was left a number of fine pieces by Dr. A. van Rossum, including a spectacular Japanese screen (see p. 74).

The Dutch History Department acquired the model for the National Monument to Slavery in the Dutch Past which was unveiled in July in Oosterpark in Amsterdam, as well as various objects to do with the introduction of the euro. From the collection of the now closed Museum of Weights and Measures, we received unique Dutch standard measures, including the platinum metre.

Not all acquisitions are bequests, gifts or purchases. A great deal is loaned or exchanged. The Mauritshuis loaned us a beautiful French 18th-century portrait of a boy by Lépicié.

Loans

The Rijksmuseum collection was seen outside the museum as the result of some important loans. Major sculptures such as the dancing Shiva and Falconet's *L'Amour menaçant* figured prominently in exhibitions devoted to Chola bronzes and Madame de Pompadour in Washington and London respectively. The Rijksmuseum also made a very substantial contribution to the overview of portraiture in Amsterdam entitled 'Face Values' at the Amsterdam Historical Museum. At the Scuderie Papali in Rome from October 2002 to early January 2003 the Rijksmuseum organised a reprise of the exhibition 'Rembrandt the Printmaker', supplemented with a section on the influence of Rembrandt's work on several Italian artists of the 17th and 18th centuries. It was not only President Ciampi who clearly enjoyed Rembrandt's graphic work, for thousands of visitors a day followed in his footsteps.

In gratitude for the Foundership of The *New* Rijksmuseum, the museum gave Philips one of Breitner's Amsterdam views on loan to mark the company's move into its new headquarters at the Breitner Centre in the city.

On 18 December an exhibition of a selection from the museum's collection of marine models opened at the offices of ABN AMRO Nederland on the Foppingadreef in Amsterdam. This was intended to throw light on the origins of the bank. In return, ABN AMRO will contribute to a project to restore marine models.

Making the collection accessible and digitalisation

Digitalisation of the collections, that is making digital photos of the objects, is one of the main objectives for the years ahead.
A great deal of investment is required, however, for purchasing digital cameras, scanners, digital storage means, etc. For the personnel, and particularly the photographers, it will mean a different way of working and special training. Through cooperative arrangements, experience can be acquired and costs shared; at the same time applications for subsidies can be made.

In the past year the pilot project Digital History Atlas (Digitale Atlas Geschiedenis) was completed. In this cooperative project with the National Library parts of the coins and medals collection of the Dutch History Department and historical prints from the Print Room's Atlas Muller covering pre-selected periods were digitalised and put in a database together with pamphlets from the Knuttel collection of the National Library. In total 700 coins, medals, prints, paintings and other objects with their descriptions were involved.

The Memory of the Netherlands is a government-funded database intended to make museum collections in the fields of Dutch art and history accessible in digitalised form to the public. As part of this project, the Rijksmuseum is initially processing two collections: the entire painting collection (about 6000 items) and the photos from commissions awarded by the Dutch History Department (about 2500 items). This work is due to be completed in 2003.

A newly created website on Asian ceramics has a database covering the collections of the Haags Gemeentemuseum, the Gemeentemuseum Groningen, the Museum Princessehof in Leeuwarden and the Rijksmuseum. The aim is to collate the sparse knowledge of this specialised field in the Netherlands and make it accessible.

The successful database Atlas Mutual Heritage (initiated by the Rijksmuseum, the National Archives, the Department for Conservation and the National Library) now has about 4000 images of VOC trading posts from collections here and in other countries. Thanks to grants from the HGIS-Cultuurfonds (Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Education, Cultural Affairs and Science) and the Netherlands Organisation for Scientific Research (NWO), it will be possible to extend the database in the years ahead to take in the territory of the West India Company as well.

NWO has also taken the initiative in bringing together heritage managers, university research institutes and business to make them eligible for so-called ICES-KIS funding. An information technology research programme for cultural heritage has been set up for this purpose. The Rijksmuseum is one of the five heritage organisations in the consortium. If the proposal is accepted, several research projects will be started in the next few years which can play a role in The *New* Rijksmuseum.

History

History, and particularly recent history, is attracting considerable interest. During the debate about The *New* Rijksmuseum one question that came up was whether the country should have a national historical museum. In line with its decision to have a mixed display of art and history, the Rijksmuseum believes it is its task as the

Netherlands' national museum to develop activities in this field too.

The Historical Museums Network, whose members include the National Museum of Antiquities, the Openluchtmuseum, the Zuiderzee Museum, Het Loo Palace and the Rijksmuseum, is investigating how to draw the attention of the public and government to the historical heritage presently dispersed among so many museums. In the past year plans have been drawn up under the auspices of the municipality of The Hague and the Lower House of Parliament for setting up a forum for discussion in cooperation with the Centre for Political Participation and a museum presentation in the Parliament buildings entitled *House of Democracy*. More or less at the same time the Ministry of Education launched a plan for a Boulevard of the Topical Past. The National Library, the National Archives, the Literary Museum and the Rijksmuseum are participating in a foundation which will carry out a pilot scheme in the next few years to examine its feasibility. Here too the aim is to help more people enjoy the cultural heritage.

Research

The writing of collection catalogues is one of the central tasks of the scholarly staff. The Painting Department in cooperation with the Art History Research School has started work on a catalogue of the 16th- and early 17th-century Dutch paintings. In the Hollstein Project in the Print Room work proceeds on Dutch and German graphic art from 1450 to 1700, and good progress has been made on the Dutch 17th-century collection catalogue and the Willem Witsen oeuvre catalogue. The Dutch History Department is putting the finishing touches to the publication of the Jan Brandes collection.

Education

The question of setting up a Master's course for museum curators was discussed with the University of Amsterdam and the Free University as well as with several other Amsterdam museums.

Advice

As always there were many calls on the expertise available at a knowledge centre such as the Rijksmuseum. The management took part in brainstorming sessions and expert meetings on such topical issues as the future of the Museumjaarkaart, the setting up of a fashion presentation point and plans for a cultural facility on Amsterdam's South Axis. On behalf of the Association of State-Subsidised Museums (VRM), the Rijksmuseum took part in a group advising on a study initiated by the Ministry of Education into a new method of funding these institutions.

The *New* Rijksmuseum

In 2002 more and more members of the Rijksmuseum staff became directly involved in preparations for The *New* Rijksmuseum. In February the first fitting-in studies by the architects were on the agenda. On 6 May there was a meeting of the Committee of Experts, its members being the State Secretary for Housing, Planning and Environment, the State Secretary for Education, Cultural Affairs and Science, and the Director General of the Rijksmuseum. The contract with the architects Cruz and Ortiz for the provisional design was signed on 9 July during a festive gathering in Scheveningen. At the end of 2002 the provisional design for the Safety Institute – to be known in the future as the Studio Building – was commented on and around the New Year work proceeded on assessing the provisional design for the museum part of The *New* Rijksmuseum, which had been submitted on 17 December. The future design of The *New* Rijksmuseum is generously supported by Founder Royal Philips Electronics and made possible in part by the SponsorBingo Loterij.

Numerous project groups have been set up, including an internal sound board group which assesses the ideas for the new displays. Regular consultations have been held with Jan Veraart and Bart van der Pot, chairman of the Steering Group and Programme Director respectively. The museum management has also taken part in the Architecture Commission, which is chaired by the Chief Government Architect and also includes the architects and the restoration architects.

Every two months, in consultation with the Government Buildings Agency, the Ministry of Education, Cultural Affairs and Science and the Ministry of Housing, Planning and Environment, a newsletter is published for the media and interested parties to inform them about the progress of the project.

Temporary accommodation and presentation

A great deal of effort has recently gone into preparations for moving to the temporary external storage spaces. Unfortunately, it proved impossible to secure the former ABN AMRO headquarters in Vijzelstraat, the future home of the Municipal Archives, as temporary accommodation for the Print Room and the library. The building could not be converted in time.

The museum has also looked at alternatives for the temporary presentation of the collections during the building phase. On 20 June 2002 the Rijksmuseum was represented at an expert meeting about a museum on the South Axis. In any case between 2005 and 2007 the Rijksmuseum together with the Nieuwe Kerk will present a major autumn exhibition in the church each year.

Many museums have been contacted with a view to arranging presentations there on the lines of the one at the Bonnefantenmuseum under the title 'Rijksmuseum on ...' In this way a significant part of the collection can still be seen during the renovations.

Most of the collection, however, will go into external storage. A project group is planning the necessary conversion and arrangement of this new storage space.

Another project group is working hard with the architects and designers on the transformation of the Philips Wing into a temporary museum. The rooms will be designed by Evelyne Merkx, who was also responsible for 'The Glory of the Golden Age'. This transformation will have to be completed in a few months in the autumn of 2003. The Rijksmuseum will present the exhibition of its finest works here in cooperation with Philips.

Continuing with Cuypers

For a while there was scaffolding in the Front Hall used by restorers who were carefully peeling through thick layers of whitewash to see if old Cuypers decorations lay underneath. This investigation was supervised by Anne van Grevenstein of the Stichting Restauratie Atelier Limburg (Limburg Conservation Institute).

The Tunnel Building, which will contain the museum's storerooms after the renovations, was officially opened on 18 June and is now in use. Here the old decorations by the painter Sturm were unrolled and critically examined to see if they could be reused. A broad delegation from the museum took part in workshops on the restoration vision and the climate.

The curatorial staff meanwhile continued to work on the presentation concept. A trial project on the presentation of the Middle Ages has been completed and will be put in digital form, so that the museum can present its ideas in visual form to the outside world. New trial projects for the 18th century and the so-called special collections have also been set up.

Education and information

The decision to make admission free to those aged up to and including 18 has had the desired effect. Ever more children and young people are visiting the museum. The 'Gordon the Warden' days also continue to be popular. Together with the museums on the Museumplein and the Amsterdam Historical Museum, a special project is being developed for pupils in pre-vocational secondary education, a group which has so far received little attention from the museums.

On 7 February the museum underwent an invasion when all the pupils in the top forms of the primary schools in Nunspeet paid a visit thanks to the Veluvine Molijn De Groot Fonds, which was founded to enable these children to go to the national museum at least once.

This year the Rijksmuseum again put up Christmas decorations and thus provided a magical festive season for many extra visitors, also in part because of an effective educational Christmas programme. Clemens Merkelbach van Enkhuizen again created a splendid crib in the Aduard Chapel.

Communication & Marketing

The museum is trying out numerous ways of strengthening its ties with the various target groups. Sales, a new area for the Rijkmuseum, is playing an active role. 14% of the visitors are now admitted on vouchers and some 14,000 tickets are sold in advance (mainly through hotels). The campaigns involving the Stadspas were also successful, and they helped 1175 Amsterdammers to see the exhibition 'The Dutch Encounter with Asia, 1600-1950'. The opportunity to combine a visit to the museum with a Sunday morning concert at the Concertgebouw was taken by 1242 visitors.

The Rijksmuseum as setting

In 2002 the Rijksmuseum was again often chosen as the setting for meetings of societies or organisations or for receptions and symposia. This naturally applied to the Royal Antiquarian Society and the Society of Friends of Asian Art, which have close links with the museum. The Rembrandt Association held most of the meetings of its board and advisory council at the Rijksmuseum. On 19 November the annual Rembrandt lecture, organised in conjunction with the Financieele Dagblad, was delivered for the third time in the museum auditorium. The speakers were Kirk Varnedoe of the Museum of Modern Art

in New York, director-general Ronald de Leeuw and Gerrit Zalm, former minister of finance.

At the end of the summer the museum welcomed no less than three symposia within its walls. On 30 August the members of the 17th Century Work Group and the Amsterdam Centre for the Study of the 17th Century considered 'the future of the 17th century'. On 1 September the Royal Dutch Historical Society held a symposium on history in museums, with State Secretary Cees van Leeuwen as the concluding speaker. On 2 September, finally, the Rijksmuseum was the setting for the second day of the Aelbert Cuyp symposium which began in Dordrecht the day before.

Personnel and organisation

In 2002 the Rijksmuseum welcomed new managers Xandra van Gelder as head of education and information and Jan Rudolph de Lorm, who gave up curatorship to become head of exhibitions. The two new curators were Taco Dibbits for Dutch 17th-century painting and Dirk-Jan Biemond for precious and non-precious metals.

Nita Slump was responsible for recruiting and training the new personnel for the Rijksmuseum Amsterdam Schiphol and the implementation of the museum shop concept there. The post of head of support services, which became vacant in March when Jos Barnhoorn left, was filled on an interim basis by Jan Abrahamse until the end of 2002.

Jan Willem Sieburgh became managing director in June 2002. Together with the Finance Department, he has drawn up an adjusted ten-year budget which sets out our financial position for the entire renovation period.

Two employees died in 2002, El Hannun and Dolf Piet. On 1 January 2003 Bas Kist, the former curator of Dutch history, died suddenly. Just before, he had played an outstanding role in acquiring the Visser collection. The former director Th. Lunsingh Scheurleer also died in 2002. After the Second World War he gave shape to the Department of Sculpture and Decorative Arts in an exemplary fashion.

Looking ahead

The plan is to close the main building in December 2003 and to start moving the collections. From that point the core of our 17th-century collections will be presented in the Philips Wing for the duration of the renovation work. Here painting and sculptures as well as decorative arts and historical objects will be shown. The larger part of the other collections will be put in external storage, if they are not going to be displayed by other museums. Discussions were held with many museums in 2002 to enable important ensembles to be their guests for a few years on loan.

Before the renovations begin, there are still some striking exhibitions in prospect. From March until the end of May 2003 a major show of paintings, drawings and prints by Hendrick Goltzius will occupy the Philips Wing. It will later be seen at the Metropolitan Museum in New York and the Toledo Museum of Art.

Parallel to the Goltzius exhibition, the Print Room has a retrospective of the sculpture of his contemporary Willem Tetrode, who worked in Italy. Tetrode will also travel to the United States, to the Frick Collection in New York. The Dutch History Department will again organise the photography commission in the series Document the Netherlands; this time the theme will be the over-fifties. There is also an attractive exhibition on life at the Turkish court entitled 'The Ambassador, the Sultan and the Artist. An audience in Istanbul'. By way of a preview, on 20 November the writer Nilgün Yerli named the new 'Topkapi' tulip in the museum garden.

Collection catalogues, dealing with the Dutch tapestries and ornament prints, long in preparation, will be published in 2003. Also, our visitors will no doubt be delighted by a popular book on our renowned collection of Delftware ('Delffse Porceleyne').

Looking ahead to the end of 2003 is bound to bring a slight feeling of sadness. Taking leave of the 'old' Rijksmuseum comes closer. In the weeks before Christmas 2003 the main building will close its doors for several years. The *Night Watch* and the Vermeers will move to their temporary accommodation in the Philips Wing. When the next Rijksmuseum Annual Report appears, the renovations will be well underway.

Ronald de Leeuw
Director General

Essays

Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, a world first

On 9 December 2002 His Royal Highness Prince Willem-Alexander opened the *Rijksmuseum Amsterdam Schiphol*, the museum's permanent annexe at the national airport. This Rijksmuseum satellite can truly be called a world first, since never before has a leading museum had a branch at an airport. The mini-Rijksmuseum is located on Holland Boulevard, the connecting passage between E and F Piers, and is mainly intended for the over 10 million transfer passengers who spend a few hours at Schiphol every year.

The museum has a permanent display of nine works by Dutch masters of the 17th century, which are thus brought to people in a way that literally pushes back the frontiers. For the Rijksmuseum this is a wonderful opportunity to draw the attention of an international audience to its collection. In addition, other Dutch collections will be shown in small exhibitions. The first of these presentations, *Dutch Design Glass from the Twenties*, was devoted to the collection of the National Glass Museum Leerdam.

In the years ahead, during the renovation of the main building, several temporary Rijksmuseum satellites will be established in other Dutch museums. This will mark a new phase in disseminating art, one of the museum's primary tasks. It is also in line with the government's desire for greater collection mobility.

The Rijksmuseum commemorates 400 years of the VOC

The year 2002 was full of activities marking the fact that 400 years earlier, in 1602, the Dutch East India Company (VOC) was founded. The Rijksmuseum organised no less than four exhibitions as part of the VOC year.

'Photographs from Faraway Countries' was an overview of more than one hundred 19th-century colonial photos offering a glimpse of a past in which the colonial powers still ruled the world. 'Written in Stone' by photographer Ferry André de la Porte and historian Marion Peters superbly documented the life and death of VOC employees and their families on the Coromandel Coast of India. 'South Africa on the map' presented a wide selection of drawings of the Cape flora and fauna and the indigenous population and maps from the Atlas of Robert Jacob Gordon (1743-1795), a Dutch officer of Scottish origin. Finally, the highlight was 'The Dutch Encounter with Asia, 1600-1950', combined with 'The Hare and the moon', featuring a remarkable collection of Arita porcelain from Japan.

'The Dutch Encounter with Asia, 1600-1950' was different from the VOC exhibitions elsewhere in various ways. Here the focus was more on the Asian setting and less on what the VOC meant to Europe and the Netherlands. The exhibition did not end with the dissolution of the VOC in 1799 but continued to 1950, and it covered not only the splendour of the colonial empire but also difficult subjects such as hybrid culture, warfare and slavery.

The market was central to the exhibition: from beginning to end, after all, the motive for Dutch overseas expansion was not to found an empire or convert the Asians but to achieve economic objectives. Other themes covered, around the main theme, were the meeting with Asia around 1600, the administrative centre of Batavia, diplomacy and government, the sea trade with Asia, waging war, and life in the East Indies.

The exhibition was accompanied by a substantial book with the same title, published in Dutch and English, with contributions by more than 20 specialists. Both the exhibition and the book were very well received by the press and the over 100,000 visitors.

Thanks to the activities marking the VOC year, the Dutch History Department received several splendid acquisitions from the Pit family: objects that belonged to Laurens Pit, a VOC employee in the 17th century, and his children. These included a gold funeral medal of Laurens Pit, who died in 1684, and a poem printed on silk damask celebrating the marriage in June 1675 of Maria Pit to Willem Hartsinck. The medal and the poem came just in time to be shown to the public in 'The Dutch Encounter with Asia'.

Flemish painting on the Amstel and the Maas

Flemish painting has had a marginal place in the permanent display in the Rijksmuseum in recent decades. This has changed over the past year, partly as a result of the purchase of the Jordaens portraits early in 2002 and the opening of the *Rijksmuseum on the Maas* in six rooms of the Bonnefantenmuseum in Maastricht.

In March 2002 the three newly acquired Jordaens portraits were cleaned and restored, and from the end of November 2002 they formed the brilliant focal point of the presentation 'Around Jordaens: Flemish masters in the Rijksmuseum' (until mid-March 2003) in the Gallery of Honour amidst work by contemporaries from the permanent collection and a number of loans of Flemish masters from Antwerp, Groningen, The Hague and Rotterdam. Works by Dutch and Flemish masters, grouped by theme, were shown facing each other in the cabinets of the Gallery of Honour. The paintings gave a picture of the wealth of painting in the whole Dutch-speaking area in the 17th century. The presentation stimulated visitors to explore the differences between North and South, but also the resemblances and mutual influences.

The Rijksmuseum on the Maas, which opened on 12 March 2002, presents a richly varied view of Flemish art. Besides a number of paintings from the Bonnefantenmuseum's own collection and sixty paintings from the Rijksmuseum, it includes tapestries, panes of glass and remarkable glasses ('façon de Venise').

'The building and the collection belong to all of us'

Interview with Ronald de Leeuw

The *New* Rijksmuseum will be more clearly laid out, more accessible and more spacious. Director General Ronald de Leeuw: 'The principal difference from the present museum is that art, decorative arts and history will be integrated in the displays, according to a chronological plan. Visitors who only want to see the highlights can follow a 'fast track' which includes the Night Watch, the doll's house and the Delftware. There will also be a larger and more accessible reception area for the 1.2 million visitors who come to the museum every year.'

Separate areas

In the new layout there will still be separate areas for special collections such as ceramics, arms, ship's models, paper and textiles. They will be shown in turns in the Philips Wing. The collection of Asian Art will be housed in a newly built pavilion. De Leeuw: 'We believe that Asian art should not be made secondary to European history or to the taste of European collectors. Moreover, we are the only museum in the Netherlands to show Asian art from an aesthetic point of view. In the new pavilion superb figures of Buddha and Japanese screens will be splendidly presented.'

Loan

During the renovations the finest works in the collection – highlights from the history, decorative arts and painting of the 17th century – will still be on view in the 'temporary' Rijksmuseum that will be created in the Philips Wing. In addition, several fine ensembles will be accommodated in other museums. The Rijksmuseum will continue to make acquisitions and put on exhibitions in the next few years. De Leeuw: 'Between 2005 and 2007 we're going to organise autumn exhibitions in the Nieuwe Kerk.'

Restoration and new construction

Respect for Cuypers's original building is important in the renovation of the Rijksmuseum. 'The exterior has been beautifully preserved all this time, but the interior has been rather hidden away. We're going to bring back the original form of the rooms and Cuypers's spatial structure.'

Public character

The debate about the new Rijksmuseum took place partly in public and De Leeuw was pleasantly surprised by how involved people felt. 'Lots of people turned out to have a need for a bit of magic and an element of surprise in a museum. We noticed that with the exhibition 'The Glory of the Golden Age', where visitors were very enthusiastic about the variety in the rooms. We want to introduce that element of surprise to the permanent display as well. I've also noticed that visitors like to have a glimpse behind the scenes. We want to do something about that too. The Rijksmuseum is a public art collection, and we must emphasise its public character. The building and the collection are there for us all.'

Acquisitions

Harbour View at Sunrise by Claude Lorrain

The dawn of landscape painting

Harbour View at Sunrise shows the exceptional qualities of Claude Gellée, known as Le Lorrain (1605-1682) at their finest. Soon after he had settled in Rome in 1626, Claude Lorrain became the most celebrated landscape painter in Europe. In the years 1635-1640 he consolidated his reputation with a new vision centring on the emotional perception of nature, both in landscape and seascape. *Harbour View at Sunrise* can be dated to 1637-1638, in the middle thus of this intense, experimental period. Lorrain's vision of nature, which had a huge impact throughout Europe, can now be seen in the Rijksmuseum alongside that of his Dutch imitators and rivals.

The last purchase of a French painting by the Rijksmuseum took place in 1963: Blanchard's *St. Sebastian nursed by Irene*. The last non-Dutch painting to be bought was the large *Elijah and the Angel* by Giovanni Lanfranco in 1967. These days the Rijksmuseum puts greater emphasis on a more international orientation and on broadening the collection, particularly in the field of the 17th century, where the collection of Dutch painting has always been strong. Since it represents both the French and the Italian tradition, this painting by Lorrain is important to that policy. The acquisition of this imposing work will considerably strengthen the Rijksmuseum's collection of foreign art and add a new link in the development of landscape painting in Europe.

Virgin and child

The first and only known ivory figure by Rombout Verhulst

In 2002 the Rijkmuseum's collection of ivory sculptures was enriched by the acquisition from a private collection of Rombout Verhulst's *Virgin and child*.

The discovery of this signed work is something of a sensation: it is the first and up to now the only example of *Kleinplastik* that is undoubtedly by Verhulst, the most important sculptor in the Dutch Republic in the second half of the 17th century.

The ivory Virgin was made in Amsterdam around 1655. For whom and for what purpose the figure was carved is alas unknown. The possibility that the buyer must be sought among the Amsterdam elite cannot be ruled out. The figure may have been made for private devotion – in which case the owner would have been a Catholic. But it may equally well have found its way directly into a collector's cabinet.

In any event the piece had a devotional function from the early 19th century. When it was bought in 1823 by the ancestors of the last owner it was part of an ensemble with the crucified Christ in the middle, one of the evangelists (John?) on the left and Verhulst's work on the right. It was probably then that the black, classical base was added to the ivory. This aspect of the history of the piece, together with a 19th-century photo and correspondence about the ivory since 1823, makes this acquisition especially valuable.

Masterpieces of technique and art

The arms collection of H.L. Visser

With the symbolic presentation of a powder tester to the State Secretary for Culture Rick van der Ploeg on 12 April 2002, a substantial part of the arms collection of H.L. Visser (b. 1923) became the property of the State and was thus kept in this country. The collection consists of Dutch 17th- and 18th-century military, hunting, ceremonial and experimental arms, with small arms as the main focus. The Rijksmuseum, which manages the collection, devoted its entire acquisitions presentation in the spring to this remarkable and important purchase.

For a long time in the history of museums arms were not very popular. People prefer not to be reminded that a large part of the wealth of the Golden Age came from producing arms and trading in them. Yet in the 17th- and 18th centuries these activities yielded as much and perhaps even more income than the celebrated Dutch East India Company. At the end of the 16th century the Dutch Republic was already one of the leading international staple markets for arms, gunpowder, fuses and other necessities of war. Arms were a normal sight in daily life and were part of everyday wear for men (and women too sometimes). The members of the civic guard are immortalised with their finest arms in the many civic guard pieces in the Rijksmuseum. Intricately carved pistols and muskets inlaid with ivory and mother-

of-pearl were important status symbols.

Arms are also of art historical value. A good example of a combination of the functional and the aesthetic is the pocket pistols in the Visser collection, which are often made with great attention to the aesthetic aspects and closely follow the prevailing style, such as the rococo. Another special group is the pistols with ivory stocks; they are examples of superior craftsmanship that were made only from 1650 to 1680 in Maastricht. The skilfully carved pistols found their way all over the world as diplomatic gifts of the highest quality. Today some 100 braces are known.

When the main building closes in the autumn of 2003 a selection from the collection will be shown in the Philips Wing, while more will be on display at the Military Museum in Delft. There are plans to present the collection in a separate armoury in The *New* Rijksmuseum, together with arms and armour that the museum already had.

A chair by Pugin
Early English neo-Gothic

Augustus Welby Northmore Pugin (1812-1852) was England's – and Europe's – first 'true' neo-Gothic architect. His revolutionary publication *Gothic furniture in the style of the fifteenth century designed and etched by A.W.N. Pugin* appeared as early as 1835. One of the best known and most successful designs in it is an armchair with x-shaped legs and supports under the armrests. When Pugin was given his first architectural commission in 1837, he designed chairs derived from this model. The oak armchair that the Rijksmuseum has been able to acquire differs only in details from the examples in that series. This chair represents an exciting, experimental point in the development of Pugin's work and is a spectacular addition to the Rijksmuseum's collection of 19th-century European decorative arts.

Almost nothing is known about the craftsmen who made Pugin's early furniture. So it is especially interesting that under this chair there is a label from William Greenwood of York. He was active as a cabinetmaker from at least 1830 but was also a dealer in furniture. Further research will be needed to establish whether he was indeed the maker of this piece.

Through his adoption of Gothic as the 'only true' style, on religious and moral as well as aesthetic grounds, Pugin deeply influenced many later artists, not least among them Pierre Cuypers. It is pleasing that Pugin's early armchair now graces Cuypers's Rijksmuseum.

'More and more people are finding their way to the Rijksmuseum's library'
Interview with Geert-Jan Koot

The Rijksmuseum's splendid library with its beautiful galleries and graceful, spiral staircases in cast iron houses a daunting amount of printed matter. Yet these books are only a fraction of the collection, most of which is in the vaults of the building. And each year on average some 3000 books are added. Recent publications that supplement the collection – mainly on art and the decorative arts – make up 95% of the acquisitions. The other 5% consist of books acquired at specialist auctions or from dealers in antiquarian books.

An exceptional purchase

In 2002, for example, *Darstellung und Geschichte des Geschmacks* by Joseph Friedrick Racknitz, a unique series in the field of styles in design and interiors, was bought. The head of the library, Geert Jan Koot, explains why the Rijksmuseum was prepared to dig deep into its funds for this item: 'These are four exceptionally rare books, published in a period when Europe was in chaos because of the Napoleonic wars. That partly explains why so few complete series are known.'

Collections

The library also received the collection of the 19th century Rijksmuseum Teekenschool (drawing school), which has returned to its 'maternal home' after many travels, the 1800 titles of the Joseph collection, which includes many unique photographs, and the Frits Keers collection, consisting of collection catalogues. Koot: 'Keers also gave us an amount of money that will make it possible to employ someone to make his collection accessible.'

Users

The library and the reading room are intended in the first place for the Rijksmuseum staff. 'But interest among people outside the museum is steadily growing and we want to help them too as well as we can,' says Koot. He expects to be able to offer the public a better service in The *New* Rijksmuseum. 'That is receiving a lot of attention as we complete our plans.'

Sea eagle on a rock on the coast
Two Japanese screens by Kishi Ryo (Ganryo)

One of the aims of the Department of Asian Art is to add to the originally limited collection of Japanese painting. The acquisition of this pair of screens by Ganryo (1798-1852), a painter of the naturalistic school, is very much in line with this policy.

This movement, sometimes called 'return to nature', arose in the mid-18th century. It is characterised by subtle transitions from light to dark, three-dimensionality in the work as a whole and effects of depth. Two years ago the Rijksmuseum acquired works by the founder Maruyama Okyo (1733-1795) and by Kishi Ganku (1749-1838), the leader of the Kishi school that developed from the Okyo school. The Kishi painters aimed at a lively form of realism in which they were not content just to copy reality but tried above all to convey the essence of the painted subject to the viewer.

Ganryo, a nephew and pupil of Ganku, carried on the line of the Kishi school, with a characteristically agitated, almost nervous painting manner. He worked in Kyoto and enjoyed the partronage of a member of the imperial family, Prince Arisugawa. Ganryo was given the name Utanosuke by the prince, and the two screens acquired by the Rijksmuseum bear the Utanosuke seal and signature. Given that a pair of screens with identical seals in the collection of the Musée Guimet are dated 1832, it seems likely that these screens were also made around 1830 to 1840.

The screens were purchased with funds from the legate of A. van Rossum.

Bijlagen

92 Aanwinsten 2002
102 Restauratie en conservatie
105 Bruiklenen aan tentoonstellingen
107 Tentoonstellingen en presentaties
108 Publicaties van het Rijksmuseum
109 Publicaties van medewerkers
113 Externe activiteiten
117 Voordrachten en lezingen
121 Evenementen
122 Organogram
123 Personeelsgegevens
128 Bezoekcijfers
130 Fondsen en sponsors

Aanwinsten 2002

Afdeling Aziatische kunst

Troonornament met de peuter Krishna Ivoor Zuid-India, 17de eeuw AK-RAK-2002-1
Fichesdoos Hout met zwarte lak en goudlak China, ca. 1845 AK-RAK-2002-3
Masato Imaizumi Kop en schotel van wit porselein Japan, 2002 Schenking Yuko Shibata, Tokyo, ter gelegenheid van de tentoonstelling 'De haas en de maan' AK-RAK-2002-4
Masato Imaizumi Kop en schotel met celadon-glazuur Japan, 2002 Schenking Yuko Shibata, Tokyo, ter gelegenheid van de tentoonstelling 'De haas en de maan' AK-RAK-2002-5

Aan het bruikleen van de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst werden de volgende werken toegevoegd:

Wachterfiguur Aardewerk met glazuur China, vroeg 8ste eeuw Legaat A. van Rossum, Maarssen AK-MAK-1716
Wachterfiguur Aardewerk met glazuur China, vroeg 8ste eeuw Legaat A. van Rossum, Maarssen AK-MAK-1717
Kameel Aardewerk met koude beschildering China, Noordelijke Wei-dynastie (386-589) Legaat A. van Rossum, Maarssen AK-MAK-1718
Ronde dekselpot Steengoed met glazuur China, eerste helft 8ste eeuw Legaat A. van Rossum, Maarssen AK-MAK-1719
Witte kom Porselein China, Shunzhi-periode (1644-1661) Legaat A. van Rossum, Maarssen AK-MAK-1720
Kishi Ryo (Ganryo) (1798-1852) Zeearend op een rots aan de kust Twee kamerschermen, inkt en kleuren op papier Japan, ca. 1830-1840 Aangekocht met gelden uit het legaat A. van Rossum, Maarssen AK-MAK-1721 A,B
Berglandschap Hangrolschildering, inkt op papier Japan, 17de eeuw AK-MAK-1722
Lage ronde pot Steengoed Cambodja, 10de-11de eeuw Schenking G. Labroisse, Berlijn AK-MAK-1723
Wierookbrander in de vorm van een archaïsch bronzen vat (kuei) Steengoed met celadonglazuur China, Longquan, 13de eeuw Schenking G. Labroisse, Berlijn AK-MAK-1724
Dekselpot met geribde wand Steengoed met celadon-glazuur China, Longquan, 14de eeuw Schenking G. Labroisse, Berlijn AK-MAK-1725
Dekselpot Steengoed met wit glazuur Thailand, Sawankhalok, 15e-16e eeuw Schenking G. Labroisse, Berlijn AK-MAK-1726

Afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid

Beeldhouwkunst

Verhulst, Rombout Maria met Christuskind, ivoor Amsterdam, ca. 1650-1660 BK-2002-28
Quellinus, Artus, atelier van Slapende putto op matras, ivoor Antwerpen, ca. 1640-1650 Schenking J. Halsema, Huizen BK-2002-19

Meubelen

Spiegel van verguld lindenhout Nederland, ca. 1745-1750 Legaat jonkvrouwe A.C. Teding van Berkhout, Bergen BK-2002-8
Armstoel van eikenhout in neogotische stijl Vermoedelijk York, ca. 1838-1840, door William Greenwood, naar ontwerp van Augustus Welby Northmore Pugin BK-2002-27

Keramiek

Pot met deksel van faïence, beschilderd in blauw met groepen Chinezen, een vliegende feniks en grote bloemboeketten Delft, ca. 1660-1670 BK-2002-11
Plaat van aardewerk, met in bas-reliëf een voorstelling van de Eeuwige Jeugd Delft, De Porceleijne Fles, 1888, naar ontwerp van Adolf le Comte BK-2002-31
Twee dekselvazen van porselein, in kleuren beschilderd met vogels en bloemen Fürstenberg, ca. 1790 Schenking C.P.A. Castendijk en G.R. Castendijk, Rotterdam BK-2002-33

Glas

Bokaal met deksel van groen glas, beschilderd in emailverven met de wapens van deelnemers aan de Weense 'Carroussel' Haida, 1863, toegeschreven aan Anton Ambros Egermann Schenking Heinekens' Bierbrouwerijen N.V., Amsterdam BK-2002-1

Textiel

Twee servetten van wit linnendamast, met voorstelling betreffende het huwelijk van koning Philips V van Spanje en Marie-Louise van Savoye Kortrijk, ca. 1701 Schenking mevrouw G. Weinberg-Mulder, Wassenaar, door bemiddeling van kunsthandel J. Polak, Amsterdam BK-2002-29
Dekservet van wit linnendamast, met zinnebeeldige voorstelling van een alliantie tussen Lodewijk XIV en Philips V Kortrijk (?), vermoedelijk ca. 1713 Schenking mevrouw E. Stortenbeker, Zeist, namens de familie Stortenbeker, door bemiddeling van de Vereniging Rembrandt BK-2002-7
Onvoltooid fragment borduurwerk, met een repeterend motief van veelkleurige zijde op naturelkleurige wollen kamgaren Amsterdam, ca. 1900-1910, door M.G. Winkelman-Sanders, naar ontwerp van H.J. Winkelman BK-2002-30

Kostuums en accessoires

Korte avondcape van maraboeveren, gevoerd met crêpe georgette Frankrijk, 1953 Schenking mevrouw K.A.C. van Schaik-Scheers, Heiloo BK-2002-10
Hoed van naturel bandstro, met brede rand en platte bol, waaromheen een brede, bruine fluwelen band en cirkels van bandstro, met bijbehorende hoedendoos, 'Au Palais des Modes, Kalverstraat 179-181, P. Mars & Co.' Amsterdam, ca. 1910 Schenking mevrouw J.H. Barendsen, Aalsmeer BK-2002-32
Parasol van bamboe, met dek van zijden tule, beschilderd met bloemen, knop van gemarmerd hout en metalen punt, waarop 'MADE IN JAPAN' Japan, ca. 1920-1930 Anonieme schenking BK-2002-5

Afdeling Nederlandse geschiedenis

377 (hand)vuurwapens, blanke wapens en accessoires, voornamelijk 17de en 18de eeuw Deze wapens c.a. vormen circa 40% van de Collectie Visser Aankoop met steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Ministerie van OCenW, het Ministerie van Defensie, de Stichting VSB Fonds, de Sponsor-Bingo Loterij en de Stichting Het Rijksmuseum Fonds NG-2002-23
Platina standaardmeter uit 1839 en **koperen plaat bij platina standaardmeter** Overdracht Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), Amsterdam NG-2002-83-A en B
Pashinin, Mikhail Grigoriyevich Portret van Josef Stalin Schenking H. Zegeling, Odijk NG-2002-24/SK-A-4974
Drecht, Johan van Allegorie op de vrijheid, met buste van Johan van Oldenbarneveldt Gesigneerd en gedateerd 1790 Schenking J. Halsema, Huizen NG-2002-83/SK-A-4978
Model van een stuk geschut NG-2002-55
Twee eresabels van reserve-officier D. Schipper; **dolk Atjeh-oorlog 1916** Schenking P.F.J. Schipper, Eindhoven NG-2002-68 t/m 70
Vier penningen, betrekking hebbend op de familie Pit in de periode 1658-1840; **bedrukte doek**, met gedicht ter gelegenheid van het huwelijk van Maria Pit en Willem Hartsinck (Hartsink) te Batavia, 6 juni 1675 Schenking mevrouw E.S. Pit-Halbertsma en de heer A.A. Pit, Zeist NG-2002-52-A t/m D en NG-2002-53
Dubbele stuiver (zilver) en bijbehorend kartonnen omhulsel Holland, ca. 1780 Schenking dr. W.H. Vroom, Amsterdam NG-2002-62-A en B
Hem, Piet van der Vijftien politieke spotprenten Nederland, 1926-1935 NG-2002-2-A t/m O
Anoniem Gebedenboekje, Malang (Indonesië), april 1943 Schenking P. Schatborn, Amsterdam NG-2002-22
Talma-van Griethuysen, Ans Jas van ribfluweel en hondenhaar Nederland, 1944-1945 Schenking mevrouw A. Talma, Oegstgeest NG-2002-10
Twee zijden shawls bedrukt met landkaarten 1940-1945 Schenking mevrouw A.M. Weijsters-Vlekke, Bergen op Zoom NG-2002-50 en 51
Diverse voorwerpen, betrekking hebbend op (politieke) gebeurtenissen tussen 1895 en 1975 Schenking mevrouw H.J. Baruch, Amsterdam NG-2002-14 t/m 20
Diverse voorwerpen, betrekking hebbend op de periode 1901-1945 Schenking J.A. Blok, Baarn NG-2002-75 t/m 81
Drie voorwerpen, betrekking hebbend op de periode 1906-1975 Schenking mevrouw F.E. Kiers, Voorburg NG-2002-71-A t/m C
Drie voorwerpen, gerelateerd aan anti-oranjegevoelens en het huwelijk van Willem-Alexander en Máxima Schenking W.D.J. van de Put, Amsterdam NG-2002-11 t/m 13
Houwelingen, H. van (ontw.) Een gouden en twee zilveren tien-euro-munten ter gelegenheid van het huwelijk tussen prins Willem-Alexander en Máxima Zorreguiéta Koninklijke Nederlandse Munt, Utrecht, 2001-2002 NG-2002-21-A t/m C
Zes voorwerpen, betrekking hebbend op de overgang van gulden naar euro op 1 januari 2002 (Euroster, drieluik van perspex met euro-geld, tweeluik van perspex met Nederlandse bankbiljetten, twee euro-informatiepakketten, guldenbankbiljettenpulp) Overdracht De Nederlandsche Bank N.V. NG-2002-72-A t/m F
De 'Zalmbox' Overdracht Ministerie van Financiën NG-2002-73
Vries, Erwin de Model van het nationaal slavernijmonument, brons NG-2002-54
André de la Porte, Ferry Serie van dertig foto's: Foto's uit verre landen India, 1993-1997 NG-2002-25-1 t/m 30
Bennekom, Kors van Acht foto's met betrekking tot de benoeming van Hans Speidel tot Secretaris-Generaal van de NAVO en de legering van Duitse soldaten in Budel (NB), 1957-1963 NG-2002-5-A t/m H
Bouchakour, Morad Feestcultuur in Nederland, serie foto's in het kader van de foto-opdracht 2002 Dokument Nederland NG-2002-82
Dubbelman, Guus Foto van een viaduct over een snelweg in Nederland met spandoek 'Nederland Europees Kampioen 1988' NG-2002-7
Wessing, Koen Asielzoekers en illegale gastarbeiders 34 foto's Nederland, 1998-1999 NG-2002-1-1 t/m 34
Braun et Cie, Adolphe (uitg.) Twee mapjes met twaalf resp. zes ansichtkaarten 'Exposition coloniale internationale Paris 1931' Schenking mevrouw A.J. Jürgens, Amsterdam NG-2002-3 en 4
Zeven fotoalbums, betreffende N.V. Machinefabriek Braat, Surabaya, 1905-1952 NG-2002-84 A t/m G

Rijksprentenkabinet

Tekeningen

Nederland 17de eeuw

Anoniem (vroeger toegeschreven aan Mozes ter Borch) Portret van een jonge man Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-60
Hondecoeter, Gillis Claesz d' Heuvelachtig landschap met hoge bomen langs een rivier Schenking mevrouw dr. Lisa Oehler, Kassel RP-T-2002-49

Nederland 18de eeuw

Heijl, F.L. Anatomische studie van een paard Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-63
Langendijk, Dirk Titelblad voor een kunstboek, met de Vier Werelddelen die hun schatten aan Minerva aanbieden RP-T-2002-48
Nijmegen, Gerard van Gezicht in een ruïne (Brederode?), naar Adam Pynacker Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-62
Pronk, Cornelis Twee gezichten op de havezate Rhaan bij Hellendoorn, 1732 RP-T-2002-2 t/m 3

Nederland 19de eeuw

Anoniem Drie anatomische studies van paarden Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-64 t/m 66
Anoniem Haarlem of Amsterdam, eerste helft 19de eeuw Stadsgezicht met een hoog, door een stenen muur omgeven huis Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-67
Anoniem, eind 19de eeuw Interieur van een schildersatelier Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het le-

gaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-24
Bosboom, Johannes (toegeschreven aan) De Wittevrouwenpoort in Utrecht Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-68
Bosch, Etienne Marie Theodore Middeleeuws koningspaar in een landschap Schenking P. Brandt jr, Antwerpen RP-T-2002-4
Graag, Anna Julia (Julie) de Portret van de kunstenares B.J.R. (Bertha) van Hasselt Schenking J.R. de Groot, Velp RP-T-2002-6
Grolman, Johan Paul Constantinus De Gedeputeerdenzaal in het Provinciehuis te Groningen Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-74
Haas Hemken, Willem de Drie tekeningen, stadsgezichten in Groningen, Enkhuizen en Veere Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-71 t/m 73
Maris, Jacob Studie van een vissersscheepje Schenking A. Korteweg, J. Strootman en G. Verholen, Eindhoven RP-T-2002-12
Maris, Matthijs Tien schetsen en studies, voornamelijk van landschappen en figuren Schenking A. Korteweg, J. Strootman en G. Verholen, Eindhoven RP-T-2002-13 t/m 22
Masurel, Johannes Engel Een pijprokende staande man, 1850 Schenking mevrouw J.U. Flohil-de Jong, Santpoort Zuid RP-T-2002-59
Veer, Justus Pieter de Bereden artilleristen van de Keizerlijke Garde op het slagveld, 1916 Schenking drs. A.R.A. Croiset van Uchelen, Maarssen RP-T-2002-10
Veldheer, Jacobus Gerardus Dorpshuisje, waarschijnlijk in Laren Schenking J.R. de Groot, Velp RP-T-2002-5

Nederland 20ste eeuw

Bantzinger, Cornelis Adrianus Bernardus (Cees) Zeven tekeningen, voornamelijk stillevens, figuren en een zelfportret Schenking mevrouw H.N. Bantzinger-Paërl, Amstelveen RP-T-2002-52 t/m 58
Citroen, Paul Portret van een jongen, 1947 Overgedragen door het Archief van het Rijksmuseum RP-T-2002-8
Gestel, Leendert (Leo) Bohème RP-T-2002-1
Eversdijk Smulders, Lily Cambodjaans danseresje; Een bedoeïnenmeisje, 1949 Schenking drs. A.R.A. Croiset van Uchelen, Maarssen RP-T-2002-11 en 12
Koene, Simon Een map met aantekeningen, ontwerp en studies voor de ets 'Groot Hollands landschap' Schenking Simon Koene, Den Haag RP-T-2002-50
Löb, Kurt Omslagontwerp en vijf illustraties voor Anton P. Tschechow, 'Der Roman mit dem Kontrabass', Göttingen 1996 RP-T-2002-25 t/m 30; zeven illustraties voor Nikolaj Leskov, 'De lady Macbeth uit Mtsensk', Meppel 1997 RP-T-2002-31 t/m 37; twee illustraties voor Ernst Willkomm, 'Der Schlickläufer', Leer 1991 RP-T-2002-38 en 39; vier illustraties voor Ivan Toergenjev, 'Eerste liefde', Meppel 1995 RP-T-2002-44 t/m 47
Löb, Kurt Omslag met aantekeningen en schetsen voor Ernst Willkomm, 'Der Schlickläufer', Leer 1991; Nachtelijke tocht in het Noordzeekustgebied Aquarel gebaseerd op 'Der Schlickläufer', 1994; twee ontwerpen voor een 'rijmprent' met een gedicht van Annie M.G. Schmidt, 'De notaris die zo huilde', 2001 Schenking dr. Kurt Löb, Amsterdam RP-T-2002-40 t/m 43
Mook, Harry van Ontwerp voor een diploma van de Vakteeken- en Avondambachtschool der St. Josephs Gezellen Vereeniging te Amsterdam Schenking P. van Mook, Bergambacht RP-T-2002-76
Ponstijn, Jan Petrus Zeven tekeningen, voornamelijk landschappen; voor het merendeel gezichten in het toen nog landelijke gebied ten zuiden van het Rijksmuseum RP-T-2002-77 t/m 83
Westendorp Osieck, Johanna Elisabeth (Betsy) Stilleven van een rouwboeket van aronskelken en witte lelies, 1913 Schenking de heer en mevrouw Braun-Herweyer, Dornach (BRD) RP-T-2002-51

Zuidelijke Nederlanden

Anoniem, 17de eeuw Diana en haar nimfen Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-61

Frankrijk

Anoniem, 18de eeuw Reizigers en landlieden in een landschap met antieke ruïnes Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-69
Omgeving van François Boucher Figuurstudie van een vrouw Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-7
Jacques Villon Drie baadstertjes in rode badpakjes Schenking de heer en mevrouw E. van der Vossen-Delbrück, Amsterdam RP-T-2002-9

Engeland

Anoniem, 19de eeuw Ruïne van een gotische kerk Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-70
Anoniem, 19de eeuw, naar een Engelse miniatuur uit de tweede helft van de 16de eeuw Allegorisch groepsportret Schenking De la Fontaine Verwey Stichting, uit het legaat P. Valkema Blouw RP-T-2002-75

Prenten

(De met een * gemerkte werken zijn aangekocht met steun van het F.G. Waller Fonds)

Nederlanden 16de eeuw

***Anoniem**, ca. 1560, naar Lucas van Leyden Anna-te-Drieën met Jozef en twee mannelijke heiligen RP-P-2002-381
***Anoniem** Vlaams, ca. 1580 De verzoeking van de H. Antonius RP-P-2002-199
***Anoniem**, naar Johannes Stradanus De verzoeking van de H. Antonius RP-P-2002-184
***Anthonisz., Cornelisz. (omgeving van)** Het Laatste Oordeel RP-P-2002-300
***Doetechum, gebroeders van**, naar Hans Vredeman de Vries 23 (van 24) ontwerpen voor waterputten, 1574 RP-P-2002-390 t/m 412
***Liefrinck, Hans (I)**, naar Jan Swart De doop van Christus RP-P-2002-183
***Wierix, Hieronymus** Die Cracht des Peys (de Macht van de Vrede) RP-P-2002-413
***Wierix, Hieronymus**, naar Maarten de Vos Allegorie op Patientia, 1577 RP-P-2002-170
***Wierix, Hieronymus**, naar David Joris De Laatste Adam RP-P-2002-292

Nederlanden 17de eeuw

***Prentrecueil met 23 kostuumprenten** Salomon Savery naar Dirck Hals (4); Salomon Saverij naar Pieter Quast (5), Pieter Nolpe naar Pieter Quast (1), Jacques Callot (1) en de zeldzame serie van Jan van Troyen naar Gerbrandt van den Eeckhout (12) RP-P-2002-416 t/m 438
***Anoniem**, naar Jacob de Gheyn II De boogschutter en de melkmeid RP-P-2002-188
***Basse, Willem** Fluitspelende sater RP-P-2002-497
Bloemaert, Frederick, naar Abraham Bloemaert Venus en Cupido Schenking prof. dr. R.W. Scheller, Amsterdam RP-P-2002-195
***Passe de Oude, Crispijn de** Victoriae Praemium, RP-P-2002-119
***Sadeler, Rafael**, naar Matthaeus Grünewald Christus aan het kruis met Johannes, Maria en Maria Magdalena RP-P-2002-177
***Sadeler, Raphaël (II)**, naar G. Pontanus à Braitenberg Madonna op de maansikkel RP-P-2002-207
***Schut, Cornelis (I)** Anna-te-Drieën RP-P-2002-471
***Vercruys, Theodor** Schip in steigers; Oorlogsschepen in haven RP-P-2002-173 en 174

Nederland 18de eeuw

Anoniem, naar H. Schoute Gezicht op het Oost-Indisch Zeemagazijn te Amsterdam Schenking P. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-670
***Anonieme houtsnede** Groot zang en speelmusiek van beroemde musikanten, uitgegeven door W.G. v.d. Sande RP-P-2002-133

Nederland 19de eeuw

***Alma Tadema, Sir Lawrence** Twee prenten met oosterse figuren RP-P-2002-20 en 21
***Bauer, Marius** Alhambra RP-P-2002-134
***Hodges, Charles Howard**, naar een gravure van Lucas Vorsterman naar Peter Paul Rubens De Kruisafname RP-P-2002-302
Kouw, Casper M.L. Twee vogels Schenking J. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-661
***Neuhuys, Theo** Omslag voor 'Gavotte', gecomponeerd door Gottfried Mann RP-P-2002-113
***Zilcken, Philippe** Tien drogenaaldprenten en één ets RP-P-2002-93 t/m 103

Nederland 20ste eeuw

Serie van 25 etsen van de Nederlandse kunstenaars Dirk van Gelder, Han van Hagen, Willem Minderman, Fred Couprie en Simon Koene Schenking Simon Koene, Den Haag RP-P-2002-145 t/m 169
Bantzinger, Cornelis Adrianus Bernardus (Cees) Twee gravures en één drogenaald met naakte vrouwenfiguren Schenking mevrouw H.N. Bantzinger-Paërl, Amstelveen RP-P-2002-658 t/m 660
***Bayens, Hans** Drie prenten: Vrouw bij kachel, Toeschouwers bij circusvoorstelling, Man met kind op schoot RP-P-2002-108 t/m 110
***Brinks, Kuno** Circusruiter RP-P-2002-111
***Desjardijns, Dave** Zes prenten: Prinses Marijke's eerste brilletje, Vrijheidsbeeld U.S.A., Kontraprestanten werpen de eerste mikrofoon, De ornamentiek van het kunstbeleid (2x), Grewel die het volk leidt, het riool braakt zijn ellende RP-P-2002-122 t/m 127
***Gordijn, Herman** Vier vrouwen in een tramwagon RP-P-2002-112
***Lebeau, Chris** Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt u en vervult de aarde, 1923-1928 RP-P-2002-135
***Leusden, Willem van** Twee prenten met schepen op zee RP-P-2002-136 en 137
Mook, Harry van Vijf etsen Schenking P. van Mook, Bergambacht RP-P-2002-679 t/m 683
Nijs, Wilhelmus Johannes Hyacinthus ('Willem') Twee exemplaren van het ex-libris voor P.J.H. van Bree; twee exemplaren van Landschap bij Malaga Schenking dr. P.J.H. van Bree, Amsterdam RP-P-2002-129 en 130 en RP-P-2002-181 en 182
***Raay, Jozef van** Het atelier RP-P-2002-138
***Röling, Gerard V.A.** Vier penseeletsen met circusvoorstellingen RP-P-2002-114 t/m 117
***Schrikkel, Louis** Vissers en vrouwen die vis schoonmaken RP-P-2002-132
***Schuitema, Paul** Bloemen RP-P-2002-139
***Sluijter, Ger** Nonnen RP-P-2002-131
***Snapper, Rein** Prinseneiland en Amsterdam RP-P-2002-14 en 15
***Spruit, H.C.** Herfst 1926 RP-P-2002-16
***Steene, Cuno van der** Twee etsen: Simon van Cyrene; OLV Koningin van de vrede RP-P-2002-17 en 18
***Storm van 's Gravesande, Charles** IJsschotsen op de Rijn RP-P-2002-19
***Tiele, Jan** Drie etsen met oosterse taferelen en bloemen RP-P-2002-22 t/m 24
***Toorop, Charley** Fabrieksarbeidster, Parijs RP-P-2002-25
***Toorop, Jan** Muzikanten aan boord; Strandvonders RP-P-2002-26 en 27
***Tussenbroek, Otto van** Drie etsen: Quartier Latin in Parijs (2 ex.); Kameleon RP-P-2002-28 t/m 30
***Valk, Maurits van der** Bosgezicht RP-P-2002-31
***Van der Velde, Fons** Drie etsen: Vluchtelingen; Koppen in een menigte; De vijf zintuigen RP-P-2002-32 t/m 34
***Veldhoen, Aat** Liggend vrouwelijk naakt RP-P-2002-35
***Veldhoen, Aat** Portret van Metten Koornstra, 1963 RP-P-2002-121
***Ven, Paul van der** Vier etsen met landschappen en boerderijen RP-P-2002-140 t/m 143
***Verstijnen, Henri** Drie houtsneden: Pauw, Christuskop, Witte kalkoen RP-P-2002-36 t/m 38
***Vos, Peter** Zelfportret, 1957 RP-P-2002-118
***Voss, Hans D.** Zeven houtgravures RP-P-2002-42/47
***Vossen, André van der** Twee houtsneden: Jonge vrouw met kat; Adam en de dieren RP-P-2002-39 en 40; twee houtgravures: Vissershaven; Jollemannen RP-P-2002-48 en 49
***Waning, Martin van** Drie etsen: Delftsche Vaart; Landschap; Boerendeel RP-P-2002-50/52
***Weegewijs, Hendrik** Twee etsen: Oud Blaricummerweg; Boerenwoningen RP-P-2002-53 en 54
***Weiland, Jan (II)** Drie houtsneden RP-P-2002-55/57
***Westbroek, Willem** Vier prenten in ets en aquatint, waaronder een zelfportret RP-P-2002-58 t/m 61
***Westendorp-Osieck, Betsy** Eb en vloed RP-P-2002-63
Wetselaar, Karel Acht etsen met gezichten in en bij Amsterdam en Krommenie, enkele naar Rembrandt Schenking Karel Wetselaar, Krommenie RP-P-2002-671 t/m 678
***Wichmann, Erich** De tragische kikker RP-P-2002-62

***Wiegers, Jan** Het huis van E.L. Kirchner RP-P-2002-64
***Wierink, Bernard Willem** 28 houtsneden, waaronder vignetten en ex-librissen RP-P-2002-65 t/m 80c
***Wiersma, Ids** Gracht in een stad RP-P-2002-144
***Wiertz, Joub** Vier houtsneden RP-P-2002-82 t/m 85
***Windhorst, Johann C.** Monotype en twee etsen in rood gedrukt RP-P-2002-86 en 87A/B
***Wolff, Cor de** Twee etsen, een houtsnede en twee drogenaald-prenten: Artiestenpaar; Het beest aan een touwtje; De dronkaard; De kermistent; Polder RP-P-2002-88 t/m 92
***Zwart, Willem de** Drie etsen: Boerenwoning; Grote boerderij; Lezend meisje RP-P-2002-104 t/m 106
***Zwiers, Wim** De ontmoeting van Macbeth, Banquo en de drie heksen RP-P-2002-107

Duitsland 15de en 16de eeuw

***Eisenhoit, Anton** Paus Gregorius XIII, 1581 RP-P-2002-189
***Eisenhoit, Anton**, naar Bartholomeus Spranger Hercules en Omphale RP-P-2002-191
***Enzensberger, Johann Baptist**, vrij naar Crispijn de Passe de Oude Danspartij in de open lucht RP-P-2002-441
***Meckenem, Israhel van** Man en vrouw (uit de serie Paren uit het dagelijks leven, ca. 1490/95) RP-P-2002-192

Duitsland 17de eeuw

***Anoniem**, naar Jan Lievens, uitgegeven door Paulus Fürst Twee vechtende mannen en de dood Schenking Hill-Stone Inc., New York RP-P-2002-176
***Anoniem**, ca. 1600 Der Christe Schilt und Helm RP-P-2002-186
***Brentel, Friedrich** Vier etsen met scènes in cartouches RP-P-2002-377 t/m 380
***Meijer, P.** Doornenkroning RP-P-2002-448
***Meyer, Rudolph** Rudolph Meyer's Todten-dantz. Ergaenzet und herausgegeben durch Conrad Meyern, Maaler in Zürich, 1650 RP-P-2002-305 t/m 365
***Schönfeld, Johann Heinrich** Vijf etsen op vier bladen uit 'Varie Testi de Capricci', uitgegeven door Jeremias Wolff, 1626 RP-P-2002-384 t/m 387
***Schönfeld, Johann Heinrich (toegeschreven aan)** Buste met harnas en helm, en face RP-P-2002-388
***Wolfgang, Georg Andreas (der Ältere)**, naar Johann Heinrich Schönfeld Schutter bij een kanon RP-P-2002-389; Gemartelde Christus RP-P-2002-414

Duitsland 18de eeuw

***Anoniem**, ca. 1760, naar Nicolas Lancret De vier seizoenen RP-P-2002-444 t/m 447
***Boldt, Johann Friedrich** Lezende man op sofa RP-P-2002-287
***Götz, Georg Christoph** Ontwerp voor rocaille-cartouche RP-P-2002-213
***Götz, Gottfried Bernhard** Vier rocaille-cartouches RP-P-2002-214 t/m 217
***Götz, Gottfried Bernhard**, vrij naar Hendrick Goltzius Allegorie op de hebzucht en de eigenliefde RP-P-2002-212
***Günther, Ignaz Franz** Maria met Kind RP-P-2002-443
***Guttenberg, Carl Gottlieb of Gottfried**, naar Rembrandt Harmensz. van Rijn La Veillée Hollandoise RP-P-2002-4
***Guttenberg, Carl Gottlieb of Gottfried**, naar Abraham Bloemaert St. Jean préchant dans le désert RP-P-2002-10
Heydt, Johann Wolfgang Grund-Riss des Forts Negomba, 1756, plaat 58 Schenking P. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-665
***Massinger, Andreas** De Kruisiging RP-P-2002-172
***Müller, Friedrich** Vijf etsen: Apenkomedie; Dierenkoppen; Straatmuzikanten; Faunen(2x) RP-P-2002-220 t/m 224
Müller, G.A. Portret van Franz III, hertog van Lotharingen, 1743 Schenking Hill-Stone Inc., New York RP-P-2002-685
***Oeser, Adam Friedrich** Amor en Psyche RP-P-2002-225
***Peters, Franz Lucas** Maria met kind in landschap RP-P-2002-226
***Prestel, Johann Gottlieb Theophilus Amadeus** Ruïne van een antiek badhuis RP-P-2002-187
***Riedel, Johann Anton**, naar Giuseppe Maria Crespi Serie van de zeven Sacramenten, met titelblad RP-P-2002-485 t/m 492
***Schedel, Martin**, naar Giambattista Piazzetta Twintig etsen uit Torquato Tasso, 'La Gerusalemme Liberata', uitgegeven door Giambattista Albrizzi, 1745 RP-P-2002-449 t/m 469
***Schroeder, Karl**, naar Friedrich Georg Weitsch Portret van Pascha Johann Friedrich Weitsch, 1799 RP-P-2002-227
***Spitzel, Gabriel** Vrouw die zegt dat ze haar man bedriegt RP-P-2002-493
***Thomann, Heinrich** Twee fantasie-landschappen RP-P-2002-494 en 495
***Welté, Gottlieb** Kussende kinderen RP-P-2002-496
***Wocher, Marquard Fidel Dominikus**, naar J. Martin Usteri L'Oraison dominicale d'un habitant d'Unterwalde: scènes de la révolution helvétique Album met titelblad en zeven prenten in aquatint RP-P-2002-684

Duitsland 19de en 20ste eeuw

Busse, Georg Heinrich De uitbarsting van de Etna in 1838 Schenking G.C.M. Luijten, Oudewater RP-P-2002-500
***Hardorff, Gerdt** Portret van Gerhard von Kügelgen RP-P-2002-288
***Rode, Christian Bernhard** Sterfbed van de vader van de kunstenaar, 1927 RP-P-2002-175

Frankrijk 17de eeuw

***Isaacsz, Jaspar** De koppelaarster RP-P-2002-202
***Landry, Pierre**, naar Pierre Mignard De H. Familie met wereldbol en slang RP-P-2002-205
***Spirinx, Louis** Ongelijke liefde RP-P-2002-208

Frankrijk 18de eeuw

***Bertaux, D.P. en Jacques Aliamet**, naar Charles Le Brun Le Massacre des Innocents RP-P-2002-1
***Bertaux, D.P. en Jean Baptiste Liénard**, naar Jean Pierre Courtois Choc de Cavalerie RP-P-2002-8
***Couché, Jacques**, naar Titiaan Mort de Actéon RP-P-2002-13
***Descourtis, Charles Melchior**, naar Caspar Wolf Vue de la Caverne du Dragon, dans le Canton d' Underwalden RP-P-2002-196
***Descourtis, Charles Melchior**, naar FrancescoTozelli Portret van Frederika Louise Wilhelmina van Pruisen RP-P-2002-439
***Desprez, Louis-Jean** Promotion médicale RP-P-2002-190

***Lignon, Jean Louis de**, naar Lambert Sustris L' Enlèvement de Proserpine RP-P-2002-9
***Mathieu, Jean**, naar Pier Francesco Mola Le Repos en Egypte 1785 RP-P-2002-3
***Mathieu, Jean en François Nicolas Barthélemy Dequevauviller**, naar Domenichino Saint Jérome dans le Désert RP-P-2002-7
***Mire, Noël Le**, naar Andrea del Sarto La Mort de Lucrèce RP-P-2002-2
***Aveline, Antoine**, naar Jean Mondon Premier Livre de forme Rocquaille et cartel, inventez par Mondon le fils...: 49 etsen in negen series en zeven losse prenten RP-P-2002-229 t/m 286
***Nicolet, Bénédict Alphonse**, naar Giorgione Milon le Crotoniate RP-P-2002-5
***Patas, Charles Emmanuel**, naar Pordenone Hercule et Acheloüs RP-P-2002-12
***Pillement, Jean Baptiste en Jacques Couché**, naar Paulus Bril Repos en Egipte RP-P-2002-11
***Varin, Charles Nicolas**, naar Maerten de Vos Pan et Syrinx RP-P-2002-6

Frankrijk 19de eeuw

Anoniem, naar Louis Léopold Boilly Portret van Napoleon Bonaparte Schenking prof. dr. R.W. Scheller, Amsterdam RP-P-2002-301
Aubertin, François, naar Le Gros Napoleon Bonaparte bij de slag van Arcole Schenking prof. dr. R.W. Scheller, Amsterdam RP-P-2002-291
Lavieille, Jacques Adrien, naar Jean François Millet Tien houtgravures met Les Traveaux de Champs, gepubliceerd in 'L'Illustration', 5 februari 1853, bij het artikel 'Revue Agricole' van Saint-Germain Leduc Schenking S. Wartena, Vachères-en-Quint, Frankrijk RP-P-2002-530 t/m 539

Frankrijk 20ste eeuw

Villon, Jacques Vijf etsen: Minne étendue dans un Rocking-chair; Minne jouant avec un chat; Les poupées de Minne; Minne à la Jambe tendue; Papiers sur une Table Schenking de heer en mevrouw E. van der Vossen-Delbrück, Amsterdam RP-P-2002-294 t/m 298

Italië 16de eeuw

***Anoniem**, naar Titiaan De rust op de vlucht naar Egypte RP-P-2002-209
***Anoniem**, naar Enea Vico Leda en de zwaan RP-P-2002-204
Anoniem De Lusttuinen van Sallustius in Rome Schenking H.H.M. van Hugten, Hilversum RP-P-2002-293
***Anoniem** Album met dertien decorontwerpen, ca. 1750 RP-P-2002-472 t/m 484
***School van Fontainebleau** Kruisafname RP-P-2002-290
***Anoniem**, eind 16de eeuw Hieronymus in de woestijn RP-P-2002-203
***Angolo del Moro, Battista dell'**, naar Parmigianino De Heilige Familie met man en vrouw RP-P-2002-206
***Ghisi, Giorgio** De aanbidding van de herders RP-P-2002-201
***Meester GA met de Voetangel** Antieke triomfboog RP-P-2002-383
***Raimondi, School van Marcantonio** Twee ornamentprenten RP-P-2002-218 en 219
***Sanuto, Giulio**, naar Titiaan Perseus en Andromeda RP-P-2002-120

Italië 17de eeuw

***Anoniem**, naar Giuseppe Nicola Nasini Graflegging van Christus door engelen RP-P-2002-185
***Barri, Giacomo**, naar Paolo Veronese De aanbidding der herders RP-P-2002-375
***Bracelli, Giovanni Battista**, naar Alessandro Algardi Atilla voor de stad Rome RP-P-2002-376
***Brizio, Francesco**, naar Lodovico Carracci De aanbidding van de drie koningen RP-P-2002-197
***Carracci, Agostino**, naar Federico Barocci Madonna met Kind in de wolken, 1582 RP-P-2002-198
***Franco, Giovanni Battista** Zittende naakte man met boek en passer RP-P-2002-382; Offer van Isaac RP-P-2002-200
***Gandolfi, Gaetano** Divi Antony Patavini RP-P-2002-442
***Oselli, Gaspare**, naar Lucca Penni Diana en een jager RP-P-2002-193
***Severino, F.** Arte dello Spetiale RP-P-2002-499
***Varotari, Dario**, naar Alessandro Varotari Berenice, vrouw van Ptolemeus III RP-P-2002-194

Italië 18de eeuw

***Bartolozzi, Francesco,** naar Sebastiano Ricci Camillus bevrijdt het door Brennus belegerde Rome RP-P-2002-210
***Bossi, Benigno** Filosoof RP-P-2002-211
***Casanova, Francesco** Russische soldaat met vlag RP-P-2002-415
***Guerniero, Giovanni Francesco** 'Delineatio Montis a Metropoli Hasso-Cassellana uno Circiter Milliari distantis...' Album met beschrijvingen en etsen van de tuinontwerpen voor Karlsberg (later Wilhelmshöhe genoemd) bij Kassel, ontworpen door Guerniero, tweede druk, 1706 Etsen van Giovanni Francesco Venturini, Francesco Andreoni, Giovanni Girolamo Frezza, Alexander Speculi RP-P-2002-228
***Polonzani, Felix**, naar Giambattista Piazzetta Portret van Maria Theresia van Oostenrijk RP-P-2002-470
***Piranesi, Francesco**, naar Giovanni Battista Piranesi Interieur van een trepidarium in Pompeji, 'Antiquités de la Grande Grèce', 1805 RP-P-2002-171

Engeland

***Baillie, William**, naar Gerard Dou Gezelschap in een taveerne bij kaarslicht RP-P-2002-498
Cameron, David Y. Glasgow Schenking J. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-663
***Earlom, Richard** Girl and pigs RP-P-2002-304
***Gill, Arthur Eric Rovton Peter Joseph (Eric)** Zelfportret, 1927 RP-P-2002-180
Holl, W., naar Nathaniel Dance Portret van Captain James Cook Schenking J. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-668
***Houston, Richard**, naar J. Shackleton, vrij naar Anthony van Dyck Dubbelportret van Henry Pelham en zijn secretaris John Roberts RP-P-2002-440
***Knight, Charles en Stothard, Thomas** The Landlord's family RP-P-2002-303
Pritchard, J. Merryn Near Prallhali Schenking P. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-667
Short, Frank Dumbarton Rock Schenking J. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-662
Watson, Charles Rochares Tomb St. Bartholomew the Great Schenking P. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-664
Watson, Charles Deur met omlijsting Romsey Abbey, 1897 Schenking J. van Bakel, Eindhoven RP-P-2002-669

***Wilson, Benjamin** Zelfportret, 1749
RP-P-2002-179

Japan

Album Shijo-surimono, uit de periode 1840-1900 Schenking dr. J.H.W. Goslings, Epse RP-P-2002-299
***Shinsui, Ito** Tekagami / handspiegel RP-P-2002-178
***Tsunetomi, Kitano** Meisje in de sneeuw RP-P-2002-289
***Yoshitoshi, Tsukioka** Negen bladen uit de reeks Honderd aspecten van de strijd ('Kaidai hyakusenso'), 1868-1869 RP-P-2002-366 t/m 374

Bulgarije

Lazarov, Peter Mapje met vier houtgravures, geïnspireerd door de Symfonie No. 1, 'Titan', van Gustav Mahler, 1995; mapje met vier houtgravures, met voorwoord Pieter Jonker; 19 houtgravures, waaronder enkele exlibrissen Schenking P. Jonker, Haule RP-P-2002-501 t/m 505, RP-P-2002-506 t/m 510 en RP-P-2002-511 t/m 529

Schenking mevrouw J.U. Flohil-de Jong

Van mevrouw J.U. Flohil-de Jong mocht het Rijksprentenkabinet een keuze maken uit de collectie historieprenten en de verzameling Engelse, Nederlandse en Franse spotprenten van haar echtgenoot, de heer J. Flohil. De schenking bestaat uit 118 prenten, waaronder werken van Th. Rowlandson, R. Cruikshank en J. Gillray RP-P-2002-540 t/m 657, alsmede uit een tekening en een foto.

Foto's

Adam-Salomon, Antoine-Samuel Portret van een oude man RP-F-2002-90
American Colony Drie joodse kolonisten in Jerusalem RP-F-2002-19
Anoniem Stereofoto: sculptuur van een vrouw en een adelaar RP-F-2002-49
Anoniem Stereofoto van een plant RP-F-2002-50
Anoniem Stereofoto: beeldhouwwerk van Venus, Villa Campana, Italië RP-F-2002-51
Anoniem Stereofoto: stilleven met kruik, peren en bladeren RP-F-2002-52
Anoniem Stereofoto: portret van een zittende vrouw RP-F-2002-53
Anoniem Stereofoto: vier heren aan een tafel zittend, van wie een een pistool richt en een andere hem bij de arm grijpt RP-F-2002-54
Anoniem Stereofoto: gezelschap aan de oever van een rivier of meer, met een bootje RP-F-2002-55
Anoniem Photographie peinte: portret van een onbekende man RP-F-2002-115
Anoniem (Belgisch?) Autochrome: processie in Zoute RP-F-2002-37
Anoniem (Duits) Drie carte-de-visite-foto's uit de serie 'Sculptur und Natur' RP-F-2002-59 t/m 61
Anoniem (Duits) Drie carte-de-visite-genrescènes (twee kappers, een spinster, twee schoenmakers) RP-F-2002-109 t/m 111
Anoniem (Engels) Albumblad: portret van een onbekend meisje RP-F-2002-116
Anoniem (Engels) Albumblad: een huis in Wells, Somerset, Engeland RP-F-2002-117
Anoniem (Engels) Albumblad met twee mansportretten en een groepsportret RP-F-2002-118
Anoniem (Frans) Autochrome: kerkhof met klaprozen tijdens de Eerste Wereldoorlog RP-F-2002-35
Anoniem (Frans) Autochrome: kanonniers tijdens de Eerste Wereldoorlog RP-F-2002-36
Anoniem (Frans) Stereofoto: koetsen bij de Arc de Triomphe RP-F-2002-39
Anoniem (Frans) Stereofoto: huis te Millau, Frankrijk RP-F-2002-40
Anoniem (Frans) Gezicht op Parijs RP-F-2002-113
Anoniem (Frans?) Naaktstudie RP-F-2002-1
Anoniem (Nederlands) Stereofoto: hondenkoopvrouw in Scheveningen RP-F-2002-38
Anoniem (Nederlands) Landhuis, rivier en roeiboot Overdracht Gemeentearchief Rotterdam RP-F-2002-80
Anoniem (Turks [signering is onleesbaar]) Fotoalbum met tien foto's van Istanbul RP-F-2002-18
Berssenbrugge, Henri Portret van Emmy Huf-de Beneditty RP-F-2002-20-2
Demachy, Robert Molen aan de Oude Rijn Aankoop uit het Paul Huf Fonds RP-F-2002-100
Disdéri, A.A.E. Twee carte-de-visite-foto's met de koppen van vele tientallen personen, onder wie koning Willem III RP-F-2002-106 en 107
Dixon, Henry Gezicht op de tempel van Halebid, Mysore, India; Tempel van Bhoganandi Ishwara, Nandi, Mysore, India; Tempel van Venkataramanaswami, Maddagiri, Mysore, India; Tempel van Venkataramanaswami, Mysore, India Schenking Manfred Heiting, Los Angeles RP-F-2002-31 t/m 34
Eckert, G.M. Gezicht op een overwoekerde hut RP-F-2002-92
Frenet, Jean-Baptiste Portret van drie vrouwen RP-F-2002-91
Fridrich, F. Drie carte-de-visite-foto's van Karlsbad RP-F-2002-15 t/m 17
Furne et Tournier (toegeschreven) Drie quasi-stereofoto's ('Épreuves à Mouvement') RP-F-2002-56 t/m 58
Gerlach, Martin (samenstelling) Festons und Decorative Gruppen aus Pflanze und Thieren …, Wenen (Gerlach & Schenk) z.j. Portfolio met lichtdrukken RP-F-2002-21
Groot, Godfried de Twee portretten van Jan Vorstelman RP-F-2002-20-3 en 4
Hidderley, G. Vijf albums met in Nederland gemaakte foto's RP-F-2002-101 t/m 105
Huf, Paul 68 foto's uit de serie Vakmanschap is Meesterschap Aankoop samen met de afdeling Nederlandse geschiedenis RP-F-2002-12-1 t/m 68
Huf, Paul Advertentiefoto voor London Rubber Schenking ING Bank RP-F-2002-79
Humby & Co., J.M. Havenkranen Overdracht Gemeentearchief Rotterdam RP-F-2002-99
Kahle, Kurt Acht foto's van textilia (waarvan zes losse en twee in een cahier geplakt) Schenking mevrouw H.A. van Gelder, Amsterdam RP-F-2002-41 t/m 47
Kertèsz, André Uitzicht op een besneeuwd dak (New York?) RP-F-2002-77
Lenotre, G., e.a. Confort, Parijs (La Société Générale de Fonderie), 1931 Brochure met foto's RP-F-2002-22
Leroux, E. Carte-de-visite, aankondiging van de uitgave 'Le Biographe' RP-F-2002-108
Lorens, A. Gezicht op het Maison de l'Église Hollandaise in Sint Petersburg RP-F-2002-7
Lumière, Antoine Carte-de-visite-portret van een onbekende man

Schenking ICM, Haarlem RP-F-2002-48
Maximovitch Landschap RP-F-2002-93; Straatscène in Leningrad RP-F-2002-94; Nachtscènes in Leningrad RP-F-2002-95 t/m 97
Merkelbach, Jacob Portret van Paul Huf Sr RP-F-2002-20-7
Mora, Jose Maria Portret van een actrice in de rol van Ophélia RP-F-2002-112
Nègre, Charles Twee groepsportretten, afgedrukt op één vel papier; Twee portretten van een onbekende vrouw, afgedrukt op één vel papier (2x); Twee portretten van een onbekende man, afgedrukt op één vel papier; Afdruk en negatief van Gezicht over de Seine, bij de nieuwe Pont d'Arcole in aanbouw RP-F-2002-25 t/m 30
Nègre, Charles Portret van een onbekende vrouw, staande voor een bordes bij een tuinvaas (negatief); Sculptuur aan de Notre-Dame, Parijs (afdruk en negatief); Bas-reliëf, Saint-Gilles-du-Gard (afdruk en negatief); Sculptuur aan het middenportaal van de kerk van Saint-Gilles-du-Gard: Voorspelling van Petrus' verloochening van Christus (afdruk en negatief); Kerkportaal, Midi (afdruk en negatief); Pont de Saint-Bénézet, Avignon (afdruk en negatief) Schenking mevrouw J. Janse-de Ronde Bresser, Amsterdam RP-F-2002-119 t/m 129
Nègre, Charles Aquaduct, Arles (afdruk); Portret van een onbekende vrouw (negatief); Portret van een onbekende zittende vrouw (negatief); Portaal van de kathedraal van Chartres (afdruk en negatief); Sculptuur aan de kerk van Saint-Gilles-du-Gard (afdruk en negatief); Zijaanzicht, vooraanzicht en portaal van de kathedraal van Chartres (afdrukken) Schenking H. van den Boogaard, Zwanenburg RP-F-2002-130 t/m 139
Photochrom Gezicht op de Rijn; Station Altenahr Overdracht Gemeentearchief Rotterdam RP-F-2002-87 en 88
Piot, Eugène Gezicht op de oostzijde van het Parthenon, Acropolis, Athene RP-F-2002-24
Poitevin, Alphonse Vijftien daguerreotypieplaten Schenking Willem Diepraam, Amsterdam RP-F-2002-62 t/m 76
Reichmann, Vilém Fantoom RP-F-2002-5; Metalen vogel RP-F-2002-6
Seeberger Frères Twee vrouwen in een park RP-F-2002-2; Een vrouw en een aantal heren RP-F-2002-3; Twee vrouwen op een renbaan (?) RP-F-2002-4; Twee vrouwen RP-F-2002-114
Spithöver, Libreria Gezicht op de S. Maria Maggiore, Rome, gezien vanuit de Via delle Quattro Fontane RP-F-2002-14
Stillebroer, Melis Daguerreotypieportret van J.N. Verschoor Schenking W.J.A. Haring, Bilthoven RP-F-2002-140
Terris, Adolphe Gezicht in de Rue Lorette, Marseille RP-F-2002-23
Tinne, Alexandrine, of Maurits Verveer Zelfportret of portret van Alexandrine Tinne te paard Schenking A.C. Schuytvlot, Amstelveen RP-F-2002-13
Tsjvoenchva Portret van een Koreaanse man RP-F-2002-98
Völkel, E. Hospitaalscène (Schloss Camenz) RP-F-2002-89
Vorstelman, Jan Portret van Paul Huf RP-F-2002-20-1
Wendt, Lionel Stilleven met stoel, muziekinstrument en een zwart doek RP-F-2002-78
Wesseling Vijf foto's van bouwwerkzaamheden in Brussel Overdracht Gemeentearchief Rotterdam RP-F-2002-82 t/m 86
Wilding, Dorothy Twee portretten van Paul Huf Sr RP-F-2002-20-5 en 6
Woditzka (toegeschreven) Vier foto's van machines en werktuigen RP-F-2002-8 t/m 11
Zwaal, P. Stilleven 'Vergif' Overdracht Gemeentearchief Rotterdam RP-F-2002-81

Documenten en objecten

***Twee fotografische reproducties** van prenten door Henri Verstijnen RP-D-2002-1 en 2
Brief van K.J.M. Wetselaar aan J.W. Niemeijer, d.d. 7-1-2002, met 34 afbeeldingen, waaronder diverse foto's Schenking dr. J.W. Niemeijer, Broek in Waterland RP-D-2002-3
Brief van K.J.M. Wetselaar aan G. Luijten, d.d. 8-1-2002, uit de correspondentie van het RPK RP-D-2002-4
Herinneringsdiploma toegekend aan W.B. Tholen, ter gelegenheid van de Internat. Graphische Tentoonstelling in het Paleis van Volksvlijt, 1913;
Diploma's (gouden en verguld zilveren en bronzen medailles) en eervolle vermelding, uitgereikt aan W. B. Tholen Schenking H. Kegel, Baambrugge RP-D-2002-5 en RP-D-2002-6 t/m 12
Mapje zonder opschrift waarin twaalf afbeeldingen naar J. Weissenbruch over de afschaffing van sterke drank als Prenten-Magazijn van het Ned. Volk, uitgegeven bij J. Schuitemaker te Purmerend, 1838 (?); **Doosje met twee tekeningen** door Ch. Storm van 's-Gravesande, 53 briefkaarten waarop (delen van) prenten door Ch. Storm van 's-Gravensande zijn gedrukt en twee briefkaarten met delen van prenten door J.B. Jongkind Schenking S. Wartena, Vachères-en-Quint, Frankrijk RP-D-2002-13 t/m 25
Getuigschrift van de Teeken en Schildersschool der St. Josephs Gezellen Vereniging te Amsterdam, toegekend aan Henri van Mook als 'Bewijs dat hij met lof het 1e Studiejaar in het Bouwk. teekenen Cursus 1907-08 voltooid heeft' Schenking P. Mook, Bergambacht RP-D-2002-26

Afdeling schilderijen

Bauer, Marius Benares Legaat mevrouw dr. W. van Iterson, Wageningen SK-A-4975
Dom, P.L.C (Pol) Hongerwinter 1945 Aankoop afdeling Nederlandse geschiedenis SK-A-4976/NG-2002-74
Drecht, Johan van Allegorie op de vrijheid, met buste van Johan van Oldenbarneveldt Gesigneerd en gedateerd 1790 Schenking J. Halsema, Huizen, aan de afdeling Nederlandse geschiedenis NG-2002-83/SK-A-4978
Jordaens, Jacob (I) Portret van Rogier le Witer; Portret van Catharina Behagel; Portret van Magdalena de Cuyper Aankoop met steun van de Sponsor-Bingo Loterij, de Stichting Nationaal Fonds Kunstbezit, de Vereniging Rembrandt (mede dankzij het Prins Bernhard Cultuurfonds), de Mondriaan Stichting, de Stichting VSB Fonds, de Stichting Het Rijksmuseum Fonds, de Jaffé-Pierson Stichting, de heer H.B. van der Ven en het Ministerie van OcenW SK-A-4971 t/m 73
Pashinin, Mikhail Grigoriyevich Portret van Josef Stalin Schenking H. Zegeling, Odijk, aan de afdeling Nederlandse geschiedenis SK-A-4974/NG-2002-24

Selectie van bijzondere aanwinsten

The Anthony de Rothschild collection of Chinese ceramics Regina Krahl London, Eranda Foundation, 1996 Genummerd ex. (109 van 750), 2 vols. BI-2002-0581a-b

Antiquarian gleanings in the North of England, being examples of antique furniture, plate, church decorations, objects of historical interest, etc. drawn and etched by William B. Scott London, Georg Bell, [1851] BI-2002-1667

Die Anwendung des Zinks statt der Stein- und Kupferplatten zu den vertieften Zeichnungsarten, nebst einer Anweisung Metallabgüsse, von erhaben- und tiefgeässten Steinzeichnungen zu machen dargestellt von H.W. Eberhard Darmstadt, C.W. Leske, 1822 Doorgeslagen exemplaar met in inkt geschreven Nederlandse vertaling van de Duitse tekst verlucht met 14 op zink geëtste afbeeldingen door Nolthenius de Man BI-2002-1636

Art sales catalogues, 1861-1880 based on Frits Lugt's Répertoire des catalogues de ventes publiques intéressant l'art ou la curiosité La Haye 1964 Leiden, Inter Documentation Company, 2001 Betreft 3051 microfiches + supplement op Frits Lugt's Répertoire Volume 3 (1861-1880) BI-2002-2193

Burghley, the life of William Cecil, Lord Burghley: biographical notices of his successors the earls and marquises of Exeter, a description of Burghley House with a complete and accurate guide to the several paintings, tapestries, antiquities … and a brief notice of the family monuments in St. Martin's Church, Stamford Baron W.H. Charlton. Stamford, W. Langley, 1847. Added two letters to Cecil H. Hill, notes, photograph BI-2002-2021

A course of sepia painting with 24 plates from designs by R.P. Leitch London, Cassell, Petter and Galpin [1875] BI-2002-1382

Darstellung und Geschichte des Geschmacks der vorzüglichsten Völker in Beziehung auf die innere Auszierung der Zimmer und auf die Baukunst von Joseph Friedrich Freyherrn zu Racknitz Leipzig, bey Georg Joachim Göschen, 1796-[1798] 4 Hefte in 3 banden 1 atlas-deel met 48 gegraveerde en handgekleurde platen BI-2002-2288a-d

The hand-book of pencil drawing intended as a key to all drawing-books which have no written instructions London, David Bogue, 1844 BI-2002-1218

Handleiding voor jonge kunstenaars, in het teekenen van landschappen naar de natuur; de behandeling van papier, waterverwen, oostindische inkt, biestre- en neutrale kleur, benevens onderrigting in het aanleggen der luchten, verschieten en voorgronden; het kleuren en opwerken; mitsgaders het kleuren van gravures naar de beroemste Zwitsersche en Engelsche kunstenaars, en uit eigene ondervinding door E. Maaskamp Amsterdam, J.C. van Kesteren, 1837 BI-2002-1646

Gedachten over den smaak benevens eene verklaaring van schoonheid, in de schilderkunst gevolgd naar het Hoogduitsche van Raphaël Mengs door Harmanus Numan Amsterdam, Martinus de Bruyn, 1772 BI-2002-1645

Lectures on sculpture by John Flaxman as delivered by him before the President and members of the Royal Academy London, John Murray, 1829 BI-2002-2344

Mirabilia Italiae Modena, Franco Cosimo Panini:

1. La Galleria delle carte geografiche in Vaticano = The Gallery of maps in the Vatican a cura di Lucio Gambi, Antonio Pinelli; scritti di Alvise Chiggiato, 1994 3 vols. in cassette BI-2002-2056a-c

2. Il Battisterio di San Giovanni a Firenze = The Baptistery of San Giovanni Florence a cura di Antonio Paolucci; scritti di Carlo R. Chiarlo, 1994 2 vols. in cassette BI-2002-2057a-b

3. Il Duomo di Pisa a cura di Adriano Peroni; con la collab. Di Cinzia Nenci; scritti di Alberto Ambrosini, 1995 3 vols. in cassette BI-2002-2058a-c

4. Il Mausoleo di Galla Placidia a Ravenna = The mausoleum of Galla Placidia Ravenna a cura di Clementina Rizzardi; scritta Patrizia Angiolini Martinelli, 1996 BI-2002-2006

5. Orsanmichele a Firenze = Orsanmichele Florence a cura di Diane Finiello Zervas; scritti di Paola Grifoni, 1996 2 vols. in cassette BI-2002-2004a-b

6. The Basilica di San Vitale a Ravenna = The Basilica of San Vitale Ravenna a cura di Patrizia Angiolini Martinelli; scritti di Patrizia Angiolini Martinelli, 1997 2 vols. in cassette BI-2002-2007a-b

7. La Libreria Piccolomini nel Duomo di Siena = The Piccolomini library in Siena Cathedral a cura di Salvattore Settis e Donatella Toracca; scritti di Alessandro Angelini, 1998 BI-2002-2005

9. Il Duomo di Modena = The Cathedral of Medena a cura di Chiara Frugoni; scritti di Marina Armandi, 1999 3 vols. in cassette BI-2002-2003a-c

11. La Basilica di San Francesco ad Assisi = The Basilica of St. Francis in Assisi a cura di Giorgio Bonsanti; scritti di Maria Monica Donato, 2002 4 vols. in 2 cassettes BI-2002-1883a-d

The practice of painting and perspective made easy: in which is contained, the art of painting in oil, with the method of colouring by Thomas Bardwell, painter London, printed by S. Richardson for the author, 1756 BI-2002-2009

A series of progressive lessons intended to elucidate the art of landscape painting in water colours; introductory illustrations on perspective and drawing with pencil London, T. Clay, 1828 BI-2002-2390

Lijst van nieuwe tijdschriften

Bonnefanten magazine (2001-)
Foam magazine (2002-)
Holland, archeologische kroniek (2000-)
Journal of the Clark Art Institute (2000-)
Keesings historisch archief (1957-1974)
KNOB Bulletin 1899-2001, tijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (DVD)
Madoc, tijdschrift over de middeleeuwen (2002-)
Melbourne art journal (1997-)
Meten en wegen, orgaan van de Vereniging van verzamelaars van maten en gewichten (2002-)
National Gallery of Canada review = Revu du Musée des Beaux-Arts du Canada (2000-)
Nihon bijutsu nenkan = Year book of Japanese art (1961-1997)
Oh! Cet écho, Museum Kunst Palast magazine (2000-)
The photograph collector (2002-)
The photo-miniature, a monthly magazine of photographic information (1899-1917)
Proporzioni, annali della Fondazione Roberto Longhi (2000-)
RDMZ info, restauratie en beheer / Rijksdienst Monumentenzorg (1994-)
Reviews in conservation / International Institute of Conservation of historic and artistic works (2000-)
Studiolo, revue d'histoire de l'art de l'Académie de France à Rome (2002-)

In totaal werden 3766 aanwinsten ingeschreven, waarvan 2670 boektitels, 23 tijdschrifttitels en 1073 veilingcatalogi. Het aantal boek- en tijdschrifttitels bedraagt 2693 (inventarisnummers BI-2002-0001 – BI-2002-2693). Van de 23 nieuw opgenomen jaarverslagen en tijdschrifttitels zijn 5 jaarverslagen, 14 tijdschriftabonnementen, 1 tijdschrift op DVD en 3 afgesloten tijdschriften. Na opzegging of afsluiting van 29 tijdschriften komt het totaal aantal abonnementen op 503. Belangrijke aankopen van oudere boeken over kant en borduurwerk uit de nalatenschap van Max Israel, fotografieboeken uit de collectie W. van Keulen, de schenking technische fotografieboeken van de heer M. Heiting uit de collectie Hartkamp II, en een schenking van de heer H.A. Röell werden grotendeels verwerkt.

Projecten

1. Collectie Frits Keers. Het aantal ontsloten boeken uit deze collectie bedraagt 2386.
2. Collectie Scholen, afkomstig van de Gerrit Rietveld Academie. Het aantal ontsloten boeken bedraagt 623. Hiervan zijn 277 banden gerestaureerd door de firma Mooie Boeken te Amsterdam.
3. Collectie Steven Joseph. De circa 1800 titels zijn gecontroleerd op doubletten.
4. De catalogus van de bibliotheek op Internet werd medio september gelanceerd.

Restauratie en conservatie

Afdeling Aziatische kunst

Shiva brons, India, ca. 1100-1200 AK-MAK-187
Godenbeeld van verguld brons Nepal, ca. 1600-1700 AK-MAK-1508
Borstbeeld van de Mogolvorst Shah Jahan albast, India, ca. 1625-1650 AK-NM-12249
Twaalfbladig kamerscherm van coromandellak China, ca. 1650-1700 BK-1959-99
Kabinet van djatihout met chinoiserie Batavia, ca. 1750-1800 BK-2002-17
Cilinderbureau van rengashout Batavia, ca. 1770 BK-2002-16
Commode Batavia, ca. 1780 BK-2002-18
8 Plaques in emaille op koper met lijsten van lakwerk China, ca. 1770-1790 AK-NM-6618-A en B; AK-NM-6619-A en B; AK-NM-6620-A t/m D
Kabinet van palissanderhout Nederlands Indië, ca. 1800 BK-1994-39
Kamerscherm Japan, ca. 1700-1800 AK-MAK-174

Afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid

Beeldhouwkunst

Tetrode, Willem Danielsz. van Mercurius, brons, ca. 1560-1575 BK-1953-19
Tetrode, Willem Danielsz. van Hercules, brons, ca. 1560-1570 BK-1954-43
Tetrode, Willem Danielsz. van Lopende man, brons, ca. 1570-1580 BK-1959-3
Xavery, Pieter Dame met schoothondje, terracotta, 1673 BK-NM-827
Xavery, Pieter Dame uitgebeeld als Flora, terracotta, 1673 BK-NM-5155
Leenhoff, Ferdinand Mercurius, brons, 1898 BK-NM-8758
Hesselink, Abraham Titaan, brons, 1910 BK-B-110

Keramiek

Plaque van faïence Delft, ca. 1680-1720 BK-NM-3374
Plaque van faïence Delft, ca. 1680-1720 BK-NM-3375
Borstbeeld van faïence van stadhouder-koning Willem III Delft, Plateelbakkerij De Metalen Pot, ca. 1680-1690 BK-NM-12400-93
Borstbeeld van faïence van prinses Mary Stuart II Delft, Plateelbakkerij De Grieksche A, ca. 1680-1690 BK-1960-11
Twee paarden van faïence Delft, Plateelbakkerij De Porceleijne Schotel, ca. 1760-1780 BK-15230-A en B
Kan van majolica Castelli, ca. 1530-1560 BK-NM-11535-B
Voorstuk van een vuurbok van faïence Delft, Plateelbakkerij De Metalen Pot, ca. 1690-1700 BK-NM-12400-94
2 Rolwagens van faïence Delft, Plateelbakkerij De Metalen Pot, ca. 1690-1700 BK-1970-20 A en B
2 Plaques van faïence Delft, Plateelbakkerij De Witte Starre, ca. 1690-1705 BK-NM-1998-44 A en B
Obelisk van faïence Delft, Plateelbakkerij De Metalen Pot, ca. 1690-1720 BK-NM-11096
Koffiekan van faïence Delft, ca. 1700-1725 BK-NM-12400-214
Kandelaar van faïence Delft, ca. 1710-1725 BK-NM-12072-A
Schotel van faïence Delft, Plateelbakkerij De Grieksche A, ca. 1710-1725 BK-KOG-1536
Haan van faïence Delft, ca. 1730-1780 BK-NM-12400-250
Tegeltableau van faïence waarop het proces van het tegelbakken is afgebeeld Harlingen, 1737 BK-NM-5853
Spaarpot van faïence Delft, ca. 1740-1760 BK-NM-12400-107
Schotel van faïence uit een serie van de vijf zintuigen Delft, ca. 1740-1760 BK-NM-4367
Hyacintenbak van faïence Delft, Plateelbakkerij De 3 Vergulde Astonnekes, ca. 1750-1780 BK-NM-12400-232
Plaque van faïence met een afbeelding van de Faam Delft, ca. 1750-1780 BK-NM-2959
Kaststel van faïence Delft, Plateelbakkerij De Grieksche A, ca. 1765 BK-NM-12400-400 t/m 402
Tegeltableau van faïence met zeegezicht Rotterdam, ca. 1680-1730, door Cornelis Boumeester BK-NM-10831
Tegeltableau van faïence waarop het proces van het tegelbakken is afgebeeld Harlingen, 1737 BK-NM-5853
2 Meeuwen van porselein Meissen, ca. 1750 BK-17499
Terrine van porselein Weesp, ca. 1769-1770 BK-14542

Glas

Ruit van gebrandschilderd glas Duitsland, ca. 1500-1600 BK-CLXIII-M
Ruit van gebrandschilderd glas met 'De gelukzaligen de hemelpoort binnentredende' Nederland, ca. 1550-1600 BK-15118
Wapenruit van gebrandschilderd glas Duitsland, ca. 1600 BK-17527
Wijnglas Bohemen, ca. 1680-1700 BK-NM-10754-248
Wijnglas Bohemen of Dresden, ca. 1700-1725 BK-NM-8326-D
Bokaal met deksel Europa, ca. 1700-1800 BK-NM-10754-270
Bokaal Nederland of Engeland, ca. 1700-1800 BK-KOG-160

Edele metalen

Atlas van zilver Duitsland, ca. 1640-1660, toegeschreven aan Christoph Jamnitzer BK-NM-8338-A
Twee globes van gedeeltelijk verguld zilver Augsburg, 1709, door Joh. Christoph Schmidt BK-17041-A en B
Ciborie van zilver Grave, 1772, door Petrus van der Sanden BK-1966-13
Surtout van zilver Amsterdam, 1891, door de Firma Hoeker & Zoon BK-2001-31
Voortgang conservering zilveren voorwerpen in de vaste opstelling.

Onedele metalen

Sluitgewicht van messing Neurenberg, ca. 1800, toegeschreven aan Christoph Jobst Rothenberger BK-KOG-1047-B

Meubelen

Kist van eikenhout Nederland, ca. 1460-1500 BK-NM-10506
Kist van eikenhout Nederland, ca. 1500-1525 BK-16018
Kerkstoeltje van palissanderhout Nederland, ca. 1640-1660 BK-16073
Kast van tropisch hout Nederland, ca. 1650 BK-NM-11728
Bureaustoel Parijs, ca. 1750, door Etienne Meunier BK-16654
Consoleklok van verguld brons Parijs, ca. 1750, het werk door Fourrier BK-NM-12289
Voetstuk van model van ruiterstandbeeld van Marcus Aurelius Europa, ca. 1750-1800 BK-KOG-2425
Secretaire met Japans lakwerk Parijs, ca. 1785-1795, toegeschreven aan Adam Weisweiler BK-16653
Barometer en thermometer in mahoniehouten kast Nederland, ca. 1785-1800, door A. Bazerga BK-15517
Halvemaantafeltje Nederland, ca. 1785-1800 BK-15514
Planetariumklok La Chaux-de-Fonds, ca. 1820, het werk door F. Ducommun BK-NM-12209
Boekenkast met Boulle-marqueterie Parijs, ca. 1840-1850, door Hippolyte-Edmé Prétot BK-R-4919
Tafel en bank van essenhout Amsterdam, ca. 1898-1900, door Gerrit-Willem Dijsselhof BK-1982-71-A en B

Textiel

Ten behoeve van de opstelling 'Finishing Touches' werden ca. 200 voorwerpen geconserveerd, waaronder 17 parasols, 16 wandelstokken, 12 brillen, 11 paar schoengespen, 12 tassen en beursjes, 14 waaiers, 12 paar schoenen en 11 paar mouwen. Tot de overige geconserveerde voorwerpen behoren zakdoeken, fichu's, kant, handschoenen, kragen, mitaines en haarsieraden.

Fragment van een wandtapijt: Hercules gordt zich ten strijde wol en zijde, Zuid-Nederland, ca. 1485-1500 BK-17251-C
Paar dameshandschoenen, wasleer, geborduurd met zijde, gouddraad en parels Nederland, ca. 1600-1625 BK-NM-2921
Paar dameshandschoenen, wasleer, geborduurd met zijde, zilverdraad, robijntjes en parels Nederland, ca. 1600-1625 BK-KOG-20
Paar herenhandschoenen van leer, bekleed met satijn, geborduurd met zilverdraad en afgezet met zilveren franje Nederland, ca. 1600-1625 BK-NM-11123
Deken van sits, gewatteerd India, ca. 1700-1750 BK-1953-26
Japonse rok met vest, sits Nederland?, ca. 1740-1750 BK-NM-13107 A en B
Japonse rok, zijden damast, gewatteerd Nederland, ca. 1775-1800 BK-NM-13160
Japon met lange en korte pofmouw, zijde Nederland, ca. 1810-1815 BK-NM-5542
Sachet van bedrukte zijde, ontworpen door William Morris Nederland of Engeland, ca. 1900 BK-1957-68

Afdeling Nederlandse geschiedenis

Begrafenispenning van goud naar aanleiding van het overlijden van Laurens Pit Batavia, 1684 NG-2002-52-C
Historiepenning van goud met afbeelding van Jacob Mossel Amsterdam, 1760, door Johann George Holtzhey NG-382
Historiepenning van zilver met afbeelding van Jacob Mossel Amsterdam, 1760, door Johann George Holtzhey NG-VG-1-2624
Atjehse vlag, katoen, beschilderd Indonesië, ca. 1873-1874 NG-1977-279-1
Atjehse vlag, katoen en wol Indonesië, 1874 NG-83
Indonesische vlag, katoen Indonesië, 1859 NG-1977-279-16
Model van een drempel in een droogdok MC 9
Model van een scheepskap MC 16
Model van een achterschip in aanbouw op een werf MC 94
Model van een brander MC 425
Model van een steun voor een raderwiel MC 551
Model van een kanonneerboot MC 671
Model van een kanon MC 775
Model van een kanon aan de boordwand MC 803
Model van een carronade aan de boordwand MC 976
Model van de Zeeduivel NM 4157
Voor het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden: 2 modellen van Indische galeien en twee andere schepen (ten behoeve van de Azië-tentoonstelling). Ook in verband met deze tentoonstelling: Tuig MC 500, Model van de Vrijheid, gecompleteerd.

Rijksprentenkabinet

Gerestaureerd en behandeld:
Tekeningen 780 stuks
Prenten 5063 stuks
Foto's RPK 1454 stuks
Foto's NG 204 stuks
Uitgaande bruiklenen 695 stuks
Tentoonstellingen in het RPK

Afdeling schilderijen

De volgende schilderijen werden volledig gerestaureerd:
Hardouin, Ernst Alfred Huis op Rijswijk, Batavia SK-C-1684
Jordaens, Jacob Portret van Rogier Le Witer SK-A-4971
Jordaens, Jacob Portret van Catharina Behagel SK-A-4972
Jordaens, Jacob Portret van Magdalena de Cuyper SK-A-4973
Liotard, anomiem naar Portret van Liotard SK-A-2656
Liotard, Jean-Etienne Portret van Pieter van Bleiswijk SK-A-4336
Pontormo, navolger van Portret van Alessandro de Medici SK-A-3062
Troost, Willem De achterzijde van Paleis Buitenzorg SK-A-4024
Troost, Willem De voorzijde van Paleis Buitenzorg SK-A-4025
Werff, Adriaen van der De jonge schilder SK-A-1715
Willeboirts Bosschaert, Thomas (vroeger Antolinez) De verheerlijking van Maria SK-A-598
Uitvoerig technisch onderzoek werd uitgevoerd op de portretten van Piero di Cosimo SK-C-1367 en 68.
Daarnaast ondergingen 174 schilderijen een uitvoerige behandeling.
Ten behoeve van de aanstaande verhuizing, diverse tentoonstellingen en Rijksmuseum Amsterdam Schiphol ondergingen talrijke schilderijen een behandeling en vele werden voorzien van een beschermingsplaat aan de achterkant.
17 Schilderijen werden van een klimaatvitrine voorzien, twee lijsten werden volledig gerestaureerd en 11 werken kregen een andere lijsting. Daarnaast werden bij 35 lijsten kleinere conserverings- en restauratie-ingrepen uitgevoerd.
Extern werden 29 van de 65 schilderijen uit de Vanmour-reeks over de Ottomaanse hofcultuur en het dagelijks

leven in Turkije in de 18de eeuw volledig gerestaureerd door mevrouw Gwendolyn Boeve-Jones te Wassenaar. De lijsten van de reeks worden door de firma Pakhuis te Amsterdam gerestaureerd. Dit restauratieprogramma wordt door de firma Koçbank ondersteund.
Deelkopieën werden gemaakt van de Kaartspelers (SK-A-1958) en de Spinsters (bruikleen uit Gouda) als onderdeel van de presentatie over Michael Sweerts' schildertechniek tijdens de tentoonstelling 'Michael Sweerts 1618-1664'.

Bibliotheek

Overzicht van de werkzaamheden:
336 boeken gerestaureerd, hersteld of ingebonden via opdrachtbonnen
543 boeken hersteld of ingebonden uit de collectie Frits Keers
uitgebreide restauratie van het Cruydenboek (Dodoens) uit 1544
7 boeken gerestaureerd van de Collectie Joseph
Bulletin de la Société Franco Japonaise:
7 mappen gemaakt; 9 tijdschriften genaaid; 48 tijdschriften gerepareerd
reinigen en terugplaatsen van de Scholen Collectie; supervisie over de externe restauratie van 274 banden uit de collectie
overig bindwerk: 1 boek (voor tentoonstelling); 1 boek (Aziatische kunst); 6 boeken (studiezaal); 1 boek (commerciële zaken); 1 boek (prentenkabinet).
10 dozen vervaardigd; 1 doos gerepareerd (afdeling commerciële zaken).
6 portefeuilles gerepareerd.
7 stofomslagen opgeplakt (afdeling commerciële zaken).
losse pagina's vastgezet van 15 boeken.
5 mappen gemaakt waarvan 4 voor het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
15 inhoudsopgaven en indexen ingeplakt in tijdschriften
fiches gesneden en ingezaagd
3560 zelfkleefetiketten gesneden
9 boekjes via velo bindsysteem (afdeling p&o)
3 platen ingeplakt (studiezaal)
3 catalogi van harde band voorzien
118 foto's opgezet
225 stofomslagen
begeleiding stagiaire gedurende drie maanden

Voor andere afdelingen en tentoonstellingsprojecten werden diverse opdrachten voor snijwerk en plakwerk uitgevoerd.

Bruiklenen aan tentoonstellingen

In het jaar 2002 werden aan 132 tentoonstellingen, georganiseerd door musea en instellingen in binnen- (71) en buitenland (61) 203 schilderijen, 1 zilveren servies, 1 coupon sits, 6 beelden, 18 meubelstukken, 1 sluitgewicht, 4 zilveren voorwerpen, 30 glazen voorwerpen, 16 glasruitjes, 10 tapijten, 1 theeblad, 1 ivoren plaquette, 22 porseleinen voorwerpen, 1 albarello, 1 stroopkan, 6 sieraden, 2 parures, 2 boeksloten, 2 japonnen, 10 bronzen voorwerpen, 1 fragment goudleer, 1 paar bruidshandschoenen, 3 tinnen voorwerpen, 1 grafbord, 61 scheepsmodellen, 1 model van een Daf, 1 maquette, de stoel van dr. W. Drees, 55 voorwerpen uit de Nova Zemblacollectie, 8 penningen, 1 rolschildering, 95 foto's, 23 voorwerpen en 1 beeld van de afdeling Aziatische kunst, 270 tekeningen, 408 prenten, 1 album, 1 etsplaatje, 86 foto's, 14 boeken, 1 pastel en 3 documenten in bruikleen afgestaan:

A

Amsterdam, ABN AMRO Nederland: Marinemodellen
Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum: Kopstukken
Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum: Prostitutie in Amsterdam
Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum: Kunstenaarsmanifestatie Upstream
Amsterdam, Amsterdams Historisch Museum: langdurig bruikleen
Amsterdam, Huis Marseille: Vroege fotografie uit Nederlandse collecties
Amsterdam, Huis Marseille: De Keizer aan de Keizersgracht
Amsterdam, Museum van Loon: Portret van een familie
Amsterdam, Museum Willet-Holthuysen: Regenten herleven
Amsterdam, Nederlands Scheepvaartmuseum: Nationale jubileumexpositie VOC 1602-2002
Amsterdam, ICN: opleiding restauratoren
Amsterdam, Rembrandthuis: Het mysterie van de vroege Rembrandt
Amsterdam, Tropenmuseum: langdurig bruikleen
Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten: Hans Vredeman de Vries
Antwerpen, Museum Plantin-Moretus: De VOC over de grens
Antwerpen, Rubenshuis: Tekeningen van de Vlaamse primitieven
Antwerpen, Rubenshuis: De wereld is een tuin
Apeldoorn, Paleis Het Loo: Ja ik wil. Koninklijke huwelijken
Apeldoorn, Paleis Het Loo: Vorstelijk Vee
Apeldoorn, Paleis Het Loo: Willem III in penningen en prenten
Apeldoorn, Paleis Het Loo: Jan Adam Kruseman
Arnhem, Museum voor Moderne Kunst: Edgar Fernhout
Arnhem, Museum voor Moderne Kunst: Ali Goubitz

B

Berlijn, Deutsches Historisches Museum: Hexenwahn
Berlijn, Deutsches Historisches Museum: The second creation
Berlijn, Staatliche Museen zu Berlin, Gemäldegalerie: In Rembrandts Werkstatt
Breda, Breda's Museum: Breda in kaart
Brugge, Groeningemuseum: Jan van Eyck, de Vlaamse primitieven en het Zuiden
Brussel, Paleis voor Schone Kunsten: Rik Wouters

C

Clermont-Ferrand, Musée d'Art Roger Quilliot: Jean-François Millet, Voyages en Auvergne et Bourbonnais
Culemborg, Museum Elisabeth Weeshuis: De Landing

D

Delft, Gemeentemuseum Het Prinsenhof: Schatten in Delft, Burgers verzamelen tussen 1600 en 1740
Den Bosch, Noordbrabants Museum: Maanden en Jaargetijden
Den Briel, Historisch Museum: Onvoltooide kerken. Brabantse gotiek op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden
Den Haag, Haags Gemeentemuseum: Dwalen door het Paradijs
Den Haag, Haags Gemeentemuseum: De Glazen Glorie
Den Haag, Haags Gemeentemuseum: Willink in het Paleis – de vrouwenportretten
Den Haag, Haags Gemeentemuseum: Isaac Israëls en de mode
Den Haag, Haags Gemeentemuseum: Wonen op de Kaap en in Batavia 1602-1795
Den Haag, Haags Gemeentemuseum: Op zoek naar het ideale land. Reis door 200 jaar Nederlands landschap
Den Haag, Haags Gemeentemuseum, Fotomuseum: Fotografen in Nederland. Een anthologie 1852-2002
Den Haag, Haags Historisch Museum: De hond en zijn baas
Den Haag, Madurodam: Het land van Oranje
Den Haag, Mauritshuis: Collectie Frits Lugt
Den Haag, Museon: Diamanten
Den Haag, Museum Meermanno-Westreenianum: Praal, Ernst en Emotie
Den Haag, Museum Meermanno-Westreenianum: De Grand Tours van Gerard en Johan Meerman
Denver, The Denver Art Museum: Art and Home, Dutch interiors
Dordrecht, Dordrechts Museum: Jacob Gerritsz Cuyp
Dordrecht, Museum Mr Simon van Gijn: langdurig bruikleen
Duisburg, Kultur- und Stadthistorisches Museum Duisburg: Eis voraus – Land in Sicht. Auf der Suche nach den Nordpassagen

E

Ede, Historisch Museum Ede: Schaakkunst door de eeuwen heen
Eindhoven, Kunstenaarswerkplaats Beeldenstorm: Een huid van brons
Enkhuizen, Zuiderzeemuseum: Archangel, het andere Oosten
Enschede, Rijksmuseum Twenthe: Eten & drinken: over leven en genieten
Essen, Kulturstiftung Ruhr: Das flämische Stilleben

F

Florence, Galleria degli Uffizi: Il Mito di Europa

G

Gent, Museum voor Schone Kunsten:

Verwantschap en Eigenheid
Gifu, Museum of Fine Arts: Odilon Redon – Le Souci de l'Absolu
Gouda, Museum Het Catharinagasthuis: Het Geheim van Gouda. De cartons voor de Goudse Glazen

H

Haarlem, Frans Halsmuseum: Jacob van Ruisdael
Haarlem, Frans Halsmuseum: Otto B. de Kat
Haarlem, Teylers Museum: De hond en zijn baas
Haarlem, Teylers Museum: Leonard Springer 1855-1940
Hamburg, Hamburger Kunsthalle: Jacob van Ruisdael
Hamburg, Hamburger Kunsthalle: Die Masken der Schönheit. Hendrick Goltzius und das Kunstideal um 1600
Hartford Ct, Wadsworth Atheneum: Michael Sweerts
Heerenveen, Museum Willem van Haren: Heerenveens zilver
Helmond, Gemeentemuseum Helmond: Thin skin
Hoorn, Westfries Museum: Op de rede van Hoorn

K

Karlsruhe, Zentrum für Kunst und Medientechnologie: Iconoclash
Keulen, Wallraf-Richartz-Museum: Kunst über Kunst
Koblenz, Mittelrhein Museum: Wasser, Wolken, Licht und Steine

L

Laren, Singer Museum: S.C. Bosch Reitz
Leerdam, Nationaal Glasmuseum: Chris Lanooy
Leeuwarden, Princessehof: Kraak, begeerlijk porselein uit China
Leeuwarden, Princessehof: Oosterse prinsessen en minnaressen, het vrouwbeeld in de Aziatische kunst
Leeuwarden, Fries Museum: Starring Laurens Alma Tadema, Christoffel Bisschop, Pier Pander en anderen. Bekende Friese kunstenaars van de 19de eeuw
Leiden, Museum Boerhaave: Farmacie
Leiden, Stedelijk Museum de Lakenhal: Floris Verster
Lemgo, Schloss Brake: Hans Vredeman de Vries
Londen, Dulwich Picture Gallery: The Dutch Italianates
Londen, National Gallery: Aelbert Cuyp
Londen, National Gallery: Madame de Pompadour: Images of a Mistress
Londen, Tate Britain: Thomas Gainsborough
Los Angeles, The J. Paul Getty Museum: Pieter Saenredam
Los Angeles, The J. Paul Getty Museum: Gustave le Gray, Photographer
Luxemburg, Villa Vauban: Historicisme

M

Maastricht, Bonnefantenmuseum: Grafische kunsten in Venetië
Maastricht, Bonnefantenmuseum: het Rijksmuseum aan de Maas
Madrid, Museo Thyssen-Bornemisza: Venus with a mirror
Mechelen, Stedelijke Musea: Tin ten toon
Modave, Musée du Château des Comtes de Marchin: La gravure anversoise au XVIIe siècle
München, Bayerisches Nationalmuseum: Christoph Jamnitzer
München, Haus der Kunst: Kunst über Kunst

N

Napels, Castel Sant'Elmo: Giovanni Lanfranco
Neurenberg, Germanisches Nationalmuseum: Quasi Centrum Europae
Newark, The Newark Museum: Art and Home, Dutch interiors
New York, The Frick Collection: Greuze. The draftsman

O

Obernkirchen, Berg- und Stadtmuseum: Moordenaar. Tussen Schaumberg en Suriname
Ohio, Allen Memorial Museum: ruilbruikleen

P

Paderborn, Städtische Galerie in der Reithalle: Théophile Alexandre Steinlen
Parijs, Bibliothèque nationale: Gustave le Gray
Parijs, Centre Pompidou: Roland Barthes
Parijs, Institut Néerlandais: Van Van Eyck tot Watteau
Parijs, Musée national de la Marine: Pirates
Potsdam, Schloss Rheinsberg: Prinz Heinrich von Preussen

R

Raleigh, North Carolina Museum: Jan Miense Molenaer
Rome, Palazzo Venezia: Giovanni Lanfranco
Rome, Scuderie del Quirinale: Rembrandt in Rome
Rotterdam, Atlas van Stolk: Batavia – VOC-stad in de Oost
Rotterdam, Kunsthal: Kees Maks
Rotterdam, Maritiem Museum: Nationale Jubileumexpositie VOC 1602-2002
Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen: Bedrijfsfotoboeken

S

Salamanca, Universiteit: Erasmus in Spain
San Francisco, San Francisco Museum of Fine Arts: Michael Sweerts
Shimane, Shimane Art Museum: Odilon Redon – Le Souci de l'Absolu
Stockholm, Maritime Museum: Arktiska upptäcktsfärder
Stuttgart, Staatsgalerie Stuttgart: The discovery of landscape

U

Utrecht, Centraal Museum: Zonder wrijving geen glans

V

Valencia, Biblioteca Valenciana: Erasmus y España
Velsen, Museum Beeckestijn: Fragiel Fortuin
Vianen, Stedelijk Museum Vianen: Vianen werkelijkheid en fantasie
Vigo, Museo do Mar de Galicia: Rande, 1702: arde o mar
Vlissingen, Stichting Maritiem Museum Zeeland: langdurig bruikleen
Voorburg, Huygens Museum Hofwijck: langdurig bruikleen

W

Washington DC, Freer Gallery of Art: The Art of Chola Bronzes
Washington DC, National Gallery of Art: The Art of Illusion
Wenen, Kunsthistorisches Museum: Das flämische Stilleben
Wenen, Kunsthistorisches Museum: Schatzkammer Polen. Sammellust und Sammelwesen im alten Polen
Woerden, Stadsmuseum Woerden: J.W. van Borselen

Z

Zeist, Slot Zeist: Van Zeeroof tot Zuidhoek

Tentoonstellingen en presentaties

Eregalerij

30 november 2002 t/m 15 maart 2003
Rondom Jordaens
Vlaamse meesters in het Rijksmuseum
projectleiding Roosmarijn Ubink
conservator Jan Piet Filedt Kok
grafische vormgeving inrichtingsprojecten Rijksmuseum

Rijksprentenkabinet

6 oktober 2001 t/m 6 januari 2002
Aanwinsten
Prenten, tekeningen en foto's
grafische vormgeving Victor Levie

12 januari t/m 7 april 2002
Foto's uit verre landen
Uit de Nationale Fotocollectie
projectleiding Noortje Iserief
conservator Mattie Boom
grafische vormgeving Berry Slok

13 april t/m 14 juli 2002
Zuid-Afrika op de kaart
De Atlas Gordon
grafische vormgeving Victor Levie

20 juli t/m 27 oktober 2002
Tekenen met water
Aquarellen van de Haagse School
grafische vormgeving Victor Levie

2 november 2002 t/m 2 februari 2003
Van Watteau tot Ingres
18de-eeuwse Franse tekeningen uit het Rijksmuseum Amsterdam
grafische vormgeving Victor Levie

Afdeling Nederlandse geschiedenis

12 oktober 2001 t/m 17 februari 2002
Dokument Nederland: Villa Vinex
Bart Sorgedrager fotografeert De Leidsche Rijn
projectleiding Reina de Smeth/Frits Scholten
conservator Jet Baruch

12 januari t/m 7 april 2002
Foto's uit verre landen
Foto's van Ferry André de la Porte
projectleiding Frits Scholten/Noortje Iserief
conservator Kees Zandvliet
grafische vormgeving Berry Slok

26 oktober 2002 t/m 5 januari 2003
Dokument Nederland: Feest!
Morad Bouchakour fotografeert feestcultuur in Nederland
projectleiding Arend-Jan Weijsters
grafische vormgeving Bureau 020
ruimtelijke vormgeving inrichtingsprojecten Rijksmuseum

Philipsvleugel

2 november 2001 t/m 3 februari 2002
Rococo
Nederland aan de Zwier
projectleiding Wendela Brouwer/Joep Schellekens
conservator Reinier Baarsen
ontwerp Paul Gallis
grafische vormgeving Gebr. Silvestri

3 november 2001 t/m 5 mei 2002
À la Mode
18de-eeuwse kostuums in het Rijksmuseum
projectleiding Marlies Kleiterp
conservator Bianca du Mortier
ontwerp en grafische vormgeving Jan Siebers

9 maart t/m 20 mei 2002
De geschilderde geheimen van Michael Sweerts (1618-1664)
projectleiding Marlies Kleiterp/Noortje Iserief
conservatoren Duncan Bull/Jonathan Bikker
grafische vormgeving Victor Levie
ruimtelijke vormgeving inrichtingsprojecten Rijksmuseum

25 mei t/m 24 november 2002
Finishing Touches
Kostuumaccessoires 1550-1950
projectleiding Arend-Jan Weijsters
conservator Bianca du Mortier
grafische vormgeving Lieke Grob
ruimtelijke vormgeving Theo Tienhoven

7 juni t/m 1 september 2002
Het Gouden Land van Aelbert Cuyp (1620-1691)
projectleiding Wendela Brouwer
conservator Wouter Kloek
grafische vormgeving Victor Levie
ruimtelijke vormgeving inrichtingsprojecten Rijksmuseum

5 oktober 2002 t/m 5 januari 2003
De haas en de maan
Arita-porselein in Japan: 1620-1820
projectleiding Wendela Brouwer/Noortje Iserief
conservator Menno Fitski
grafische vormgeving Dick Letema

10 oktober 2002 t/m 9 februari 2003
De Nederlandse ontmoeting met Azië 1600-1950
projectleiding Joep Schellekens/Arend-Jan Weijsters/Roosmarijn Ubink
conservatoren Kees Zandvliet/Eveline Sint Nicolaas
grafische vormgeving Platvorm
ruimtelijke vormgeving Platvorm

Presentaties

2 november 2002 t/m 25 mei 2003
Liotard (1702-1789)
Portretten in pastel
projectleiding Wendela Brouwer
conservator Duncan Bull
grafische vormgeving inrichtingsprojecten Rijksmuseum

21 december 2002 t/m 6 januari 2003
Kerst in het Rijksmuseum
Projectleiding Jolien Schuerveld/Roosmarijn Ubink

Schiphol

9 december 2002
Opening Rijksmuseum Amsterdam Schiphol
projectleiding Jan Rudolph de Lorm

Publicaties van het Rijksmuseum

Bulletin van het Rijksmuseum
Jrg. 50 (2002), nr. 1, 2, 3
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum

Rijksmuseum Kunstkrant
Jrg. 28 (2002), nr. 1-6
Amsterdam: Rijksmuseum Afdeling educatie en publieksinformatie

Jaarverslag Rijksmuseum 2001
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
140 p.

Annual Report Rijksmuseum 2001
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
140 p.

Michael Sweerts 1618-1664
Jonathan Bikker, Guido Jansen, Lynn Orr, Peter Sutton, Arie Wallert, Eric Zafran
Amsterdam: Rijksmuseum; San Francisco: Fine Arts Museum of San Francisco; Hartford: Wadsworth Atheneum Museum of Art; Zwolle: Waanders
192 p.
ISBN 90-400-8676-1
€ 29,50

Aelbert Cuyp. Land, water, licht
Wouter Kloek
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
48 p. (Rijksmuseum-dossiers)
ISBN 90-400-9666-x (Nederlandse ed.)
ISBN 90-400-9667-8 (Engelse ed.)
€ 12,50

De Nachtwacht
Gary Schwartz
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
48 p. (Rijksmuseum-dossiers)
ISBN 90-400-9554-x (Nederlandse ed.)
ISBN 90-400-9555-8 (Engelse ed.)
ISBN 90-400-9668-6 (Franse ed.)
ISBN 90-400-9669-4 (Duitse ed.)
ISBN 90-400-9670-8 (Spaanse ed.)
ISBN 90-400-9671-6 (Italiaanse ed.)
ISBN 90-400-8686-9 (Russische ed.)
ISBN 90-400-9687-7 (Japanse ed.)
€ 9,90

Aquarellen van de Haagse School
Wiepke Loos
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
272 p.
ISBN 90-400-8706-7
€ 48,50

De haas en de maan
M. Fitski
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
64 p.
ISBN 90-400-8712-1
€ 17,50

De Nederlandse ontmoeting met Azië
Kees Zandvliet
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
464 p.
ISBN 90-400-8716-4 (Nederlandse ed.)
ISBN 90-400-8717-2 (Engelse ed.)

Jean Etienne Liotard (1702-1789)
Duncan Bull
Zwolle: Waanders; Amsterdam: Rijksmuseum
48 p. (Rijksmuseum-dossiers)
ISBN 90-400-8720-2 (Nederlandse ed.)
ISBN 90-400-8735-0 (Engelse ed.)
€ 15,90

Vlaamse meesters. Rubens, Van Dyck, Jordaens en tijdgenoten
Nico van Hout
48 p. (Rijksmuseum-dossiers)
ISBN 90-400-8719-9 (Nederlandse ed.)
ISBN 90-400-8757-1 (Engelse ed.)
€ 14,90

Van Watteau tot Ingres
Robert-Jan te Rijdt
Parijs: Fondation Custodia; Amsterdam: Rijksmuseum
320 p.
ISBN 90-400-8837-3
€ 39,-

Publicaties van medewerkers

R.J. Baarsen
Bespreking van tent. *Art & Home, Dutch interiors in the age of Rembrandt*, Newark (Newark Museum) en Denver (Denver Art Museum) 2001-2002, *The Burlington Magazine* 144 (2002), pp. 189-191;
'De meubelen op Kruseman's schilderijen', in: A.D. Renting (red.), *Jan Adam Kruseman 1804-1862*, Nijmegen 2002, pp. 97-104;
'Bij het overlijden van Th.H. Lunsingh Scheurleer (1911-2002)', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 355-357;
Bespreking van tent. *Hans Vredeman de Vries und die Renaissance im Norden*, Lemgo (Weserrenaissance-Museum) en Antwerpen (Museum voor Schone Kunsten) 2002, *The Burlington Magazine* 144 (2002), pp. 771-773.

H. Baija
'Het paneel en de lijst van De Heilige Maagschap van Geertgen tot Sint Jans', *Cr, interdisciplinair vakblad voor Conservering en Restauratie* 3 (2002), nr. 3;
'Rococo vergulding: herkenning, verkenning en restauratie', *Handelingen Vijfde Nationale Symposium Houten Meubelrestauratie, Een krul meer of minder* (Rijksmuseum, 16 november 2001), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002.

Mw H.J. Baruch
'Emoties? Wat koop je er voor? De schilder Reimond Kimpe (1885-1970), n.a.v de aankoop van het schilderij *Verwoest stadhuis van Middelburg, 1940* door het Rijksmuseum', *Nederlands Archievenblad* 106 (2002), nr. 7 (september 2002);
[met E. Sint Nicolaas] 'Eén tentoonstelling, twee instellingen en drie perspectieven', in: Erik Somers en Stance Rijpma (red.), *Nederlanders Japanners Indonesiërs Een opmerkelijke tentoonstelling*, Amsterdam/Zwolle 2002, pp. 28-34.

D.J. Biemond
'Schoon, Groot en Weldoortimmerd. Het Martenshuis aan het Janskerkhof', *Jaarboek Oud Utrecht* 2002 (themanummer *Erfgenamen aan het Janskerkhof*), pp. 85-111.

Mw M. Boom
S. Asser (tekst en onderzoek) en M. Boom (red.), *Early photography 1839-1860, The Rijksmuseum, the Leiden Print Room and other Dutch public collections*, Amsterdam 2000, www.earlyphotography.nl 2002;
'E.I. Asser', 'J. Jessurun de Mesquita' en 'W. Witsen', in: Wim van Sinderen (red.), *Fotografen in Nederland. Een anthologie 1852-2002*, Amsterdam/Gent 2002;
'14093 Prince d'Orange. Disdéri fotografeert de prins van Oranje', *Nieuwsbrief Nederlands Fotogenootschap* nr. 37 (november 2002), p. 3;
'Vintage Beatrix & Claus. Bij een ongewone strook foto's in het Rijksmuseum', *Nieuwsbrief Nederlands Fotogenootschap* nr. 37 (november 2002), p. 3.

J. van Campen:
'In 't vuur geschilderd'. Geëmailleerde platen van koper en porselein uit de collectie J.Th. Royer (1737-1807)', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 3-27;
'Een bijzondere doos van zilver-filigrain', *Aziatische Kunst* 32/4 (2002), pp. 2-9;
'Kraakporselein, "tot oogen lust en pronkery"', *Keramika* 14/2, pp. 24-30;
Entries 3 en 68 in *De Nederlandse ontmoeting met Azië 1600-1950*, Amsterdam/Zwolle, 2002.

D. Bull
Redactie van G. Jansen en P.C. Sutton, cat. tent. *Michael Sweerts 1618-1664,* Amsterdam (Rijksmuseum), San Francisco (Fine Arts Museum of San Francisco), Hartford (Wadsworth Atheneum Museum of Art), Zwolle 2002;
Jean-Etienne Liotard 1702-1789, Amsterdam 2002 (Rijksmuseum-dossier), Nederlandse en Engelse editie.

J.D. van Dam
[met J. Ressing-Wolfert] 'Vroege petit feu-decoraties in Delft, Een geschiedenis in de marge van de Delftse aardewerkindustrie', *Vormen uit vuur* 179 (2002/3), pp. 32-44.

P.H.J.C. van Duin
'Historic interiors in the Rijksmuseum', in: *Proceedings Fifth International Symposium on Wood and Furniture Conservation, Historic interiors, Conservation, restoration and reconstruction* (Rijksmuseum, 7-8 december 2000), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002, pp. 79-86, en redactie (met D.B.L.M. van Loosdrecht en D. Wheeler);
[met D.B.L.M. van Loosdrecht] redactie van *Handelingen Vijfde Nationale Symposium Houten Meubelrestauratie, Een krul meer of minder* (Rijksmuseum, 16 november 2001), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002.

M. Fitski
De haas en de maan. Arita-porselein in Japan, 1620-1820, Amsterdam/Zwolle, 2002;
'De haas en de maan. Arita-porselein in Japan: 1620-1820', *Aziatische Kunst* 32/3 (2002), pp. 28-38.

J.P. Filedt Kok
'Drie portretten – Jacob Jordaens', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 12/1 (voorjaar 2002), pp. 9-13.

G. van der Ham
Vier inleidende teksten voor website Digitale Atlas Nederland: 1618-1619; 1647-1648; 1672; 1695;
'Aan de Afrikaanse kust', *Rijksmuseum Kunstkrant* 28/1 (2002), pp. 18-19;
'De gouverneur van Elmina en zijn echtgenote. Nederland en de slavenhandel', in: *Jaarverslag Rijksmuseum* (Amsterdam 2002), pp. 60-63;
'Zij liet de stenen spreken'. Een tapijt voor de De Lairessezaal. Een ontwerp van Beppe Kessler. Den Haag, Rijksgebouwendienst 2002;
'IJkwezen' en 'Penningverzameling' in de rubriek 'Keuze uit de aanwinsten', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 325-329 (nrs. 1 t/m 4), 333-335 (nrs. 8 en 9);
'Twee penningen', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 12-2 (zomer 2002), pp. 24-26.

Mw E. Hartkamp-Jonxis

'Tapestries of the Amsterdam Rijksmuseum', *filo forme* 2 3 (2002), pp. 20-23;
'Flemish Tapestry Weavers and Designers in the Northern Netherlands, Questions of identity', in: G. Delmarcel (red.), *Flemish Tapestry Weavers Abroad, Emigration and the Founding of Manufacturies in Europe*, Leuven 2002, pp. 15-41;
'Kleurrijke weefsels uit India', *Cachet* 19 (januari 2002), pp. 32-37;
'Slapen in de warmte', *Rijksmuseum Kunstkrant* 28 (juni 2002), nr. 5, pp. 16-19.

J.F. Heijbroek

'Robert Gordon verkent de Kaap', *Rijksmuseum Kunstkrant* 28 (juni 2002), nr. 3, pp. 12-17;
'Met Witsen naar Rotterdam en Dordrecht', *De Boekenwereld* 18 (2002), pp. 230-254;
'Dordrecht vanaf het water. Twaalf stadsgezichten van Willem Witsen', *Bulletin Dordrechts Museum* 27(2002) nr. 1-2, pp. 15-29;
'Een onbekend panorama vanaf de klokkentoren van het Rijksmuseum', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 67-69;
'Aanwinst: Marius Bauer, *Benares*, 1913', *Rijksmuseum Kunstkrant* 28 (september/oktober 2002), nr. 5, p. 22;
'Het grafische werk, 1888-1895', in: Christiaan Vogelaar, *Floris Verster,* Leiden (Stedelijk Museum De Lakenhal) 2002, pp. 59-65;
[met K.F. Treebus] 'De vormgeving van het *Bulletin van het Rijksmuseum*', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), nr. 4.

A. Hoving

'Scheepstekenen en scheepsrekenen', *Nieuwsbrief van het Scheepsbouwkundig Gezelschap William Froude*, 2002;
Boekbespreking *The Model Ship: Her Role in History* door Norman Napier Boyd (Woodbridge, Suffolk, UK and Wappinger Falls, NY: Antique Collectors' Club), *International Journal of Maritime History* (voorjaar 2002) pp. 343-344;
'Duyfken in Zicht', *Spiegel de Zeilvaart* 26/4 (mei 2002), pp.7-13;
'Bouw van replica's een waardevolle herontdekking van traditionele bouwmethoden', hoofdstuk 9 in: *Cornelis Cornelisz van Uitgeest, Uitvinder aan de basis van de Gouden Eeuw*, Zutphen 2002, pp. 179-185.

Mw E.L. van Kaam

Redactie van de bibliografie van de cat. tent. *Tekenen met water. Aquarellen van de Haagse School*;
Redactie en vertaling van de literatuurnoten van de cat. tent. *Van Watteau tot Ingres. 18de-eeuwse Franse tekeningen uit het Rijksmuseum Amsterdam*.

W.Th. Kloek

Aelbert Cuyp. Land, water, licht, Rijksmuseum-dossier, Amsterdam/Zwolle 2002 (tevens Engelse editie);
'Jacob Gerritsz. Cuyp, de Dordtse *Proteus*', in: Sander Paarlberg (red.), *Jacob Gerritsz. Cuyp (1594-1662)*, Dordrecht (Dordrechts Museum) 2002, pp. 45-61 (waarin tevens drie catalogusentries);
'Aelbert Cuyp, een naam die een eigen leven ging leiden', *Rijksmuseum Kunstkrant* 28, nr. 5 (2002), pp. 20-21;
'De inrichting van Het *Nieuwe* Rijksmuseum', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 12 (2002), nr. 1, pp. 29-30;
'Dutch 17th-century Painting, the Art of Talented Specialists', in: Sander Paarlberg (red.), *The Golden Age of Dutch Painting from the Collection of the Dordrechts Museum*, Athens (National Gallery and Alexandros Soutzos Museum) 2002, pp. 19-37;
'De trots van Tromp. Over het Trompensemble en de waardering voor de penschilderijen van Willem van de Velde de Oude in het Rijksmuseum', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp 418-423;
'Review: Gouda Stained-glass windows', *The Burlington Magazine* 154 (2002), pp. 373-375;
'Two Northern Examples for Michelangelo da Caravaggio', in: A. Boschloo (red.), *'Aux Quatre Vents'. A Festschrift for Bert W. Meijer*, Florence 2002;
'Specialisten 1600-1630', in: Norbert Middelkoop (red.), *Kopstukken. Amsterdammers geportretteerd 1600-1800*, Amsterdam (Amsterdams Historisch Museum) 2002 (tevens enkele andere bijdragen).

G.-J. Koot

'Museum librarians as information strategists', *INSPEL, International Journal for Special Libraries,* 35 (2001) nr. 4, pp. 248-259.

M. van de Laar

'Kopiëren in het Rijksmuseum. De kopieën van kunstschilder/restaurateur Arnold van de Laar (1886-1974)' (i.s.m. Marga Altena), *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002) pp. 28-51.

R.J.C.H.M. van Langh

[met H.A. Ankersmit] 'The removal of lacquers from silver by steam', in: J.A. Mosk, N.H. Tennent (red), *Contributions in Conservation*, London 2002, pp. 1-9;
'Verguld van metaal', in: *Handelingen Vijfde Nationale Symposium Houten Meubelrestauratie, Een krul meer of minder* (Rijksmuseum, 16 november 2001), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002, pp. 29-33;
'Het ambacht en de traditie voorbij', *Cachet* 18 (maart 2002), pp. 26-29.

R. de Leeuw

Inleiding Jaarverslag Rijksmuseum 2001, pp. 10-35;
Columns in *Het Financieele Dagblad:*
'Wertheimerkoorts', februari 2002;
'Oude Meesters in een gouden doos', mei 2002; 'De kunst van het besturen', juli 2002; 'Musea en de markt', september 2002; 'Elgin Marbles: Stenen des aanstoots?', november 2002;
'De verzameling aquarellen van de Haagse School', in: *Aquarellen van de Haagse School. De collectie Drucker-Fraser*, Zwolle/Amsterdam 2002, pp. 7-13;
'Foreword', in *Aux Quatre Vents. A Festschrift for Bert W. Meijer*, Florence 2002, pp. 7-8.
Interviews: 'Kunstmusea zijn er al genoeg', *NRC*, 19 juli 2002;
'Een museum heeft zijn eigen agenda', *Het Financieele Dagblad*, 16 november 2002, p. 23.

Mw D.B.L.M. van Loosdrecht

'Uitpakken met een mahoniehouten betimmering', in: *Handelingen Vijfde Nationale Symposium Houten Meubelrestauratie, Een krul meer of minder* (Rijksmuseum, 16 november 2001), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002, pp. 42-47, en redactie (met P.H.J.C. van Duin);
[met P.H.J.C. van Duin en D. Wheeler] redactie van *Proceedings Fifth International Symposium on Wood and Furniture Conservation, Historic interiors, Conservation, restoration and reconstruction* (Rijksmuseum, 7-8 december 2000), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002.

Mw P.C.M. Lunsingh Scheurleer:

[met Aleth Lorne en Petra Rösch] 'The Chinese Wooden Sculpture of Guanyin. New technical and art historical insights', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 364-389;
De entries 4 t/m 7 en 10 in *De Nederlandse ontmoeting met Azië 1600-1950*, Amsterdam/Zwolle, 2002.

G.C.M. Luijten

Review: 'Rotterdam and New York: Pieter Bruegel the Elder's Drawings and Prints', *The Burlington Magazine* 154 (2002), pp. 50-53;
'For the Young and Others': the Prints of Michael Sweerts', in: G. Jansen en P.C. Sutton, cat. tent. *Michael Sweerts 1618-1664*, Amsterdam (Rijksmuseum), San Francisco (Fine Arts Museum of San Francisco), Hartford (Wadsworth Atheneum Museum of Art), Zwolle 2002, pp. 167-178;
Redactie van en diverse bijdragen in E. Hinterding, G. Luijten, M. Royalton-Kisch e.a., cat. tent. *Rembrandt. Dipinti, incisioni e riflessi sul '600 e '700 italiano*, Rome (Scuderie del Quirinale)-Milaan 2002;
Redactie van R.-J. te Rijdt, cat. tent. *Van Watteau tot Ingres. 18de-eeuwse Franse tekeningen uit het Rijksmuseum Amsterdam*, Amsterdam (Rijksmuseum) 2002;
'Keuze uit de aanwinsten. Prenten en tekeningen van het Rijksprentenkabinet', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 85-91, nrs. 13-19

Mw S.L. Meijer

'Glimmend metaaldraad, glanzend fluweel, rijk gestoffeerde zetels voor de stadhouder', in: *Handelingen Vijfde Nationale Symposium Houten Meubelrestauratie, Een krul meer of minder* (Rijksmuseum, 16 november 2001), Stichting Ebenist, Amsterdam 2002, pp. 34-41.

W. de Ridder

[met A. Wallert] 'The Materials and Methods of Sweert's Paintings', in: G. Jansen en P. Sutton, cat. tent. *Michael Sweerts 1618-1664*, Amsterdam (Rijksmuseum), San Francisco (Fine Arts Museum of San Francisco), Hartford (Wadsworth Atheneum Museum of Art), Zwolle 2002, pp. 37-47.

R.J.A. te Rijdt

Cat.tent. *Van Watteau tot Ingres. 18de-eeuwse Franse tekeningen uit het Rijksmuseum Amsterdam*, Amsterdam (Rijksmuseum), Parijs (Fondation Custodia) (Franse versie 2003);
'Tekeningen van Kruseman, vooral in verband met zijn portretten', in: E.L. Lipke-Deetman e.a., *Jan Adam Kruseman (1804-1862)*, Apeldoorn (Stichting Paleis Het Loo Nationaal Museum), pp. 137-157;
'Tako Hajo Jelgersma (1702-1795) en Betje Wolff: het titelblad voor haar topografische atlas en een portret', *Delineavit et Sculpsit* 25 (september 2002), pp. 26-36;
'Miscellaneum: Hendrik Willem Caspari (1770-1829)', *Delineavit et Sculpsit* 25 (september 2002), pp. 36-39;
Keuze uit de aanwinsten: nrs. 4-7, *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 74-79.

H. Rooseboom

[met Naomi Boas, Flip Bool en Jan Teeuwisse] *Hein Wertheimer 1913-1997. Amateurfotograaf*, Bussum 2002;
'Eigen oog, andermans werk. Fotografen verzamelen foto's', *Nieuwsbrief Nederlands Fotogenootschap* nr. 35 (juni 2002), pp. 4-7;
[met Ester Wouthuysen] *G.H. Heinen. Panorama's en stadsgezichten - Amsterdam in 1894*, Amsterdam 2002;
'Keuze uit de aanwinsten: fotografie', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 336-343;
'"Ik kyk altyd kwaad op myn portretten en dat is onwaar'. Acht portretten van Multatuli', *Over Multatuli* nr. 49 (2002), pp. 18-37;
'C.M. Dewald', 'J.G. Hameter', 'G.H. Heinen', 'Nicolaas Henneman', 'Jacob Olie jr.', 'Hendrik Teding van Berkhout' en 'Alexandrine Tinne', in: Wim van Sinderen (red.), *Fotografen in Nederland. Een anthologie 1852-2002*, Amsterdam/Gent 2002, pp. 92-93, 140-141, 148-149, 150-151, 292-293, 376-377, 384-385;
'Schijn en werkelijkheid. De fotocollectie van keizer Wilhelm II', *Nieuwsbrief Nederlands Fotogenootschap* nr. 37 (november 2002), pp. 18-19.

M. Schapelhouman

Redactie van: Wiepke Loos, *Aquarellen van de Haagse School. De collectie Drucker-Fraser*, Amsterdam/Zwolle 2002;
Publicaties 2001:
'Tekeningen van Nicolaas Wijnberg: even proeven', *Bulletin van het Rijksmuseum* 49 (2001), pp. 268-279;
'De geschiedenis van nummer 13', *Bulletin van het Rijksmuseum* 49 (2001), pp. 285-286;
[met Freek Heijbroek] 'Verborgen schatten: twee kunstboeken met voornamelijk figuurstudies', *Bulletin van het Rijksmuseum* 49 (2001), pp. 287-289;
Bijdragen aan: Jan Piet Filedt Kok e.a., *Nederlandse kunst in het Rijksmuseum 1600-1700*, Amsterdam/Zwolle 2001, cat.nrs. 21, 37, 50, 58 en 96.

Mw M.C.M. van Schinkel

[met A.W. Brokerhof en S. de Groot] 'Een tegeltableau opnieuw gemonteerd, de kracht van een montagemethode', *Cr, interdisciplinair vakblad voor Conservering en Restauratie* 3 (2002/4), pp. 29-39.

F.T. Scholten

'La sculpture et les arts décoratifs du XVIe au début du XXe siècle', in: Th. DaCosta Kaufmann e.a., *L'art flamand et hollandais, Belgique et Pays-Bas 1520-1914*, Parijs 2002, pp. 319-403;
'Een hond van Swan', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), nr. 2, pp. 320-323;
'Aanwinst Rijksmuseum Amsterdam: het zelfportret van Johan Gregor van der Schardt', in: *Jaarboek Numaga* 2002, pp. 100-103.

J.P. Sigmond

'Different forms of access and their consequences for storage: Some reflections', in: Robert D. Smith, Eveline Sint Nicolaas en Peter Sigmond (red.), *Behind the scenes of the museum. Stores, access and its implications*, Leeds 2002, pp. 5-9

Mw E. Sint Nicolaas

[met H.J. Baruch] 'Eén tentoonstelling, twee instellingen en drie perspectieven', in: Erik Somers en Stance Rijpma (red.), *Nederlanders Japanners Indonesiërs Een opmerkelijke tentoonstelling*, Amsterdam/Zwolle 2002, pp. 28-34;
[met J.A. Cok] 'The new stores of the Rijksmuseum: A case study', in: R. D. Smith e.a. (red.), *Behind the scenes of*

the museum. Stores, access and its implications, Leeds 2002, pp. 31-36;
Twee entries in: Kees Zandvliet (red.), *De Nederlandse ontmoeting met Azië*, Amsterdam/Zwolle 2002, nrs. 154, 207;
'De wapenverzameling van H.L. Visser', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 425-439;
'Koffers vol gedachten. De opvattingen van Remmet van Luttervelt (1916-1963) over historische musea', *Bulletin van het Rijksmuseum* 50 (2002), pp. 484-513

L. Sozzani

Recensie in *Netherlands Technical Studies in Art, ArtMatters* 1 (2002) over: Marika Spring, 'Pigments and Color change in the Paintings of Aelbert Cuyp', in: A. Wheelock Jr. (red.), *Aelbert Cuyp,* cat. tent. National Gallery Washington, National Gallery Londen en Rijksmuseum, Amsterdam.

Mw G. Tauber

'De restauratie van De Heilige Maagschap van Geerten tot Sint Jans: opties en keuzen bij het verwijderen en uitvoeren van retouches', *Cr, interdisciplinair vakblad voor Conservering en Restauratie* 3 (herfst 2002).

Mw P.L.M. Verhaak

Medewerking bestandscatalogus *Ornamentprenten 17de eeuw; Beeldmotetten – Motetten in beeld*, Musica Amsterdam, Amsterdam 2002, 22 pp. en cd.

A. Wallert

'Letters en Dromen van Imperiale Grootsheid', *kM Kunstenaarsmaterialen*, nr. 41 (2002), pp. 10-12;
[met W. de Ridder] 'The Materials and Methods of Sweerts's Paintings', in: G. Jansen en P.C. Sutton, *Michael Sweerts 1618-1664*, cat. tent. Amsterdam (Rijksmuseum), San Francisco (Fine Arts Museum of San Francisco), Hartford (Wadsworth Atheneum Arts Museum), Zwolle 2002, pp. 37-47;
'A Ritual Mask from the Bismarck Archipelago', *ArtMatters* 1 (2002) pp. 78-89;
'Questions and Answers: The Technical Examination of Polychrome Terra-cotta Sculptures by Johan Georg van der Schardt', *ArtMatters* 1 (2002), pp. 32-45.

C.J. Zandvliet

Vijftien inleidende teksten, circa 100 entries, bibliografie en twee overzichtskaarten (samen met G. Hoekstra), in: Kees Zandvliet (red.), *De Nederlandse ontmoeting met Azië*, Amsterdam/Zwolle 2002. (Engelse versie *The Dutch Encounter with Asia*);
'Vestingbouw in de Oost', in: G. Knaap en G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002, Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde 197), pp. 151-180;
'Een nationaal historisch museum… in het Rijksmuseum', *Museumvisie* 02/1 (2002), pp. 39;
Circa tien entries in: L. Akveld en E.M. Jacobs, *De kleurrijke wereld van de VOC*, Bussum 2002;
'400 jaar VOC. Viering met een bijsmaakje', *NRC Handelsblad* 19 maart 2002, p. 8;
Boekbespreking van Thomas Suárez, *Early Mapping of Southeast Asia* (Singapore 1999), *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 158-1 (2002), pp. 142-143.

Externe activiteiten

R.J. Baarsen

- lid van het bestuur van de Stichting Huis Doorn;
- lid van het bestuur van de Stichting Museum van Loon;
- lid van de vaste Adviescommissie Beeldende Kunsten, Prins Bernhard Cultuurfonds;
- lid van het bestuur van de Stichting tot bevordering van de bestudering van de kunstnijverheid (tevens jury Mr. J.W. Frederiksprijs);
- lid van het bestuur van de Stichting Hollands Porselein;
- voorzitter van de Stichting Van Pallandt van Eerde;
- lid van de examencommissie meubelen, Federatie van Taxateurs Makelaars Veilinghouders in Roerende Zaken.

H. Baija

- extern examinator Royal College of Art/Victoria & Albert Museum, Londen;
- workshop docent Campell Center for Historic Preservation Studies, Mount Caroll, Illinois.

Mw J. Baruch

- inhoudelijk projectleider Geheugen van Nederland: Foto-opdrachten afdeling Nederlandse geschiedenis (in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek).

Mw M. Boom

- lid Adviescommissie Nederlands Fotoarchief;
- lid redactie *Lexicon Geschiedenis van de Nederlandse Fotografie*, Universiteit Leiden;
- lid jury Zilveren Camera/Fotojournalist van het jaar 2001;
- redactie AAT, bij Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie;
- docent cursus Beheer van Fotocollecties, Gemeenschappelijke Opleidingen Den Haag;
- docent internationale cursus Sepia, KNAW Amsterdam;
- lid Raad van Toezicht Nationaal Fotorestauratie Atelier;
- lid bestuur Stichting Nederlands Fotomuseum, Rotterdam.

D. Bull

- adviseur bij de televisiezender BBC2 voor het programma 'Life of a Masterpiece: Velázquez's Rokeby Venus';
- deelname aan het symposium 'Early Italian Paintings: Approaches to Conservation', Yale University Art Gallery, New Haven, 26-28 april.

J. van Campen

- lid van de redactie van het tijdschrift *Aziatische Kunst*;
- conservator collectie Azië Museum het Princessehof, Leeuwarden;
- lid van het bestuur van de Vereniging van Vrienden van Ceramiek en Glas;
- lid begeleidingcommissie publicatie tekeningen Kunstkamera Sint Petersburg.

J.D. van Dam

- lid van het bestuur van de Stichting Fries Aardewerk;
- lid van het bestuur van de Stichting De Vuurslag.

P.H.J.C. van Duin

- lid van de redactie van *ArtMatters*;
- voorzitter van de beroepscommissie VeRes;
- examinator bij het Diplom-Kolloquium van Mw K. von Miller-Walch, Fachhochschule Hildesheim/Holzminden/Göttingen, Studiengang Restaurierung, Hildesheim, 8 juli;
- dagvoorzitter Sixth International Symposium on Wood and Furniture Conservation, 'East meets West in the Furniture Trade', Rijksmuseum, 13-14 december.

J.P. Filedt Kok

- voorzitter Stichting Kunsthistorische Publicaties (uitgever van het *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* en *Simiolus*;
- lid van *Print Quaterly Publications*;
- lid International Committee of Fine Arts (ICFA;)
- lid van de Conseil de Surveillance van het Institut Néerlandais, namens de Fondation Custodia, Parijs;
- voorzitter Stichting Bijzondere Leerstoel Chemische aspecten van het onderzoek van Kunstvoorwerpen;
- voorzitter van de programmacommissie van het Mayerne-project (2001-07);
- voorzitter Stichting 501 voor de conservatie en restauratie van voorwerpen van Kunst en Geschiedenis, Amsterdam;
- voorzitter van de Stichting ArtMatters;
- voorzitter commissie Onderzoeksfonds voor de geschiedenis van het Rijksmuseum;
- lid van de onderzoekscommissie van de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis;
- voorzitter van de voorbereidingsgroep van de zomercursus 'Dutch seventeenth-century Art', die in het kader van *The Amsterdam Summer University* in samenwerking met Rijksmuseum en RKD in augustus 2003 wordt gehouden;
- lid van (oprichtings)bestuur Stichting Amsterdams Foto Museum FOAM (tot juni 2002);
- deelname aan congressen Codart V en HNA in Brugge en Antwerpen en aan de Study trip van Codart in Schotland 13-18 juni;
- in oktober Clark Fellow at the Clark Art Institute, Williamstown (Mass.), om samen met prof. W.S. Gibson een begin te maken met een monografische studie over Cornelis Engebrechtsz. en zijn werkplaats.

M. Fitski

- projectmedewerker beeldbank Japanologie der Lage Landen;
- lid van de redactie van het tijdschrift *Aziatische Kunst*;
- lid van het bestuur van de Vereniging voor Japanse Kunst;
- secretaris van het Heinz Kaempfer Fund;
- secretaris van het Nederlands Genootschap voor Japanse Studiën.

Mw S. van Gelderen

- projectcoördinator DAG (Digitale Atlas Geschiedenis, in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek).

Mw E. Hartkamp-Jonxis
- lid van het bestuur van de Stichting Kasteel Duivenvoorde, Voorschoten;
- lid van de adviescommisie herinrichting Ridderzaal;
- lid van de adviescommssie presentatie Zeeuwse wandtapijten;
- lid van de redactie van de *Textielhistorische Bijdragen*.

G. van der Ham
- lid van de redactieraad van de serie *Verloren Verleden* over de geschiedenis van Nederland (Uitgeverij Verloren);
- secretaris/penningmeester van het bestuur Stichting Onvergetelijk te Amsterdam;
- lid van de Commissie Munt- en Penningkabinet van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (vanaf oktober 2002).

J.F. Heijbroek
- jurylid van de Menno Hertzbergerprijs;
- redactieraadslid van het *Leids Kunsthistorisch Jaarboek*;
- redactielid van *De Boekenwereld*;
- bestuurslid van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

E. Kamphuis
- bestuurslid van de sectie PR & Marketing van de Nederlandse Museum Vereniging

W.Th. Kloek
- lid van de begeleidingscommissie van de tentoonstelling 'Kopstukken, Amsterdammers geportretteerd 1600-1800', Amsterdams Historisch Museum;
- lid van de voorbereidingscommissie van het colloquium 'De toekomst van de zeventiende eeuw', 30 augustus;
- lid van de voorbereidingscommissie van het symposium 'Cuyp & Cuyp', Dordrechts Museum, 1 september, Rijksmuseum, 2 september.

G.-J. Koot
- bestuurslid van de Section of Art Libraries, International Federation of Library Associations (IFLA);
- secretaris van de redactieraad Roerend Erfgoed, Getty's Art and Architecture Thesaurus;
- bestuurslid van het Kunsthistorisch Centrum Amsterdam;
- deelname aan de 68ste IFLA Council and General Conference in Glasgow (18-24 augustus).

R.J.C.H.M. van Langh
- hoofddocent Instituut Collectie Nederland, afdeling Opleidingen metaalrestauratie;
- adviseur betreffende de conditie van de noodkist van St Servaas, Stichting Schatkamer van St Servaas, Maastricht;
- adviseur voor de conservering van de zilvercollectie van Huis Singraven te Denekamp;
- gastdocent voor een workshop aan de conserveringsopleiding verbonden aan Winterthur Museums, University of Delaware, 28 februari - 8 maart;
-gastdocent workshop 'meubelbeslag', Instituut Collectie Nederland, Amsterdam, 27-29 november.

R. de Leeuw
- bijzonder hoogleraar museumbeleid en geschiedenis van het verzamelen aan de Vrije Universiteit, Amsterdam;
- lid college van principalen van Het *Nieuwe* Rijksmuseum;
- lid bestuur Stichting Het Rijksmuseum Fonds;
- lid bestuur Onderzoekfonds voor de geschiedenis van het Rijksmuseum;
- lid van de werkgroep Nationale fotocollectie;
- lid Steering Committee of Organizers of International Exhibitions;
- vice-voorzitter bestuur Vereniging Rijksgesubsidieerde Musea (VRM);
- lid Algemeen en Dagelijks Bestuur Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis;
- vice-voorzitter Algemeen Bestuur Prins Bernhard Cultuurfonds;
- voorzitter sectie Beeldende Kunst Prins Bernhard Cultuurfonds;
- lid kernbestuur Vereniging Rembrandt;
- lid Raad van Commissarissen N.V. Stadsherstel Amsterdam.

Adviseurschappen
- lid Group of Consultants on Council of Europe Art Exhibitions;
- lid UNESCO International Advisory Committee for the Hermitage, Sint Petersburg;
- lid Maatschappelijke adviesraad voor de Geesteswetenschappen van NWO;
- voorzitter Jury David Roëllprijs, Prins Bernhard Cultuurfonds;
- adviseur Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst;
- adviseur Museum Chabot Rotterdam;
- lid Raad van advies NEXUS;
- lid Raad van advies Nationale Stichting De Nieuwe Kerk;
- lid Conseil de direction Gazette des Beaux-Arts Paris tot oktober 2002;
- lid Raad van advies N.V. Stadsherstel Amsterdam;
- lid Monitorcommissie 'Het Museum van het proces', Museum Jan Cunen, Oss;
- voorzitter Wetenschappelijke Adviesraad Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut in Florence (NIKI);
- lid jury glas-in-loodramen Grote Kerk Dordrecht;

Comités van Aanbeveling (keuze)
- SPKO (Postuniversitair Kunsthistorisch Onderzoek);
- Nationaal Muziekinstrumenten Fonds;
- Stichting De Witte Adelaar (Nederland-Polen);
- Stichting Familiearchief Victor de Stuers;
- Ere-voorzitter Nederlands Theater Festival;
- Stichting Nederlands Studenten Kamer Orkest (NESKO);
- Stichting Vrienden van de Nederlandse Muziek;
- The Young Pianist Foundation;
- Stichting Nederlandse Kunst & Antiekbeurs 's-Hertogenbosch;
- Stichting Amsterdam Monumentenstad;
- Stichting Librije Walburgskerk Zutphen;
- Stichting Kunst en Culturele Samenwerking;
- Stichting Glas Amsterdam 2002. Sources of Inspiration. Glass in Europe Worldwide. 32nd International Conference of the Glass Art Society;
- Poorters van Venetië;
- Stichting Kunst en Culturele Samenwerking Rotterdam.

Mw D.B.L.M. van Loosdrecht
- lid van het organisatiecomité van het Sixth International Symposium on Wood and Furniture Conservation, 'East meets West in the Furniture Trade', Rijksmuseum, 13-14 december.

J.R. de Lorm
- lid van het bestuur van Kasteel-Museum Sypestein;
- lid van het bestuur van Museum Jacobs van den Hof.

G.C.M. Luijten
- lid van de redactie van *Simiolus, Netherlands Quarterly for the History of Art;*
- lid van de redactieraad van *Print Quarterly;*
- lid van de redactieraad van *Master Drawings;*
- lid van de redactie van de reeks *Studies in Prints and Printmaking*;
- lid van de redactie van Hollstein's *Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450-1700;*
- lid van de sectie grafiek van de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis.

Mw P.C.M. Lunsingh Scheurleer
- lid van de Raad van Advies van de Vereniging Rembrandt.

Mw R. Meijer
- eindredacteur *SICAmag*, kwartaalblad Stichting Internationale Culturele Activiteiten.

Mw S.L. Meijer
- hoofddocent Instituut Collectie Nederland, afdeling Opleidingen textielrestauratie;
- lid van de adviesraad van de Textielcommissie Nederland;
- voorzitter van het Textielrestauratorenoverleg Nederland (TRON);
- gastdocent 'gestoffeerde meubelen, geschiedenis en conservering' voor de opleiding Meubelrestauratie bij het Instituut Collectie Nederland, 26-27 februari.

Mw B.-M.A.M. du Mortier
- lid van het bestuur van het ICOM Costume Committee;
- bestuurslid/conservator Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam (tot juni).

Mw I.R. Parthesius-Garachon
- lid van de eindexamencommissie ceramiek- en glasrestauratie van de Hoge School voor Visuele Kunsten van La Cambre, Brussel;
- begeleider van de afstudeerscriptie van L. Halsberghe, ceramiek- en glasrestauratie Hoge School voor Visuele Kunsten van La Cambre, Brussel;
- lid van de eindexamencommissie ceramiek- en glasrestauratie van het Instituut Collectie Nederland.

R.J.A. te Rijdt
- conservator van de Atlas van Amsterdam van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap;
- lid van de redactie van *Delineavit et Sculpsit. Tijdschrift voor Nederlandse prent- en tekenkunst tot omstreeks 1850*;
- bestuurslid van de Stichting Cornelis Bakker Collectie, Amsterdam;
- lid van het Kuratorium van de Stiftung 'B.C. Koekkoek-Haus, Kleef;
- medewerker in de projectgroep 'Inventarisatie en documentatie van alle decoratieve interieurschilderingen in Nederland' (OSK/RKD/RdMz).

H. Rooseboom
- lid van de redactie van het *Leids Kunsthistorisch Jaarboek* dl. 12 (2003);
- samenstelling tentoonstelling 'Panorama Amsterdam' in het Fotografiemuseum Amsterdam FOAM (freelance, 2003);
- voorzitter van de ochtendsessie tijdens het congres 'The character of Nineteenth-Century Culture', de werkgroep Negentiende Eeuw en de werkgroep Visuele Cultuur van het Huizinga Instituut, 22 november.

M. Schapelhouman
- lid commissie van advies catalogus vroege Nederlandse tekeningen, Prentenkabinet der Rijksuniversiteit Leiden;
- bestuurslid Museum 'in 't Houten Huis', Museum voor het Schermereiland, De Rijp;
- bestuurslid Stichting Behoud Rijper Glazen, De Rijp.

K. Schoemaker
- secretaris van de Stichting Museumplein Amsterdam;
- lid van de gebruikerscommissie van het Interuniversitair onderzoeksprogramma ToKeN2000 (Toegankelijkheid en Kennisontsluiting in Nederland).

F. Scholten
- lid van de redactie van het *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*;
- lid van de redactie van *Kunstschrift*;
- lid van de redactie van *The Sculpture Journal*;
- lid van de redactie van de publicatiereeks *Studies in Netherlandish Art and Cultural History*;
- lid van de adviesraad van de *Encyclopedia of Sculpture*;
- lid van de French Bronze Study Group;
- lid van het bestuur van het Museum voor Religieuze kunst, Uden.

J.W. Sieburgh
- lid Stuurgroep Het *Nieuwe* Rijksmuseum;
- voorzitter Stichting Museumn8 (i.o.).

J.P. Sigmond
- lid Stuurgroep Het *Nieuwe* Rijksmuseum.

Mw E. Sint Nicolaas
- lid van de Schutterij-commissie KOG;
- mederedacteur van de symposiumbundel *Behind the scenes of the museum*, Leeds 2002.

L. Sozzani
- lid van het ICOM Committee for Conservation, Paintings Group I en II;
- deelname aan het symposium 'Early Italian Paintings: Approaches to Conservation', Yale University Art Gallery, New Haven, 26-28 april;
- deelname aan de ICOM-CC conference in Rio de Janeiro, Paintings I en Paintings II.

Mw G. Tauber
- lid van het bestuur van het International Institute for Conservation (IIC) Nederland;
- deelname aan het symposium 'Early Italian paintings: Approaches to Conservation', Yale University Art Gallery, New Haven, 26-28 april.

Mw L. van Valkenhoef
- lid van het China Steering Committee (initiatief van het Ministerie van Economische Zaken en het Nederlandse Bureau voor Toerisme).

A. Wallert
- rijksgecommiteerde examens opleiding restauratoren Oude Kunst (SRAL/ICN), juni;
- lid begeleidingscommissie voor de restauratie van Titiaans Presentation van Jacopo Pesaro, KMSKA (Antwerpen);
- redacteur van het tijdschrift *ArtMatters*.

Mw K.M. van der Wateren
- gastdocent voor de opleiding Textielrestauratie, Instituut Collectie Nederland, mei/juni (totaal zes dagen).

Mw C.J. van Weele
- redacteur *Historisch Tijdschrift Holland* en *Holland Historisch Magazine*.

A.J.H. Weijsters
- uitgever AKKA Amsterdam Tentoonstellingsagenda;
- lid adviescommissie Stichting Peyre Fiot, Amsterdam;
- voorzitter Kunstenaarsinitiatief stichting Orgacom, Amsterdam;
- eindexamengecommitteerde Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (Economie & Kunst).

Mw C. Wittop Koning-Holz
- bestuurslid van het Textielrestauratorenoverleg Nederland (TRON).

C.J. Zandvliet
- bestuurslid van de Stichting Historische Stadsplattegronden;
- deelname aan 6th Colloquium van de International Association of Museums of History, 29 mei-2 juni 2002, Lahti, Finland;
- lid van de commissie voor de restauratie van de Vingboons atlas in het Historisch Instituut te Recife, Brazilië;
- begeleider van project voor de nieuwbouw en inrichting van het Historisch Museum van Taiwan te Tainan;
- lid van de Nederlandse Maatschappij voor Letterkunde.

Voordrachten en lezingen

R.J. Baarsen
- 'Een Amsterdamse rococo-zaal', voor de Culture Club, Herengracht 106, Amsterdam, 27 februari;
- 'Exuberance in Dutch decorative arts: auricular and rococo', Christie's, Londen, 8 april;
- 'De kunstnijverheid van het Nederlandse rococo', voor Christie's, Hilton Hotel, Amsterdam, 14 april;
- 'The country house in Holland', voor de Royal Geographic Society tijdens de Attingham Summer School 50th anniversary conference 'The country house in Europe in the 21st century', Londen, 5 oktober;
- '17th-century cabinets in the Rijksmuseum', voor de Royal Institution of Chartered Surveyors, Rijksmuseum, 15 november;
- 'De tentoonstelling in het Rijksmuseum 'Rococo, Nederland aan de zwier'', in het kader van het responsiecollege Onderzoek kunstnijverheid/ industriële vormgeving, Rijksuniversiteit Leiden, 13 november.

H. Baija
- 'Dutch Picture Frames from the 16th through the 18th Centuries', symposium 'Global Embrace: Celebrating 500 Years of European Frames', New York University, New York.

Mw H.J. Baruch
- inleiding in het IISG/ Persmuseum bij het verschijnen van het fotoboek van Kors van Bennekom *Amsterdam, van restauratie naar revolte, 1956-1966* en de opening van de gelijknamige tentoonstelling.

D.J. Biemond
- 'Engels meubelbeslag uit de achttiende eeuw', voor de opleiding Meubelrestauratie, Instituut Collectie Nederland, Amsterdam, 5 november.

Mw M. Boom
- opening tentoonstelling en presentatie website 'Early photography 1839-1860', Huis Marseille, Amsterdam, 2 maart;
- lezing bij het fondswerfdiner Paul Huf Fonds, Rijksmuseum Amsterdam, 2 oktober;
- '19th century photography and the public domain', congres 'The Character of Nineteenth-Century Visual Culture in the Nineteenth century', Van Gogh Museum, Amsterdam, 22-23 november.

D. Bull
- 'Italiaanse schilderkunst in het Rijksmuseum', voor de Vrienden van Het Mauritshuis, Den Haag, 12 februari.

J. van Campen
'Japanse kunst in Museum Princessehof', in Museum Princessehof Leeuwarden op de jaarvergadering van de Vereniging voor Japanse Kunst, 26 januari;
'De porseleinhandel in Azië en de VOC in de 17de en 18de eeuw', voordracht in museum Beeckestijn, 25 augustus.

J.D. van Dam
- 'Van vloer tot wand, faïence tegels in de Nederlanden, 1500-1800', in een reeks lezingen over keramiek tijdens de Salon de la Céramique ancienne au Château d'Enghien; Kasteel van Enghien (België), 1 mei;
- 'Dutch tiles', in een reeks lezingen over keramiek tijdens The International Ceramics Fair & Seminar, The Park Lane Hotel, Londen, 17 juni;
- 'European redwares: Dutch, English and German connections, 1680-1780', tijdens het 75th anniversary colloquium of The English Ceramic Circle: Design and British Ceramics, the Victoria and Albert Museum, London, 21 september;
- 'Nederlandse Tegels', college in een module 'Tinglazuur', Instituut Collectie Nederland, Amsterdam, 5 november;
- 'Dutch Tiles', voor de Royal Institution of Chartered Surveyors Amsterdam, 14 november;
- 'Een soort nieuw Delfts Blauw', bij het werk van Wieteke Moody-van Dort, Den Haag, 21 november.

M. Fitski
'De haas en de maan, Arita porselein 1620-1820', vrijdagmiddaglezing, Rijksmuseum, 25 oktober;
'Japans porselein en de theeceremonie', Rijksmuseum, 3 november;
'Japans porselein voor de binnenlandse markt', voor de Nederlandse Vereniging van Vrienden van Ceramiek en Glas, Rijksmuseum, 30 november.

Mw I.R. Garachon
- 'Restauration de céramiques et terres cuites au Rijksmuseum d'Amsterdam: choix de visibilité et de lisibilité', tijdens het 5th International Bilingual Symposium of the ARAAFU, Visibility of restoration legibility of Art Works Musée des Arts et Traditions Populaires, Parijs, 14 juni.

G. van der Ham
- deelname openbaar debat over 'Het virtuele museum', een nationaal historisch museum en Het *Nieuwe* Rijksmuseum, De Balie Amsterdam, 6 juni;
- gastcollege over de geschiedenis van het Rijksmuseum, TU Delft, Faculteit Bouwkunde, opleiding restauratiearchitectuur, 15 november.

Mw E. Hartkamp-Jonxis
- 'Textielgeschiedenis', reeks colleges voor de opleiding Restauratoren, Instituut Collectie Nederland, Amsterdam, 11 februari, 16 en 25 mei;
- 'Indiase textiel', voor medewerkers van ACHMEA, Rijksmuseum, 17 oktober;
- 'Een ontmoeting in Tranquebar in het kader van de Nederlandse en Deense textielhandel in India', college voor de hovo-leergangen, Erasmusuniversiteit, Rotterdam, 12 november;
- 'Slapen in Batavia in de 18de eeuw' symposium van de Koninklijk Oudheidkundige Bond, 15 november.

J.F. Heijbroek
- lezing bij de opening van de tentoonstelling 'Zuid-Afrika op de kaart. De Atlas Gordon'. Daarna verschillende lezingen in het kader van deze expositie, 12 april;
- 'De kaart als bron voor de kunsthistoricus' op het symposium 'In de kaart gekeken', t.g.v. het afscheid van drs. D. de Vries, conservator Collectie Bodel Nijenhuis, Rijksuniversiteit Leiden, 23 november;

- 'Frans Buffa & Zonen. Art Dealers from a small village in Italy', lezing op het elfde symposium 'Italy and the Low Countries – Artistic Relations', NIKI, Utrecht, 18 november.

A. Hoving

- 'Scheepsbouw van de VOC', voor het Natuurkundig Gezelschap in Middelburg in de Provinciale Bibliotheek aldaar, 15 maart;
- 'In Tekening Gebracht', voor de Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Technici op Scheepvaartkundig Gebied (KNVTS) Afdeling Noord, Groningen, 3 september.

W.Th. Kloek

- 'Jacob Izaacksz. van Ruisdael', bij de opening van de tentoonstelling 'Keur en Landschap. Foto's van Johan Degewij', Centrale Bibliotheek, Amsterdam, 4 februari;
- 'Aelbert Cuyp', Universiteit van Amsterdam, 22 mei;
- inleiding 'Aelbert Cuyp, the exhibition', Rijksmuseum, sponsorpreview Philips, 5 juni;
- lunchlezing 'Aelbert Cuyp', Mauritshuis, Den Haag, 9 juli;
- inleiding 'Aelbert Cuyp', Philips Amsterdam, 14 juni;
- inleiding 'Aelbert Cuyp', Philips Eindhoven, 19 juni;
- lezing Cuyp & Zoon, Dordrechts Museum, 1 september;
- lezing 'Het kind in de schilderijen van Jan Steen', Seniorencommissie Personeelsvereniging Ministerie VWS, Rijswijk, 21 november.

G.-J. Koot

- 'De museumbibliothecaris als informatiestrateeg', on-line conferentie, Rotterdam, 16 april;
- 'Het interieur van de bibliotheek van het Rijksmuseum', symposium 'Het historische bibliotheekinterieur in Nederland', Teylers Museum, Haarlem, 8 november.

M. van de Laar

- 'A possible Self-portrait by Jacob van Loo in the Rijksmuseum Amsterdam: restoration and research', colloquium 'Autour des Van Loo, Commerce textile, peinture et espionnage en Europe', Université de Rouan, Rouaan, 15 maart;
- rondleiding langs gerestaureerde en/of onderzochte schilderijen op de zalen van het Rijksmuseum met de studenten Conservation & Technology van het Courtauld Institute of Art, Londen, 11 maart.

R.J.C.H.M. van Langh

- '17e-eeuwse edelsmeedkunst in De Schatkamer van het Rijksmuseum', Rijksmuseum, 7 april;
- 'Electrochemie en de conservering van kunstvoorwerpen', Postacademisch Technisch Onderwijs, Utrecht, 2 juni;
- 'De schoonmaakdag', op lezingendag voor de sectie Landhuizen en Kastelen, Simon van Gijn–Museum aan huis, Dordrecht, 6 juni;
- 'The conservation of metals in the Netherlands', lezing tijdens Conference on Metals conservation, Sibiu, Roemenië, 4 oktober;
- 'Gereedschappen uit een 17e eeuws atelier', op de Nationale Zilverdag, Goud Zilver en Klokken Museum, Schoonhoven, 30 november;
- 'De conservering van kunstvoorwerpen', tijdens Materials and Art, Vereniging van Metalen Jaarbeurs Utrecht, 10 december;
- 'Behoud en Beheer van bronzen sculpturen', op lezingendag georganiseerd door kunstenaarswerkplaats Beeldenstorm, Krabbedans, Eindhoven, 15 december.

R. de Leeuw

- nieuwjaarsrede Rijksmuseum, 7 januari;
- speeches bij afscheid Dieric Elders als zakelijk directeur van het Rijksmuseum, 29 januari;
- deelname aan brainstorm AMPRO in Felix Meritis, Amsterdam, 26 februari;
- speech tijdens restauratieworkshop Het *Nieuwe* Rijksmuseum, ICN, Amsterdam, 6 maart;
- opening Rijksmuseum aan de Maas in Bonnefantenmuseum, Maastricht, 12 maart;
- speech voor Van Leer Foundation, Amsterdam, 17 april;
- 'De Karels in de kunst', lezing bij afscheid Karel Vuursteen, Heineken, Rijksmuseum, 22 april;
- openingsspeech tentoonstelling 'Regie Paul Huf' in FOAM, Amsterdam, 6 juni;
- openingsspeech Tunneldepot, Rijksmuseum, 18 juni;
- 'Het RijksModern', bijdrage aan ING-expert meeting 'De Confrontatie' over museumconcepten voor de Zuidas in Amsterdam, 20 juni;
- toespraken bij uitreiking zilveren anjers Prins Bernhard Cultuurfonds, Koninklijk Paleis Amsterdam, 21 juni;
- welkom kooplui Albert Cuyp markt in Rijksmuseum, 4 juli;
- uitreiking Prins Bernhard Cultuurfonds-beurzen, Amsterdam, 5 juli;
- perspresentatie Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, 17 juli;
- 'Das neue Rijksmuseum', lezing op symposium 'MuseumsPerspektiven' t.g.v. 150-jarig jubileum Germanisches Nationalmuseum te Neurenberg, 15 september;
- openingsspeech tentoonstelling 'De Nederlandse ontmoeting met Azië', Rijksmuseum, 9 oktober;
- openingsspeech tentoonstelling 'Kopstukken' in het Amsterdams Historisch Museum, 10 oktober;
- uitreiking prijzen Prins Bernhard Cultuurfonds, Nieuwe Kerk, Amsterdam, 31 oktober;
- inleiding bij voorbezichtiging Franse tekeningen, 31 oktober;
- lid forum over kunstaankoopfinanciering in ING-House Amsterdam, 18 november;
- 'Museum en mecenas', Rembrandtlezing, Vereniging Rembrandt, Rijksmuseum, 19 november;
- lofrede bij overhandiging Festschrift *Aux Quatre Vents* aan prof. dr. Bert Meijer, Florence, 6 december;
- openingsspeech Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, 9 december;
- 'Het *Nieuwe* Rijksmuseum', in collegereeks over het Rijksmuseum, Technische Universiteit Delft, 13 december.

Mw D.B.L.M. van Loosdrecht

- 'Uitpakken met een Amsterdamse rococo kamerbetimmering', tijdens het 5de Nationale Symposium Hout- en Meubelrestauratie, Rijksmuseum, 16 november.

Mw P.C.M. Lunsingh Scheurleer

'Nieuw licht op het grote gepolychromeerde houten Guanyin-beeld op de afdeling Aziatische Kunst', op de jaarvergadering van de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, Rijksmuseum, 23 maart;
'De bodhisattva Guanyin: een houten gepolychromeerd beeld in het Rijksmuseum', college in de cursus boeddhistische kunst aan de Universiteit Leiden, 28 oktober.

G.C.M. Luijten

- symposium 'Connoisseurship and the Art of Collecting', The International Print Fair, New York, 9 november;
- 'Belangrijke momenten in de geschiedenis van de grafische kunst', Grafiekdag Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam, 16 november.

Mw S.L. Meijer

- 'Glimmend metaaldraad, glanzend fluweel; rijk gestoffeerde zetels voor de stadhouder', tijdens het 5de Nationale Symposium Hout- en Meubelrestauratie, Rijksmuseum, 16 november.

Mw B.M.A.M. du Mortier

- 'Symbolen van huwelijk en trouw', Rijksmuseum, 25 januari;
- 'Regenten in de kleren', in de lezingencyclus 'Kijken naar Kunst' over de Amsterdamse regenten, Herengracht 518, Amsterdam, 14 april;
- Idem, Museum van Loon, in een lezingencyclus over de Amsterdamse regenten, Amsterdam, 10 december.

R.J.A. te Rijdt

- 'Franse tekeningen uit de 18de eeuw in het Rijksmuseum', Mauritshuis, Den Haag, 10 december.

H. Rooseboom

- opening tentoonstelling 'Foto's uit verre landen', 19 januari;
- Vrijdagmiddaglezing over de tentoonstelling 'Foto's uit verre landen', 22 februari;
- lezing over het verzamelbeleid inzake fotografie, Sotheby's Amsterdam, 24 oktober.

M. Schapelhouman

- werkcollege (met Christopher Brown, Oxford) over tekeningen en prenten van Nederlandse Italianisanten in de 17de eeuw, 11 november;
- voordrachten voor cliënten van ABN AMRO over aspecten van de collectie van het Rijksprentenkabinet, 25 april, 7 mei, 4 juni, 26 september, 29 oktober, 12 december.

K. Schoemaker

- 'De betekenis van digitalisering voor de kunstgeschiedenis', tijdens ToKeN 2000-informatiedag, Centrum voor Wiskunde en Informatica, Amsterdam, 8 februari;
- 'Toegankelijkheid en kennisontsluiting door digitalisering in het Rijksmuseum', tweede ICT-kenniscongres, Den Haag, 5 september.

F.T. Scholten

- 'Het grafmonument voor Reinoud III van Brederode: herkomst, iconografie, stijl en maker', Vianen, Grote Kerk, 22 april;
- 'Dutch and Flemish Funerary monuments: 'dignitas' and decorum', tijdens het colloquium 'Les Fastes de la Mort dans les Anciens Pays-Bas, 16e -17e siècle', Université Libre de Bruxelles, Institut interuniversitaire pour l'étude de la Renaissance et de l'Humanisme, Brussel, 16 mei;
- 'Het praalgraf voor Michiel de Ruyter', Nieuwe Kerk, Amsterdam, 5 oktober.

J.P. Sigmond

- 'Het Rijksmuseum als object van kunst en geschiedenis?', symposium 'Restauratievisies op het Rijksmuseum', 6 maart;
- 'Ontmoetingen in de Oost', Stichting Vorstelijke Vieringen, 5 mei;
- 'Kunst vermengd met geschiedenis?', colloquium 'De toekomst van de 17de eeuw', 30 augustus;
- 'Sense of Beauty and Awareness of Time', symposium 'Presenting National History: can it be done?', 1 september;
- 'Museum presentations on the move', symposium 'Presenting the unpresentable', Instituut Defensie Leergangen, Den Haag, 22 november.

Mw E. Sint Nicolaas

- radio-interview Tros Nieuwsshow naar aanleiding van aankoop Visser Collectie, 13 april;
- rondleiding voor leden Amsterdamse Universiteits Vereniging, 16 november.

R. van Son

- 'Fundraising: a Rich Goldmine', conferentie 'Blurring the Boundaries', Kaapstad, 28 februari.

Mw L.E.M. van Valkenhoef

- gastcollege Hogeschool Holland, faculteit Tourism & Leisure;
- gastcollege Hogeschool Utrecht, faculteit Journalistiek & Communicatie;
- presentatie zakenrelaties ANWB;
- presentatie Guidor (brancheorganisatie voor gidsen en rondleiders).

Mw P.L.M. Verhaak

- 'Beeldmotetten - Motetten in Beeld', lezing over tien gravures (1584-ca. 1596) met muziekpartituren, van geïdentificeerde componisten, gegeven tijdens twee concerten waarin deze 'motetten in beeld' zijn uitgevoerd (Breda/Amsterdam).

A. Wallert

- 'Microscopie en microchemische analyse', cursus ICN, Amsterdam, november;
- lezing tijdens het seminar 'Incipit', Meeting of researchers of art technological sources, ICN, Amsterdam 19-20 maart;
- 'Looking at Paint: het natuurwetenschappelijk onderzoek van de schilderkunst' (lentecyclus), Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Brussel, 24 april;
- 'Neutronactivation analyses of a Rembrandt self portrait', seminar Nuclear Methods in Paintings Examination, Museum Catharijneconvent, Utrecht, 30 mei.
- 'Technical Aspects of Aelbert Cuyps Paintings', Cuyp symposium, Rijksmuseum Amsterdam, 2 september;
- 'Sanguis draconis: dragons blood', International conference 'Dyes in History and Archaeology', Avignon, 10 oktober.

C.J. Zandvliet

- 'Slavernijverleden in het Rijksmuseum', onder andere naar aanleiding van de aankoop van de portretten van de directeur-generaal Van El Mina Jan Valckenburgh en diens echtgenote Dina Lemsdoor Daniël Vertangen, Artotheek, Amsterdam Zuidoost, 25 januari;
- 'Cartografie van de VOC en inleiding op de tentoonstelling De Nederlandse ontmoeting met Azië', Universiteit van Amsterdam, 19 juni;
- idem, Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg, 8 november;
- 'Cartografie en stedenbouw van de VOC', voor de International Map Collector's Society, Westindisch Huis, Amsterdam, 5 oktober;
- inleidingen en lezingen in relatie tot de tentoonstelling 'De Nederlandse

ontmoeting met Azië', voor Historische Kring, Santpoort, 24 oktober; Werkgroep voor de Geschiedenis van de Kartografie, Gemeentearchief Amsterdam, 25 oktober; KNOB-studiedag rondom de presentatie van de publicatie *The Dutch overseas: architectural survey…*, Rijksmuseum, 15 november; groep Duitse historici, Rijksmuseum, 16 november; Vereniging Oud Geschiedenis Studenten Leiden, Rijksmuseum, 22 november; Sixth International Symposium on Wood and Furniture Conservation, Rijksmuseum, 13 december; Koninklijk Huisarchief en hofhouding Koninklijk Huis, 16 december;
- 'Cartografie in dienst van de Compagnie', tijdens de studiedag van de Werkgroep Historie en Archeologie van het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen en de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland en de VOC, stadhuis Middelburg, 1 november.

Evenementen

Rondleidingen op aanvraag

150 uren intern (communicatie & marketing en representatie directie)
705 uren extern

Instaprondleidingen

261 (aangeboden bij Rococo, Sweerts, Cuyp en De Nederlandse ontmoeting met Azië)

Cursussen voor volwassenen

Rococo. Nederland aan de zwier
Liefde, trouw en huwelijk
Middeleeuwse meesters
Van tootschoen tot 18de-eeuwse elegance
De Nachtwacht
Miniatuurschilderingen uit India
Maria, heiligen en bijbelse verhalen
Tuin en park
Aziatische wandeltocht
Late Middeleeuwen en Renaissance in Nederland
Liefde, trouw en huwelijk (deel 2)
Le beau dans l'ordinaire
De Nederlandse ontmoeting met Azië
Afscheid van het oude Rijksmuseum

Cursussen voor kinderen

Kunst en kids in de kou
Tussen kunst en kids
Op safari in het Rijksmuseum
Kinderen voor kinderen
Om je vingers bij af te likken

Rijksmuseumzondag

10 februari
Joost de Suppoost en de liefde
24 maart
Joost de Suppoost en zijn helden
6 oktober
Joost de Suppoost kijkt naar cijfers en letters
24 november
Joost de Suppoost gaat naar de Oost

De vrijdagmiddaglezing

25 januari
Symbolen van trouw. Van koele koop tot suikerzoet sprookje door Bianca du Mortier, conservator kostuum
22 februari
Voorbij de horizon; koloniale fotografie 1855-1912 door Hans Rooseboom, conservator fotografie
29 maart
Ridder Sweerts in Rome door Erik Spaans, kunsthistoricus en journalist
26 april
Zuid-Afrika op de kaart door Freek Heijbroek, conservator prenten
31 mei
Beeldmotetten – Motetten in beeld door Els Verhaak, assistent-conservator prenten
28 juni
Koeien door Koos van Zomeren, schrijver
27 september
Minstrelenschoen door Jan Jansen, schoenontwerper
25 oktober
De haas en de maan door Menno Fitski, conservator oost-Aziatische kunst
29 november
Noord en zuid in de schilderkunst van de 17de eeuw door prof. dr. Hans Vlieghe, hoogleraar aan de Universiteit van Leuven en verbonden aan het Rubenianum te Antwerpen
27 december
Feestelijke fakelore door dr. Gerard Rooijakkers, bijzonder hoogleraar Nederlandse etnologie aan de Universiteit van Amsterdam en tevens verbonden aan het Meertens Instituut van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen

Fonds

7 februari
Begeleid bezoek van alle kinderen van alle groepen 8 uit Nunspeet dankzij het Veluvine Molijn de Groot-fonds. Een project van communicatie & marketing, educatie & publieksinformatie

Symposium

1-2 september
Cuyp & Cuyp
15 november
In verband met de presentatie van de publicatie *The Dutch Overseas* van prof. dr.ir. C.L. Temminck Groll

Ontmoet India

13 oktober
Anil Ramdas
27 oktober
India kinderuurtjes

Ontmoet Japan

10 november
Rudy Kousbroek
24 november
Rijksmuseumzondag/Japan kinderuurtjes

Ontmoet Indonesië

8 december
Kester Freriks
29 december
Indonesië kinderuurtjes

Ontmoet China

12 januari
Lulu Wang
26 januari
China kinderuurtjes

de Volkskrantavond

17 oktober
Shiva en Samosa
14 november
Shogun en Sushi
12 december
Sultan en Sambal
16 januari
Sawa en Saté

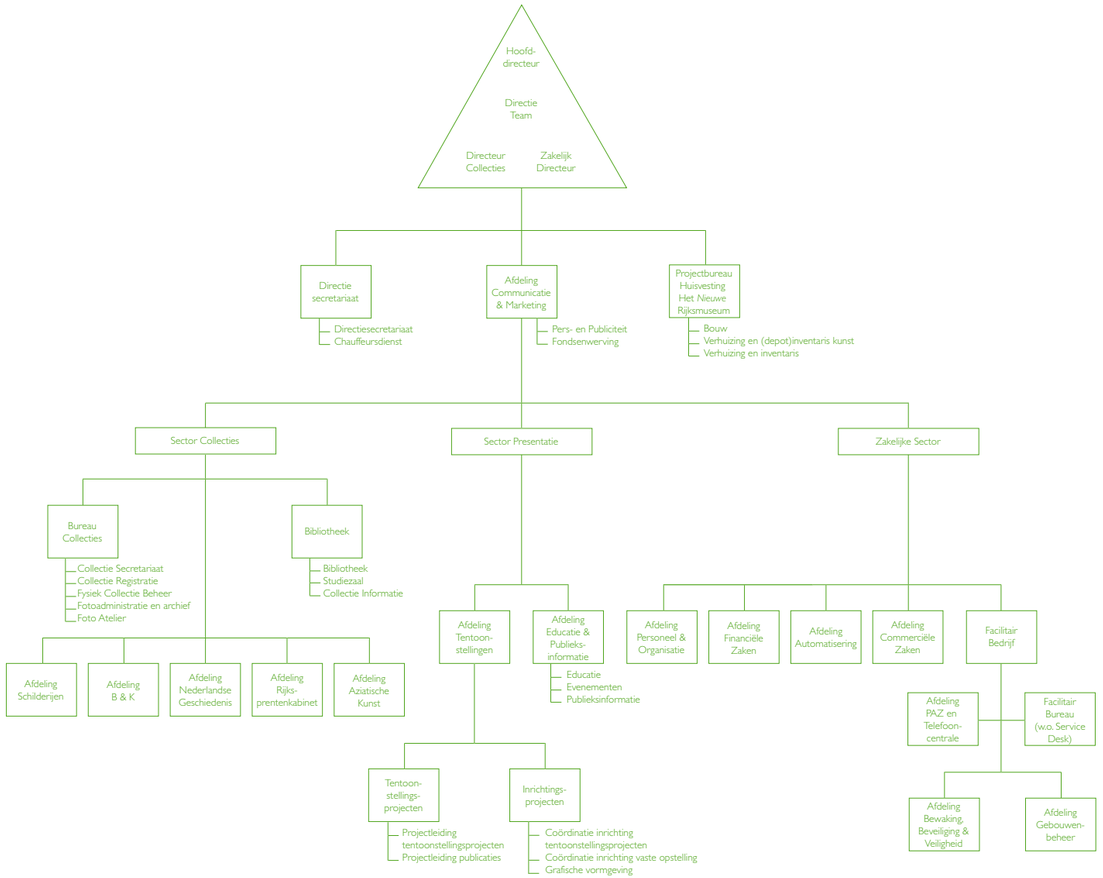
Museumn8

2 november
Oosterse nacht

Kerst in het Rijks

Van 21 december tot en met 6 januari dagelijks een kerstverhaal op zaal van ongeveer 30 minuten

Organogram

Personeelsgegevens

(per 31 december 2002)

Directie

R. de Leeuw hoofddirecteur
J.W. Sieburgh zakelijk directeur
J.P. Sigmond directeur collecties

Directiesecretariaat
mw M.P. van de Wiel directiesecretaris
mw C.L. Goedhart directiesecretaresse zakelijk directeur
mw D.V. Riabokon-Muller directiesecretaresse
mw L.C. Stuger directiesecretaresse
A.W. Bakker chauffeur

Afdeling communicatie & marketing
mw J.M.G. Schuerveld Schrijver hoofd communicatie en marketing
mw E. Kalis medewerker particuliere schenkingen
mw E. Kamphuis senior medewerker pers en publiciteit
A.H.B. de Munnick senior medewerker pers en publiciteit
R.P.M. van Son senior medewerker externe betrekkingen
mw E.C. Martens medewerker externe betrekkingen
mw J.J. Schneider secretaresse

Sector collecties

Bibliotheek
G.J.M. Koot hoofd bibliotheek
mw Y. Grose coördinator
A. Ames restaurator
mw L.M. Blokhuizen-van der Werff medewerker
mw M.P.M. Falke medewerker bibliotheek
W.M. Ouwerkerk medewerker bibliotheek
D.J. Hop catalogiseerder

Studiezaal bibliotheek
mw M. Stijkel coördinator studiezaal
J.H.M. Bersee medewerker studiezaal bibliotheek
mw J.P. Breidel medewerker studiezaal bibliotheek
J. Dürrfeld medewerker studiezaal bibliotheek
M.J. Rozestraten medewerker studiezaal bibliotheek
J.R. Schindler medewerker studiezaal bibliotheek
L.P.J.C. Vosters medewerker studiezaal bibliotheek

Bureau collecties
mw A.V. van Dorssen hoofd bureau collecties

Bureau registratie/informatie
mw J. van der Velden hoofd collectie-registratie & informatie
mw X.I. Henny applicatiebeheerder
J. Weemhoff assistent applicatiebeheerder
P.E. van Kooij projectmedewerker collectie registratie
mw N.I.A. Menke projectmedewerker collectie registratie
W.H.M. de Natris projectmedewerker collectie registratie
M. Paumen projectmedewerker collectie registratie
mw M.E. Valeton projectmedewerker collectie registratie

Administratie collectiebeheer
K. Schoemaker collectiesecretaris
mw F.A. Koens medewerker bruiklenen
mw C.J. Meffert-van Weele medewerker bruiklenen prenten, tekeningen en foto's

Fotoarchief
mw T.C. Greven coördinator fotoarchief
mw F.D.F. Aalbers medewerker fotoarchief
mw E.M. Donner medewerker fotoarchief
mw I. Labeur medewerker fotoarchief

Fotoatelier
mw M. ter Kuile hoofd fotoatelier
L. Bekooy fotograaf
J.B.H. Kho fotograaf
mw M. Vermeulen fotograaf
C. Wesselius fotograaf

Fysiek collectiebeheer
W.A.P. Hoeben hoofd fysiek collectiebeheer
J.A. Cok gedetacheerd naar programmadirectie het *Nieuwe* Rijksmuseum
mw G. de Beer behoudsmedewerker
J.M. van den Berg behoudsmedewerker
C.J. van Doornen behoudsmedewerker
mw J. Pugh behoudsmedewerker
S.J. Voss behoudsmedewerker

Afdeling schilderijen
J.P. Filedt Kok hoofd verzamelafdeling schilderijen
D.R. Bull conservator buitenlandse scholen
T.D.W. Dibbits conservator
mw Y.C.J. Gilberts-Bruijnen wetenschappelijk medewerker
A. Wallert wetenschappelijk medewerker
mw M. Zeldenrust hoofd restauratieatelier
H. Baija senior restaurator
mw H.W. Kat senior restaurator
M.A.A.M. van de Laar senior restaurator
L.S.G. Sozzani senior restaurator
mw G.M. Tauber senior restaurator
W. de Ridder restaurator
mw F.E. Kiers medewerker collectiebeheer
mw A.S. Swart medewerker collectiebeheer

Afdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid
R.J. Baarsen hoofd verzamelafdeling beeldhouwkunst en kunstnijverheid
J.D. van Dam hoofdconservator beeldhouwkunst en kunstnijverheid
mw E. Hartkamp-Jonxis conservator textiel
D.P.J. Biemond conservator edele metalen
mw B.M.A.M. du Mortier conservator kostuums
F.T. Scholten hoofdconservator beeldhouwkunst en kunstnijverheid
P.H.J.C. van Duin hoofd restauratieatelier meubelen
R.J.C.H.M. van Langh hoofd restauratieatelier onedele metalen
mw S.L. Meijer hoofd restauratieatelier textiel
mw I.R. Parthesius-Garachon hoofdrestaurator keramiek en sculptuur
mw M.T.W. Albers senior restaurator textiel en wandtapijten
mw K.M. Mark-van der Wateren senior restaurator wandtapijten

I.L. Breebaart restaurator meubelen
mw D.B.L.M. van Loosdrecht restaurator meubelen
mw M.C.M. van Schinkel restaurator keramiek en glas
A. Smolenaars restaurator edele metalen
mw H. Visman medewerker restauratie wandtapijten en textiel
mw C. Wittop Koning-Holz restaurator textiel
mw J.A.A.M. Asselbergs medewerker collectiebeheer
B. Nederveen medewerker collectiebeheer

Afdeling Nederlandse geschiedenis
C.J. Zandvliet hoofd verzamelafdeling Nederlandse geschiedenis
G. van der Ham conservator
mw E. Sint Nicolaas conservator
A.J. Hoving hoofd restauratieatelier scheepsmodellen
A.F. Hoekstra restaurator scheepsmodellen
mw R. Dijkstra projectmedewerker conservering
mw H.J. Baruch medewerker collectiebeheer/assistent conservator
mw S. van Gelderen medewerker collectiebeheer

Afdeling Rijksprentenkabinet
G.C.M. Luijten hoofd verzamelafdeling Rijksprentenkabinet
W.T. Kloek hoofdconservator projecten
M. Schapelhouman hoofdconservator tekeningen
mw M.M. Boom conservator fotocollectie
mw I.M. de Groot conservator prenten
J.F. Heijbroek conservator prenten
H. Leeflang conservator oude prentkunst
R.J.A. te Rijdt conservator tekeningen
H.T. Rooseboom junior conservator fotografie
P.M. Poldervaart hoofd restauratieatelier tekeningen en prenten
mw A.P. Doebele restaurator tekeningen en prenten
mw I.M. van Leeuwen restaurator tekeningen en prenten
H.J. Dolmans medewerker restauratie tekeningen en prenten
mw E.M. Donner medewerker collectiebeheer
mw E.L. van Kaam medewerker collectiebeheer
mw H.C.M. Schretlen medewerker collectiebeheer
mw P.L.M. Verhaak medewerker collectiebeheer/assistent conservator

Afdeling Aziatische kunst
mw P.C.M. Lunsingh Scheurleer hoofdconservator
J. van Campen conservator
M. Fitski conservator

Sector presentatie

Afdeling tentoonstellingen
J.R. de Lorm hoofd tentoonstellingen
mw M.E. Janknegt eerste secretariaatsmedewerker
mw E. Slob eerste secretariaatsmedewerker

Projectleiders
mw P.M. Retèl senior projectleider publicaties
mw M.M. Soethout projectleider publicaties
mw W. Brouwer projectleider
A.J.H. Weijsters projectleider
mw N. Iserief junior projectleider
mw R.W. Ubink junior projectleider

Inrichtingsprojecten
I. Santhagens hoofd inrichtingsprojecten
C. Kriger medewerker inrichtingsprojecten
J.T.M. Muller assistent inrichtingsprojecten
mw W.R.M. Peters medewerker vaste collectie
J.C. Veenendaal grafisch vormgever

Afdeling educatie en publieksinformatie
mw X. van Gelder hoofd educatie en publieksinformatie
T. van der Meer wetenschappelijk medewerker publieksbegeleiding
mw R. Meijer wetenschappelijk medewerker publieksbegeleiding
mw M. de Nood medewerker educatie en documentatie
P.J.G.M. Gorgels web-editor
mw M.J.H.J. Mischke-Berendsen wetenschappelijk assistent publieksbegeleiding
mw G. Ayvaz-Uslu educatief projectmedewerker
M.J.J.L.H. van Baalen projectmedewerker

Evenementen
mw J.R.M.M. Lips medewerker evenementen
mw H.J.M. Schueler producer evenementen

Publieksinformatie
mw P.A.M. Kintz coördinator publieksbalie
mw W.P.C. Bellaar Spruyt medewerker
mw M.C. Broekema medewerker
mw M. Cats medewerker
mw L.A.H. van Egmond medewerker
mw M.C. Archdale medewerker audiotourbalie
mw M.L. de Jongh medewerker audiotourbalie
mw M.B. Klaversteijn-van 't Groenewout medewerker audiotourbalie

Zakelijke sector

Afdeling personeel & organisatie
G. Hoek hoofd afdeling personeel & organisatie
mw R.V. Kievits personeelsadviseur
mw M. Meijer personeelsadviseur
mw C.B.J.W. Verheijen personeelsadviseur
H.P. Boot salarisadministrateur
mw A.A. Dekker medewerker personeelszaken/salarisadministratie
mw S. van Elst afdelingsassistent
A.F.D. van den Broek secretaris ondernemingsraad

Afdeling financiële zaken
E.J.M. van Rooij controller
mw J.J.A. Plomp-Agterberg coördinator financiële administratie
J.V. Groot senior medewerker financiële administratie
R.J. Muntslag medewerker financiële administratie
G. Nieuwenkamp administratief medewerker/kassier
mw N. van Proosdij medewerker financiële administratie
H.A.M. van Roij medewerker financiële administratie

Afdeling automatisering
R. Hendriks hoofd automatisering
J.J. Dijkstra webmaster
F.A.M. van 't Hoff systeembeheerder/applicatieprogrammeur
P. van Kooten netwerkbeheerder
mw G. Etker medewerker helpdesk
P.S.A. Verstraten medewerker helpdesk

Afdeling commerciële zaken
J.C.M. van Daelen hoofd commerciële zaken
P.P.J. de Vries bedrijfseconomisch medewerker
mw M.C. de Vries-Tesselaar administratief medewerker
mw I. Lichtenwagner stafmedewerker
H.U.M. Stiller medewerker

Kassadienst
P. de Boer chef kassadienst/facilitair coördinator
mw H.H. Cosar-Swart plaatsvervangend chef kassadienst

Kassiers
S. Balbahadoer, **F.M. Eduardo**, **C. Karharman**, **R. Maylath**, **mw W. Oosterbroek**, **mw V.S. Pengel**, **A.E.G.F. Romero**, **W.L.T. Runge**, **S.R. Tirbeni**, **J. Veerling**, **O.D.J.D.J. Willig**

Magazijn
J.H.R. van Olffen magazijnbeheerder
D.J. Binnekade magazijnmedewerker
P. Pinto magazijnmedewerker
G. van Rijswijk magazijnmedewerker

Telcentrum
mw C. Bersabal coördinator
mw I.A.W. Jörgensen medewerker
mw T. Meser-van Geemen medewerker
S. Soudagar medewerker

Voorverkoop
mw L.E.M. van Valkenhoef coördinator sales

Winkels
P.J.J. Wessels chef Museumwinkel
mw M.G.M. Smit plaatsvervangend chef Museumwinkel
mw L. Ayal verkoper
mw C.A.C. ten Houten-Bakker verkoper
mw G.M. Olszenka verkoper
Y. Schutz verkoper
mw J.C. Wolters-van Rooijen verkoper
mw J.H.J. Bolten medewerker verkoop
mw A.L. Lammers medewerker verkoop
H.M.M. van der Meer medewerker verkoop
mw S.T. Oud medewerker verkoop
mw P. Paul medewerker verkoop

Schiphol
H.E. Al chef Museumwinkel
mw H. Lenting plaatsvervangend chef Museumwinkel
mw M. Wit plaatsvervangend chef Museumwinkel
mw A. Jadresko medewerker verkoop
mw L.F.J. Koene medewerker verkoop
R.T. Moorman medewerker verkoop
P.J.C. Veerhuis medewerker verkoop
mw R.P.J.M. Verpalen medewerker verkoop
mw A. Van Zandwijk-Cascio medewerker verkoop

Facilitair bedrijf
mw A. van der Leest managementassistent

Facilitair bureau
mw E.M.L. Faucon inkoper
R.J. Gasper servicedesk medewerker
mw G.H. van der Meer-Oomen servicedesk medewerker
mw D. Roosendaal servicedesk medewerker
mw N.M.P. Weijs projectmedewerker dag- en avondontvangst

Post- en archiefzaken/ telefooncentrale
W.D.J. van de Put hoofd post- en archiefzaken
J. van Kempen medewerker dynamisch archief
P.L.A. Buffing bode/medewerker postkamer
F.G. Wessels bode/medewerker postkamer
mw M.J. Laamers telefonist
mw C.M. van Luit-Heijne telefonist
mw M.C. Botter projectmedewerker archief historische fotocollectie
mw M. Coucke projectmedewerker archief historische fotocollectie
mw A. Ettekoven medewerker oud-archief en archief-collecties

Bewaking, beveiliging & veiligheid
J.R.J. Isaak hoofd bewaking, beveiliging en veiligheid

Bureau bedrijfshulpverlening
G. Oosterbroek coördinator brandwacht
C. Krom medewerker BHV/brandwacht
P.A. Sarafopoulos medewerker BHV/brandwacht
R. Talstra medewerker BHV/brandwacht

Centrale meldkamer
H.A. Panhuysen chef meldkamer
A.M. Plomp coördinator meldkamer
A.J. Breuren medewerker bouwtoezicht
H.K. van Deijk medewerker bouwtoezicht
T. de Jong medewerker bouwtoezicht

Operators meldkamer
L. El Asri, **D.P. Dekker**, **P.J.M. Donker**, **F.W. Keller**, **T. Kuijpers**, **N.J. van der Meulen**, **J.H. Oomen**, **S. Poeran**, **B. Suringbroek**, **D. Usenki**, **J.G. Vontenie**

Surveillancedienst
M.A.A. Giesen chef surveillancedienst/facilitair coördinator
G. Terlouw chef surveillancedienst/facilitair coördinator
mw A. Moes-Geugjes chef surveillancedienst/facilitair coördinator
mw H.M. Kruse plaatsvervangend chef surveillancedienst/facilitair coördinator
K. Oosterbroek plaatsvervangend chef surveillancedienst/facilitair coördinator
J.J. Stuifbergen plaatsvervangend chef surveillancedienst/facilitair coördinator

Surveillancemedewerkers
R.A. von Aesch, **mw M. Aesch-Baas**, **mw T. Alakhramsing-Chinnoe**, **C.R. Arnon**, **A.C. van Axel Dongen**, **mw P. Balak**, **mw R.B. Balbahadoer-Sewtahal**, **mw M.F. Banen**, **mw M. Baranic-Deda**, **J.C. Berhitu**, **M. Beijne**, **B.J. de Boer**, **A.H. Bouanani**, **F. van den Braak**, **J.C. Calderon Garcia**, **mw D. Chadjo**, **mw L.D.M. Codfried**, **I.J.J. van de Coolwijk**, **mw M. Cupac-Sopic**, **T.A. Dahmen**, **R.J. Deutekom**, **mw M. Dijkstra**, **mw D. Djuric**, **mw A.M. Dosljak-Steblaj**, **mw C.H. Eggink**, **mw M.J. Eiflaar**, **P.M. Falet**, **W.E. van der Geest**, **R.R. Giesen**, **F.F. Gotschin**, **G.F.R. Gotschin**, **J.W. Heitmans**, **mw W.J. Holkamp**, **mw J.A. Hoogendoorn**, **P.B. Hooijmans**, **mw S. Jagessar**, **mw D. Joosten**, **mw A. Kartopawiro**, **mw I.C.G. Katerberg**, **mw H.W. Keizer**, **P.I. Keizer**, **A.W. Kemper**, **mw E. Koelemeij-Petram**, **mw S. Koning**, **J. Kos**, **mw L. Koster**, **mw M.H. Koster-Lankheet**, **A. Kounbar**, **mw W.T. Kroes**, **N.R.H. Kruyff**, **K.B. Kuijpers**, **mw A.F. van der Laan**, **N.M. Lankhaar**, **S.E.G. Leatomu**, **mw L. Liche**, **H. van Lierop**, **C.A. Luimé**, **G.H.J. Meester**, **M. Nauta**, **M.N. Nazari**, **O. van het Nederend**, **mw A.C.M. Nellen**, **A.I.**

Osman, mw D.M.C. Ouden-van Ierssel, mw L.H. Overduyn-Druyf, D. Petruljevic, mw P. Plomp-Besse, T. Poelstra, K. Ramlal, F.A.L. Reijnders, mw R. Rens-Stenekes, mw D. Reuter-Pantelic, J. Reuter, mw E.M. Schadee-Plaggenburg, E. Schuurman, mw W.A. Schweinsbergen, R.R. Sedoc, mw R. Silleman-Broos, S.J. Sint Jago, P.J. van der Slot, mw H.L. Smit-van Hemert, G.W. Sommer, mw C.W. Sopamena, mw M. Stankovic-Aperlic, mw L. Steblaj-Sabljo, mw M. Steijn, A.E. Stockhammer, R.T. Strijder, mw M.J.S.J. Tan, mw B.M. Tirbeni-Gajadhar, K.R. Tirbeni, C.P. Toby, F. Topal, A.J. bij de Vaate, M.P. bij de Vaate, mw M.F. Valent, T.E. Vera, J.W.R. Visser, mw R.J. Visser, W. Visser, mw S. Vogels, mw E.A. de Vries, G.L. Wijnalda, T.E. Wildner, mw J.H. de Witte, mw H. Wittenburg, R. Yilmaz, mw R. Youssef-Silleman

Vestiaire medewerkers

L. Al Gam, M.A.S. van Axel Dongen, mw C. Birambie, P. Dürrfeld, M. Fattorusso, mw J.S. Gomes-Monteiro, R.J. de Jong, P.C. Krom, J.A. Quintero, J.C. de Sousa

Gebouwenbeheer

G.A. Stolte hoofd gebouwenbeheer

Gebouwen en terreinen

L.H. Penninkx coördinator gebouwen en terreinen
W.H. de Graaf magazijnbeheerder MMM-loodsen
H. Heimens elektromonteur met AV-taken
J.T.G. Sandmann elektromonteur met AV-taken
E.J. Hermelink elektromonteur
A. Krens elektromonteur
C.J.T. van der Hulst timmerman
J. de Vries timmerman
J.J.C. Mak onderhoudsmedewerker
J.M. Verstraten operator ruimtebeheersysteem
L.M. Keuter chef groenvoorziening
B.O. Huininga medewerker groenvoorziening

Installaties

R. Förster chef installaties/plaatsvervangend hoofd gebouwenbeheer
P.H. Lammers meet- en regeltechnicus
B.P. Swemle meet- en regeltechnicus
A.F. Tomasouw meet- en regeltechnicus

Expeditiedienst

D. Kemper eerste medewerker expeditie emballage
J.J. Couprie Jr expeditie emballage medewerker
E. Kriger expeditie emballage medewerker
B. da Silva Curiel expeditie emballage medewerker

Huishoudelijke dienst

mw E. Passchier-Nolten medewerker huishoudelijke dienst
mw R. van Leth-Elemia medewerker kantinedienst

Rondleiders

mw L.F. Aegerter, M.J.J.L.H. van Baalen, mw H.S. Bakker, R.J.W.M. Berentsen, mw M.M.T. Berger, mw A.J. Breebaart, mw I. Brouwer, C.J. van Doornen, mw N.M. Dorsman, F.J. Errecart, mw H.C. Fuhri Snethlage, mw P.E. Kana-Devilee, mw P.A.M. Kintz, J.D. de Kruiff, Y.D.E. van der Linden, mw C.H.M. Niesten, G.M. van de Roemer, mw K.A.C. van Schaik-Scheers, mw M.L. van Soest, mw V. Steijn-Lorin, mw C.A.F. Tainturier, R. Uterwijk

Stagiaires

H.H.M. Erven communicatie & marketing
mw M. van der Feltz atelier Rijksprentenkabinet
mw G.M.E. Franceschini Nederlandse geschiedenis
mw I. de Groot beeldhouwkunst en kunstnijverheid
mw K. Ishiyama atelier Rijksprentenkabinet
mw M. Jorna Nederlandse geschiedenis
mw A.F.J. Laven Nederlandse geschiedenis
mw C.H. Schuller beeldhouwkunst en kunstnijverheid
mw D. Sijnke Rijksprentenkabinet
mw I.E. Verslype schilderijen
mw J.B.M. van der Voort communicatie en marketing

Vrijwilligers

mw A. Geurts Rijksprentenkabinet
mw P. Griffiths-Wardle beeldhouwkunst en kunstnijverheid
mw S. van Gurp bureau collecties
M.D. Haga Rijksprentenkabinet
R. Heukelom Nederlandse geschiedenis
G. van der Hoek bibliotheek
G. Langveld bureau collecties
M.M.W. Louppen fotoarchief
A.A. Mennega fotoarchief
E.H. Miedema fotoarchief
mw K.A.L. Schuckink Kool Rijksprentenkabinet
mw E.M.P. von Stockhausen tentoonstellingen

Maatwerk-banenpoolers

E.J. Gondi Nederlandse geschiedenis
H.W. de Vries Rijksprentenkabinet

Quado-medewerkers

G. Barsati vestiaire medewerker
R. de Bruin vestiaire medewerker
T.V. Kroet vestiaire medewerker

Ondernemingsraad

De Ondernemingsraad bestond uit:
W.D.J. van de Put, voorzitter
mw G. Etker
L.M. Keuter
H.A. Panhuysen
A.M. Plomp
I. Santhagens, penningmeester
M. Schapelhouman
K. Schoemaker, secretaris
P.J. van der Slot
De directie vergaderde zes keer met de Ondernemingsraad, op 22 januari, 13 maart, 16 mei, 19 juni, 19 september en 16 december.

Personeelsvereniging

Het bestuur van de Personeelsvereniging bestond uit:
mw H.A. Tomasouw, voorzitter
mw A.A. Dekker
mw D. Djuric
mw F.A. Koens, secretaris
mw A. van der Leest
mw E.C. Martens
N.J. van der Meulen, penningmeester
mw W.R.M. Peters
D. Usenki

Bezoekcijfers

Bezoekersoverzicht nationaal versus internationaal 2002

maanden	nationaal		internationaal		totaal
januari	30.539	50%	30.701	50%	61.240
februari	28.417	42%	39.240	58%	67.657
maart	30.434	33%	60.725	67%	91.159
april	37.439	30%	88.326	70%	125.765
mei	31.230	25%	93.240	75%	124.470
juni	24.727	29%	61.761	71%	86.488
juli	27.538	27%	73.147	73%	100.685
augustus	36.719	31%	81.623	69%	118.342
september	22.895	29%	55.617	71%	78.512
oktober	39.734	42%	54.812	58%	94.546
november	41.585	52%	38.608	48%	80.193
december	35.824	50%	35.607	50%	71.431
totaal	**387.081**	**35%**	**713.407**	**65%**	**1 100.488**

Vergelijking nationaal versus internationaal bezoek 1996–2002

jaar	nationaal		internationaal		totaal
1996	770.949	58%	557.342	42%	1 328.291
1997	519.735	48%	564.917	52%	1 084.652
1998	593.463	48%	635.982	52%	1 229.445
1999	508.498	39%	801.999	61%	1 310.498
2000	585.815	51%	560.623	49%	1 146.438
2001	366.389	36%	649.172	64%	1 015.561
2002	387.081	35%	713.407	65%	1 100.488

Bezoekcijfers per maand 1996–2002

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
januari	61.605	72.878	75.774	89.893	60.520	60.764	61.240
februari	62.890	59.880	90.782	103.701	62.098	64.436	67.657
maart	99.597	80.877	82.071	127.300	78.394	81.127	91.159
april	122.441	104.810	120.253	164.431	104.768	119.801	125.765
mei	139.641	115.328	118.071	142.341	114.790	104.348	124.470
juni	88.438	86.701	96.607	115.935	99.713	89.961	86.488
juli	101.004	109.159	101.471	109.728	124.670	97.382	100.685
augustus	126.688	115.426	122.684	138.356	137.867	112.655	118.342
september	107.540	83.352	110.516	95.177	117.566	75.415	78.512
oktober	140.575	92.938	129.733	91.744	91.721	71.055	94.546
november	125.355	81.983	88.934	72.094	82.837	75.015	80.193
december	152.517	81.320	92.549	59.767	71.494	63.602	71.431
totaal	1328.291	1 084.652	1 229.445	1 310.497	1 146.438	1 015.561	1100.488
index (1998=100)	108	.88,2	.100	.107	93	83	90

Bezoekcijfers studiezaal bibliotheek en Rijksprentenkabinet, en bibliotheek-catalogus op Internet

bezoekcijfers studiezaal 4171
bezoekcijfers bibliotheekcatalogus op Internet (vanaf oktober) 19.884

Fondsen en sponsors

Begunstigers, donaties en subsidies € 3 792.379

Het Rijksmuseum mag voor uiteenlopende activiteiten rekenen op de medewerking van Nederlandse fondsen, overheden en bedrijven. Dankzij hun financiële bijdragen kan het Rijksmuseum bijvoorbeeld belangrijke aankopen doen, educatieve activiteiten realiseren en onderzoeks- en restauratieprojecten uitvoeren. In het jaar 2002 verleenden de volgende fondsen, overheden en bedrijven steun.

M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting *publicatie Jan Brandes (verschijnt najaar 2003)*
Stichting Charema Fonds voor Geschiedenis en Kunst *publicatie Jan Brandes (verschijnt najaar 2003)*
HGIS-C *Atlas Mutual Heritage, project Jean-Baptiste Vanmour*
Ministerie van OCenW *aankoop selectie Visser Collectie*
Ministerie van Defensie *aankoop selectie Visser Collectie*
D. Gottesman *tentoonstelling en catalogus De Nederlandse ontmoeting met Azië*
Heineken N.V. *aankoop historisme-bierglas*
Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds *publicaties Jan Brandes (verschijnt najaar 2003) en De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950*
The Japan Foundation *tentoonstelling De haas en de maan*
Stichting Nationaal Fonds Kunstbezit *aankoop selectie Visser Collectie*
NWO/Gebiedsbestuur Geesteswetenschappen *vertaling publicatie Jan Brandes (verschijnt in 2003) in Engels*
Prins Bernhard Cultuurfonds *aankoop selectie Visser Collectie, catalogus De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950*
Rijksmuseum Fonds *aankoop selectie Visser Collectie*
SponsorBingo Loterij *aankoop selectie Visser Collectie*
VSB Fonds *aankoop selectie Visser Collectie, educatie- en communicatieproject Jean-Baptiste Vanmour*
F.G. Waller Fonds *aankopen Rijksprentenkabinet*

Rijksmuseum Fonds, schenkingen en Fondsen op Naam € 534.633

Elke schenking aan het Rijksmuseum Fonds is zeer welkom. Particulieren die specifieke verzamelgebieden, collecties of andere activiteiten van het Rijksmuseum willen versterken, kunnen door middel van een financiële bijdrage een Fonds op Naam oprichten. Het Rijksmuseum Fonds beheert de gelden en wendt het rendement aan voor een door de schenker bepaald specifiek doel, bijvoorbeeld aankoop, restauratie, onderzoek of educatie. In alle communicatie rond de activiteit wordt het Fonds op Naam vermeld. In 2002 werden drie nieuwe Fondsen op Naam opgericht: het Bank ten Cate & Cie Fonds, het Scato Gockinga Fonds en het Frits en Phine Verhaaff Fonds.

Michael Drabbe Fonds *aankoop Aziatische kunst*
Bank ten Cate & Cie Fonds *aankoop, restauratie en onderzoek ten behoeve van het textiel voor het interieur*
Ebus Fonds *steun in de meest brede zin van het woord aan het Rijksmuseum*
Goslings NieuwBeerta Fonds *aankoop Japanse prenten, in het bijzonder Surimono-prenten*
Paul Huf Fonds *aankoop fotografie*
Victor Muller Fonds *bevorderen maatschappelijke betrokkenheid bij in het Rijksmuseum bewaarde en getoonde Nationale Culturele Erfgoed, gericht op jongeren tot 25 jaar*
Fonds J.W. Edwin vom Rath *aankoop oude schilderijen*
Scato Gockinga Fonds *ondersteunen van de collectie scheepsmodellen in het Rijksmuseum in de meest ruime zin van het woord*
Suman Fonds *bevorderen toegankelijkheid Rijksmuseum voor Engelstalige kinderen*
Veluvine Molijn de Groot Fonds *jongeren uit Nunspeet op een inspirerende wijze kennis laten maken met het Nationale Cultureel Erfgoed door middel van een bezoek aan het Rijksmuseum Amsterdam*
Frits en Phine Verhaaff Fonds *aankoop en restauratie van, tentoonstellingen over en onderzoek naar middeleeuwse kunst, aankoop selectie Visser Collectie*

Sponsors

Het Rijksmuseum werkt graag samen met het bedrijfsleven. Deze samenwerking genereert extra communicatie, additionele publieksactiviteiten en bijzondere extra's aan tentoonstellingen en publicaties. Voor bedrijven betekent een samenwerking met het Rijksmuseum een versterking van het eigen merk en de reputatie bij (potentiële) medewerkers, cliënten en strategische relaties. Het Rijksmuseum biedt ondernemingen tevens een breed scala aan rechten, die zij in ruil voor een financiële, in-natura en communicatieve bijdrage verkrijgen.

Achmea *driejarig partner* 2000-2002, waarmee *hoofdsponsor van de tentoonstelling en catalogus De Nederlandse ontmoeting met Azië, 1600-1950 en sponsor van de overige VOC-activiteiten in 2002*
BNP Paribas *tentoonstelling Van Watteau tot Ingres*
Booz Allen Hamilton *ontwikkeling marketingstrategie Rijksmuseum en sponsor tentoonstelling en catalogus Tekenen met Water*
Koçbank *project Jean-Baptiste Vanmour (restauratie en tentoonstellingen in Amsterdam en Istanbul in 2003/2004)*
Magicbox *cosponsor tentoonstelling Feest!*
Mumm *sponsor opening tentoonstelling Feest!*
NRC Handelsblad *hoofdsponsor tentoonstelling Feest!* (i.h.k.v. meerjarige samenwerking *Document Nederland*)
Hotel Okura Amsterdam *tentoonstelling De haas en de maan*
Viacom *campagne Kinderen t/m 18 jaar Gratis*

Voorkeursleveranciers

Voor de levering van een aantal producten en diensten heeft het Rijksmuseum een voorkeur voor leveranciers ontwikkeld. Deze voorkeur komt voort uit de kwaliteit van de producten en de service en de verhouding tussen prijs en kwaliteit. Met de volgende bedrijven heeft het Rijksmuseum deze relatie:

Ahrend kantoormeubilair en -artikelen
Drukkerij Mercurius kunstdrukwerk
Flowershop Ivy bloemstukken

Meer informatie

Voor meer informatie over sponsor- en partnerships, schenkingen, legaten en Fondsen op Naam kunt u contact opnemen met de afdeling communicatie en marketing 020 6747335 / 336 of de website www.rijksmuseum.nl raadplegen.

Financieel overzicht 2002

134 Bericht van de Raad van Toezicht

135 Verslag van de directie

144 Geconsolideerde balans

145 Geconsolideerde functionele exploitatierekening

146 Geconsolideerd kasstroomoverzicht

148 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

151 Toelichting op de geconsolideerde balans

159 Toelichting op de geconsolideerde functionele exploitatierekening

162 Stichtingsbalans

163 Stichtingsexploitatierekening

163 Toelichting op de stichtingsbalans

164 Overige gegevens

165 Meerjarenoverzicht

167 Samenstelling Raad van Toezicht

Bericht van de Raad van Toezicht

Jaarrekening en bestemming van het exploitatieresultaat

De door de directie opgestelde jaarrekening over het boekjaar 2002 is gecontroleerd door Deloitte & Touche Accountants (conform artikel 13.3 van de statuten). Hun verklaring is opgenomen bij de overige gegevens. De algemeen directeur heeft de jaarrekening vastgesteld (conform artikel 13.4 van de statuten), nadat deze aan de Raad van Toezicht ter goedkeuring is voorgelegd. In overleg met de directie is besloten het exploitatiesaldo toe te voegen aan de vrije reserves.

Mutaties en (her)benoemingen

In 2002 zijn er geen mutaties geweest in de samenstelling van de Raad van Toezicht. Mevrouw drs. P.M. Noordervliet-Bol en de heer dr. H.H.F. Wijffels zijn volgens het rooster van aftreden in 2002 afgetreden als lid van de Raad van Toezicht. Zij zijn door de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen – de algemeen directeur gehoord hebbende – herbenoemd. Per 1 januari 2003 respectievelijk 1 juli 2003 zijn de heren W. Kok en mr. A.S. Fransen van de Putte door de Staatssecretaris benoemd als lid van de Raad van Toezicht. Met deze benoemingen is voorzien in twee van de drie vacatures die ontstaan per 1 juli 2003 wanneer de heren mr. J.M. Hessels, prof. dr. J.R. Glasz en N. MacGregor aftreden in verband met het bereiken van de maximale zittingstermijn van acht jaar.

De heer J.W. Sieburgh werd per 10 juni benoemd als zakelijk directeur.

Toezicht

De Raad heeft in het verslagjaar regelmatig overleg gevoerd met de directie. De Raad heeft vier maal met de directie vergaderd en eenmaal zonder de directie. Daarnaast was sprake van tussentijds overleg tussen individuele leden van de Raad en de directie. In de vergaderingen met de directie is in het bijzonder aandacht besteed aan de voorbereidingen van het renovatieproject Het *Nieuwe* Rijksmuseum. Voorts is overlegd over de financiële gang van zaken, de begroting 2003 en de meerjarenbegroting 2003-2010, het sociale en personeelsbeleid alsmede de vervulling van een aantal vacatures, het ziekteverzuim, het vestigen van een klein museum met winkel op Schiphol, de stelselwijziging rijkshuisvesting en de nieuwe huurovereenkomsten, de situatie met het pensioenfonds SFP, de opzet van een inhoudelijke toetsing van het museale beleid en de samenstelling van de Raad. Tweemaal gaven conservatoren presentaties over aanwinsten. Met de voorzitter van de Stuurgroep Het *Nieuwe* Rijksmuseum en de Programmadirecteur Het *Nieuwe* Rijksmuseum is gesproken over de voortgang van het renovatieproject. De Raad heeft in zijn vergadering zonder de directie onder meer gesproken over het eigen functioneren. Een lid van de Raad woonde een overlegvergadering met de Ondernemingsraad bij.

De Raad van Toezicht bedankt de directie en medewerkers voor hun bijdragen in het afgelopen jaar, waarin naast een regulier (tentoonstellings)programma de voorbereidingen voor Het *Nieuwe* Rijksmuseum steeds meer aandacht vergden.

Amsterdam, 2 april 2003 *De Raad van Toezicht*

Verslag van de directie

1. Resultaten

Algemeen

Het boekjaar 2002 is afgesloten met een positief exploitatiesaldo van € 58.000 ten opzichte van een begroot positief exploitatiesaldo van € 100.000. Dit ten opzichte van de begroting 2002 nadelig verschil van € 42.000 is als volgt opgebouwd. Het resultaat uit reguliere bedrijfsuitoefening (inclusief kunstaankopen) was € 269.000 lager dan begroot, het resultaat op de buitengewone baten en lasten kwam € 117.000 hoger uit dan begroot en een hoger resultaat van € 110.000 werd behaald op de rentebaten en -lasten.

Reguliere exploitatie

De belangrijkste afwijkingen binnen de reguliere exploitatie betroffen de volgende:

Opbrengsten

Ondanks enige onzekerheid ten aanzien van de te verwachten bezoekersaantallen naar aanleiding van de gebeurtenissen op 11 september 2001 hebben deze zich in 2002 geconsolideerd op een totaal van circa 1 miljoen op jaarbasis. Daarnaast heeft het Rijksmuseum in de periode februari tot en met mei kunnen meeprofiteren van het grote aantal (met name buitenlandse) toeristen dat de tentoonstelling 'Van Gogh-Gauguin' bezocht in het Van Gogh museum. Uiteindelijk kwam het totale bezoek hierdoor uit op 1.100.488 (begroot voor 2002: 1.000.000) en bedroeg de opbrengst uit entree € 494.000 meer dan begroot. De hogere bezoekersaantallen vertaalden zich ook in een hogere opbrengst uit winkelverkopen van de museumwinkel (€ 323.000), waarbij naast meer bezoek ook weer een hogere besteding per bezoeker viel te constateren in 2002 (€ 2,31 per bezoeker ten opzichte van € 2,12 in 2001 en € 2,00 begroot voor 2002). Dit is mogelijk een gevolg van het relatief grote aandeel internationale bezoekers (65%) van het totale bezoek in 2002. Ook de winkel op het Museumplein (ondergebracht in Rijksmuseum Merchandising B.V.) kon hiervan profiteren en realiseerde uiteindelijk een brutomarge uit verkopen die € 135.000 hoger was dan begroot. Doordat de kosten van de winkel op het Museumplein ongeveer gelijk bleven aan het niveau van 2001, kon in 2002 voor het eerst sinds de oprichting van Rijksmuseum Merchandising B.V. een positief exploitatiesaldo worden gerealiseerd. Door een latere dan verwachte opening waren de inkomsten uit verkopen van de winkel op Schiphol € 186.000 lager dan begroot. Hierbij dient tevens te worden opgemerkt dat de huidige omzetten in 2003 van de Schipholwinkel, aanmerkelijk lager liggen dan de gestelde doelstellingen in het businessplan. Een extra inspanning om deze omzet te optimaliseren, in combinatie met een stringente kostenbeheersing, zal in 2003 noodzakelijk zijn. De verkopen via de webwinkel bleven in 2002 op het lage niveau van 2001, maar hiermee was reeds rekening gehouden in de begroting. De inkomsten uit de fotodienst kwamen in 2002 aanmerkelijk hoger uit dan begroot en lieten ten opzichte van 2001 een stijging zien van 23%. Een en ander is het gevolg van een efficiëntere werkwijze en een stevige inzet

van de afdeling. De minder rooskleurige vooruitzichten op de sponsormarkt waren reeds in de begroting 2002 meegenomen. De gerealiseerde sponsorinkomsten in 2002 kwamen dan ook ongeveer overeen met de gestelde doelen. De inkomsten uit avondontvangsten bleven in 2002 helaas achter ten opzichte van 2001. Voor een groot deel is dit terug te brengen op de omstandigheid dat de Eregalerij voor een deel van het jaar niet beschikbaar was voor deze activiteiten. De fondsenwerving ten behoeve van kunstaankopen is in 2002, evenals in 2001 en 2000, goed verlopen. Deze extra inkomsten worden geheel besteed aan kunstaankopen en zijn samen met de mutatie in het bestemmingfonds kunstaankopen, per saldo neutraal verwerkt in de exploitatie.

De subsidie OCenW werd in 2002 aangepast voor de indexering van de huren, servicekosten en de aanvullende allonges op de huurcontracten en voor het loongevoelige deel van de subsidie. Met de aanpassing van de subsidie voor de indexering door de Rijksgebouwendienst van de huren en servicekosten kwam OCenW tegemoet aan de eerder toegezegde inspanningsverplichting op dit gebied.

Kosten

De personele lasten zijn door het niet of later kunnen invullen van een aantal vacatures gedurende 2002 lager dan begroot. Voor een aantal sleutelfuncties was inhuur van externen echter noodzakelijk. Tevens werd een extern projectleider ingehuurd voor het commerciële deel van het Schipholproject. Hierdoor werden de lager dan begrote personeelslasten volledig tenietgedaan door een hogere inhuur van derden. Het grote aantal vacatures in 2002 en met name die van de sleutelfunctionarissen, werd door de directie als zorgelijk gezien en heeft haar volle aandacht gehad. Dit heeft er in geresulteerd dat per 1 januari 2003 de belangrijkste vacatures inmiddels zijn vervuld. De met de werving van personeel gerelateerde kosten zijn hierdoor echter in 2002 wel aanmerkelijk hoger uitgevallen dan begroot.

De kosten van de tentoonstellingen zijn in 2002 in zijn totaliteit iets onder begroting uitgekomen, ofschoon per tentoonstelling soms aanmerkelijke afwijkingen ten opzichte van de betreffende begroting vielen te constateren. Inmiddels zijn acties ondernomen om de beheersing van deze kosten op korte en (middel) langere termijn te verbeteren.

Een belangrijk deel van de hogere huisvestingslasten zijn de hogere huur die echter geheel is gecompenseerd in de subsidie OCenW en de niet begrote uitgaven voor onderhoud huisvesting, omdat ten tijde van het opstellen van de begroting 2002 het uitgangspunt was dat deze ten laste van de onderhoudsvoorziening zouden worden gebracht. Bij het opstellen van de jaarrekening 2001 is echter besloten de voorziening onderhoud en de jaarlijkse dotaties hieraan te handhaven conform het schema in de meerjarenbegroting 2001-2008. Het saldo van de voorziening onderhoud zal uiteindelijk worden aangewend ter dekking van de bijdrage van het Rijksmuseum ten behoeve van de inrichting van Het *Nieuwe* Rijksmuseum. Naast de eerder genoemde afwijkingen (huur en onderhoud) op het gebied van huisvesting, kwamen de overige huisvestingskosten hoger uit dan begroot door uitgaven ten behoeve van Het *Nieuwe* Rijksmuseum, noodzakelijke uitbreidingen van het schoonmaakcontract en de hogere dan begrote kosten van het contract met de nieuwe cateraar van het personeelsrestaurant.

De lagere kosten van Onderzoek & Documentatie betreffen voornamelijk de kosten van de tweede fase van het project Atlas Mutual Heritage. Dit project wordt gefinancierd met externe middelen en is gedeeltelijk doorgeschoven naar 2003. De hoger dan begrote kosten van de publicaties, Bulletin en Kunstkrant zijn ontstaan doordat de definitieve afrekeningen over 2001 pas laat in 2002 werden ontvangen en daarom niet zijn gereserveerd ten laste van 2001 en doordat bij het opstellen van de begroting 2002 hiervoor te lage bedragen zijn opgenomen.

Buitengewone baten en lasten

De buitengewone lasten betreffen vrijwel geheel de kosten voor VUT en de overgangsregeling naar prepensioen, en de extra pensioenlasten als gevolg van de lage rendementen op de beurs. Voor de VUT- en overgangsregeling was naast het hiervoor begrote bedrag van € 136.000, nog eens een aanvullende toevoeging noodzakelijk van € 59.000. Dit betrof met name de kosten van medewerkers die in 2002 opteerden voor het prepensioen en tevens in aanmerking kwamen voor de aanvullende uitkering uit hoofde van de in de CAO geregelde overgangsregeling. De pensioenpremie over 2002 viel uiteindelijk € 60.000 hoger uit dan begroot. Begin 2003 heeft het pensioenfonds SFP aangekondigd dat de premienota over 2003 nog eens met 20% zal worden verhoogd. De buitengewone baten betreffen grotendeels de vrijval inzake de suppleties van de voormalige Rijksmuseummedewerkers die na uitbesteding in dienst traden bij het schoonmaakbedrijf. Door het overlijden van één medewerker en het vertrek van twee medewerkers kon in 2002 een bedrag van € 209.000 vrijvallen ten gunste van het resultaat.

2. Juridische structuur en fiscale eenheden

Stichting Het Rijksmuseum is 100% aandeelhouder van Rijksmuseum Holding B.V. die op haar beurt weer 100% aandeelhouder is van drie commerciële werkmaatschappijen, te weten: Rijksmuseum Merchandising B.V. (exploitatie winkel op het Museumplein), Rijksmuseum E-Commerce B.V (exploitatie webwinkel) en Rijksmuseum Schiphol B.V. (exploitatie van winkel en museum op luchthaven Schiphol). De vennootschappen Rijksmuseum Holding B.V., Rijksmuseum Merchandising B.V., Rijksmuseum E-Commerce B.V. en Rijksmuseum Schiphol B.V. vormen een fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting. Voor de heffing van de omzetbelasting bestaat een fiscale eenheid waarin Stichting Het Rijksmuseum, Rijksmuseum Holding B.V., Rijksmuseum Merchandising B.V. en Rijksmuseum E-Commerce B.V. zijn gevoegd. Een aanvraag voor voeging van Rijksmuseum Schiphol B.V. in de fiscale eenheid voor de omzetbelasting is in 2002 ingediend bij de belastingdienst. Hierop is nog geen beschikking ontvangen.

3. Opbrengsten en bezoekers

In het jaar 2002 zijn er in totaal 1.100.488 bezoekers naar het Rijksmuseum gekomen, een stijging van 8% ten opzichte van 2001. Het internationale bezoek steeg met 10% van 649.172 in 2001 naar 713.407 in 2002. Het nationale bezoek nam toe met 6% van 366.389 in 2001 naar 387.081 in 2002. Het aandeel nationale bezoek van het totale bezoek nam iets af (35% in 2002 ten opzichte van 36% in 2001). Het streefpercentage van 50% nationaal/50% internationaal wordt sinds 2000 niet meer gerealiseerd. Opvallend was de toename van het nationale bezoek in oktober 2002 ten opzichte van het

voorgaande jaar. Enerzijds is dit toe te schrijven aan de slechte oktobermaand in 2001 als gevolg van de gebeurtenissen op 11 september 2001 en anderzijds is dit mogelijk toe te schrijven aan de opening van de tentoonstelling 'De Nederlandse ontmoeting met Azië'. De Museumnacht op 2 november 2002 trok 7.498 bezoekers (2001: 10.587). Het aantal bezoekers dat na dit evenement gebruikmaakte van de voucher om gratis een museum te bezoeken en uiteindelijk het Rijksmuseum bezocht bedroeg 575 (8% van het Museumnachtbezoek). Het internationale bezoek nam met name in de maanden maart en mei aanzienlijk toe hetgeen te danken was aan het grote aantal buitenlandse toeristen in Amsterdam in de periode februari tot en met mei vanwege de 'Van Gogh-Gauguin'-tentoonstelling in het Van Gogh Museum.

In 2002 werd in het kader van het doelgroepenbeleid gratis toegang voor jongeren (t/m 18 jaar) gecontinueerd. Dit heeft geresulteerd in 98.981 individuele jeugdige bezoekers (2001: 98.467) en 54.660 bezoeken in klassikaal verband (2001: 44.135). Al met al was 14% van het totale bezoek jeugd (2001: 15%). Het aantal volwassenen dat met een Museumjaarkaart (MJK) het museum bezocht, nam iets toe: van 120.782 in 2001 naar 138.402 in 2002. Ook als percentage van het totale nationale bezoek namen de MJK-bezoeken (volwassenen) toe: van 37% in 2001 naar 39% in 2002. Momenteel is MJK bezig met een conceptwijziging; er zal een museumkaart worden geïntroduceerd.

Op 9 december 2002 werd het Rijksmuseum Amsterdam Schiphol op luchthaven Schiphol feestelijk geopend door de Kroonprins. Het museum is gelegen op de Holland Boulevard, de verbindingsgang tussen de E- en F-pier. In december 2002 bezochten per dag circa 500 mensen het museum. Het museum is het gehele jaar geopend van 07.00 – 20.00 uur.

4. Pensioenen en vervroegde uittredingsregelingen

Algemeen

Tot en met 2001 zijn de problemen met betrekking tot pensioenen en de vervroegde uittredingsregelingen in VRM-verband (ten onrechte) steeds integraal behandeld als één probleem. De eind 2001 door de AWVN gemaakte analyse van de kasstromen gedurende de periode 1995-2001 bij Stichting Federatief Pensioenfonds (SFP) inzake de pensioen- en VUT-lasten van de voormalige rijksmusea, heeft echter aangetoond dat hier sprake is van een tweetal problemen die verschillend van aard zijn.

Kern van het probleem is dat tijdens het proces van de verzelfstandiging de rijksmusea er steeds van uitgingen dat het Ministerie van OCenW voorzieningen voor zowel pensioenen als VUT zou treffen in de zin van overdracht van reserves en subsidieaanpassingen, maar dat dit uiteindelijk alleen is geschied ten aanzien van het pensioen. Voor dit laatste vond een waardeoverdracht plaats vanuit het ABP aan SFP en zijn afspraken gemaakt ten aanzien van de jaarlijkse subsidiebijstelling (de afspraken met betrekking tot de zogenaamde staffelpremie). Ten aanzien van de VUT zijn echter op geen enkele wijze voorzieningen getroffen. De hiermee gepaard gaande lasten zijn enkele jaren onduidelijk en onzichtbaar gebleven omdat deze werden betaald uit het overschot op de overdracht van de pensioenen van ABP naar SFP. Het saldo van het zogenaamde VRM-depot bij SFP bedroeg hierdoor begin 2002 € 1,1 miljoen, bestaande uit een resterend voordelig saldo van € 3,3 miljoen inzake de pensioenen en

een nadelig saldo inzake de VUT van € 2,2 miljoen Voor de duidelijkheid verdient het dan ook de voorkeur om beide onderwerpen nu en in de toekomst separaat te behandelen.
Tevens dient te worden opgemerkt dat het Rijksmuseum de hoge lasten die samenhangen met pensioen en vervroegde uittredingsregelingen sinds het boekjaar 2001 heeft opgevangen door te korten op de middelen binnen de exploitatie van het Rijksmuseum die in eerste instantie waren toebedeeld aan het verwerven van kunstvoorwerpen.

Pensioenen

De problemen met betrekking tot de pensioenen betreffen in feite een tweetal problemen. Het eerste probleem betreft het slechte beursklimaat en de hiermee samenhangende lage rendementen van de pensioenfondsen waardoor de pensioenlasten toenemen. Voor 2002 werd door SFP de pensioenpremie verhoogd met 10%. Voor 2003 werd een verhoging van nog eens 20% aangekondigd. Gezien de ontwikkeling van de beurskoersen begin 2003 is het maar de vraag of niet nog eens een extra verhoging zal moeten worden doorgevoerd. In hoeverre deze stijging wordt gecompenseerd in de bijstelling van het loongevoelige deel van de subsidie zal nog moeten worden bezien. Feit is dat de stijging van de pensioenkosten vooralsnog geheel ten laste van de werkgever zijn gekomen en dat dit zwaar drukt op de exploitatie. Het tweede probleem betreft de gebrekkige service en informatieverstrekking door de administrateur van het pensioenfonds. Dit geeft gevoelens van onzekerheid bij individuele personeelsleden indien niet adequaat wordt geantwoord op gestelde vragen. Enige verbetering op dit gebied is in 2002 wel te constateren, maar de service ligt nog niet op het gewenste niveau en blijft derhalve de aandacht houden in 2003. Uit een onlangs uitgevoerd onderzoek door het actuarisbureau Hewitt, Heijnis en Koelman B.V. blijkt overigens dat ook dit een algemeen landelijk probleem is en niet specifiek het SFP betreft.

Vervroegde uittredingsregelingen: VUT, prepensioen en overgangsregeling naar prepensioen

De problemen met de vervroegde uittredingsregelingen zijn, zoals reeds eerder aangegeven, ontstaan op het moment van verzelfstandiging. Voor de toen geldende VUT-regeling zijn geen voorzieningen getroffen voor de rijksmusea. In het overleg op 19 november 2001 tussen de staatssecretaris van OCenW en de VRM met betrekking tot deze problematiek, stelde de staatsecretaris dat hij zich juridisch gezien niet verplicht voelde een bijdrage te leveren voor deze problematiek, maar het probleem wel serieus nam. Om deze reden besloot hij een eenmalige bijdrage te doen en gaf hij aan de structurele problemen na 2001 te betrekken in het museumonderzoek dat in 2002 zou worden uitgevoerd. In het in 2002 uitgevoerde onderzoek (Museaal beleidskader/fact-finding) is dit echter niet nader onderzocht. In 2003 zullen in VRM-verband stappen worden ondernomen om hiervoor op enigerlei wijze compensatie te verkrijgen. Voor de lasten van de aflopende VUT-regeling heeft het Rijksmuseum sinds het boekjaar 1999 bedragen gereserveerd. De voorziening ultimo 2002 is afdoende om de lopende VUT-verplichtingen te voldoen. Gezien de hoge kosten van de VUT en de steeds wisselende lasten hiervan, is met ingang van 2002 in de CAO geregeld dat de VUT met ingang van 2002 is vervangen door een prepensioenregeling. De lasten van de prepensioenregeling bedragen 3,2% van de loonsom. Door de overgang van de VUT (bekostiging op basis van een omslagstelsel) naar prepensioen (een kapitaaldekkingsstelsel) en de hiervoor opgestelde overgangsregeling is er de komende jaren sprake

van dubbele lasten (prepensioen en overgangsregeling). De lasten die met de overgangsregeling samenhangen hebben de eerste jaren voor een groot gedeelte het karakter van een (aflopende) VUT-regeling die bestaat naast de eerder genoemde lasten van het prepensioen. De lasten die samenhangen met de overgangsregeling zijn moeilijk te kwantificeren aangezien hierbij rekening dient te worden gehouden met een groot aantal onzekere factoren (zoals sterfte-, blijf-, en deelnamekans, naast inschattingen ten aanzien van indexering van de lonen en carrièreontwikkelingen). Uit onlangs uitgevoerde berekeningen waarbij is uitgegaan van een 'worst case'-scenario blijkt dat de lasten van de overgangsregeling voor het Rijksmuseum als volgt over de jaren zouden uitpakken: geschatte maximale lasten 2003 € 0,2 miljoen, hierna jaarlijks oplopend tot € 1,1 miljoen in 2011; vanaf 2011 tot en met 2020 gemiddeld € 0,7 miljoen per jaar en vanaf 2021 geleidelijk aflopend tot nihil in 2038. De totale nominale waarde van deze (maximale) lasten bedraagt € 19,1 miljoen.

Gezien de onzekerheid van een aantal factoren waarmee rekening dient te worden gehouden indien een reële inschatting wordt gemaakt van de totale verplichtingen, is ultimo 2002 geen voorziening opgenomen voor de lasten die uit de overgangsregeling voortvloeien en besloten de latente verplichting te melden (voor de maximale omvang) als een niet uit de balans blijkende verplichting. De verplichting die ontstaat indien in enig jaar personeelsleden opteren voor prepensioen en tevens recht hebben op de overgangsregeling, wordt in desbetreffend jaar geheel voorzien en in mindering gebracht op de latente verplichting.

5. Stelselwijziging Rijksgebouwendienst

Huurcontracten

In 2002 zijn de in 2001 aangevangen contractonderhandelingen met de Rijksgebouwendienst ten aanzien van de nieuwe huurcontracten verder voortgezet. Dit heeft geresulteerd in een aantal wijzigingen en aanvullingen die in een side letter, die integraal onderdeel van de huurovereenkomst uitmaakt, zijn opgenomen. Het ziet ernaar uit dat de contracten volgens het nieuwe stelsel begin 2003 kunnen worden geformaliseerd (met terugwerkende kracht tot 1 januari 2001, looptijd tot 31 december 2013) en ondertekend door betrokken partijen.

Bedrijfsinstallaties en servicekosten

Als gevolg van de stelselwijziging Rijksgebouwendienst is een wijziging opgetreden ten aanzien van een aantal installaties die in het oude stelsel (RTR) nog onder de verantwoordelijkheid van de eigenaar vielen (de gebouweninstallaties), maar in het nieuwe stelsel (RTB) onder de verantwoordelijkheid van de gebruiker (de bedrijfsinstallaties). De verandering van verantwoordelijkheid betreft zowel de technische (vervanging en onderhoud) als de financiële kant. Reden voor de verschuiving is dat deze installaties (onder andere de beveiligingsinstallaties) dermate dicht bij de kerntaken en bedrijfsvoering van de gebruiker liggen, dat het in de rede ligt om de verantwoordelijkheid voor het beheer van deze installaties aan de gebruiker over te dragen. De VRM heeft aangegeven dat de musea eigenaar van de installaties willen worden en in de nieuwe situatie zelfstandig willen beslissen over onderhoud en vervanging. De Rijksgebouwendienst heeft aangegeven dat zij bereid is in deze nieuwe situatie ieder individueel museum een aanbieding te doen voor onderhoud en voor de vervangingen van de verschillende bedrijfsinstallaties.

De overdracht van de bedrijfsinstallaties aan de gebruikers heeft niet in één keer kunnen plaatsvinden. Daarom is voor een tussenperiode van vijf jaar (tot 31 december 2003) de eigendom (het zogenaamde materieel beheer) van deze installaties voor de rijksmusea overgedragen aan OCenW. Het onderhoud en de vervanging van de installaties wordt in deze periode nog voortgezet door de Rijksgebouwendienst met het hiervoor geoormerkte budget (het zogenaamde Serviceprogramma Museale Instellingen).
Het financiële gevolg van de stelselwijziging is dat binnen het totale huisvestingsbudget een splitsing is gemaakt in een huisvestingsbudget benodigd voor de huur van de gebouwen en een budget nodig voor de instandhouding en vervanging van de bedrijfsinstallaties (de servicekosten). Het huidige budget en de daarbij gehanteerde budgetverdeelmethode voor services is gebaseerd op een vast bedrag per m² bruto vloeroppervlakte (BVO), ongeacht de ouderdom van de installaties of de mate waarin de installaties voorkomen. Voor OCenW is het uitgangspunt dat de overdracht in zijn totaliteit budgettair neutraal zal dienen te geschieden.

Om de feitelijke overdracht van de eigendom van bedrijfsinstallaties per 1 januari 2004 aan de musea te regelen is een gezamenlijke werkgroep VRM/OCenW/Rijksgebouwendienst opgericht. De werkgroep stelt zich ten taak om de juridische, technische, financiële en overige aspecten van de overdracht in kaart te brengen en hiervoor mogelijke oplossingen aan te dragen. Een belangrijk punt hierbij is het aandragen van een nieuwe budgetverdeelmethode per museum waarbij rekening wordt gehouden met de gebruiksintensiteit en de ouderdom van de bedrijfsinstallaties per museum. Voor dit laatste is inmiddels een verkennend onderzoek gestart. Dit onderzoek bestaat uit:
- een bureaustudie bij alle musea op basis van de bij de Rijksgebouwendienst aanwezige gegevens ten aanzien van de te verwachten vervanging van de installaties en de daarmee gepaard gaande investeringsbedragen;
- een inspectie ter plaatse bij een drietal musea waarbij van de desbetreffende installaties een inschatting wordt gemaakt van de staat van onderhoud en het moment van vervanging en de dan noodzakelijke investering;
- een inventarisatie van de werkelijke financiële inspanningen over de afgelopen jaren;
- het bepalen van de gemiddelde ouderdom van de installaties.

Dit onderzoek is nog niet afgerond, maar uit de eerste voorlopige resultaten zou blijken dat het programma in zijn geheel uit het huidige budget uitvoerbaar is, maar dat per museum grote verschillen kunnen optreden tussen benodigd bedrag per m² BVO en het huidige bedrag per m² BVO.

Naast de budgetverdeelmethode zal bijzondere aandacht vereist zijn voor de gevolgen die optreden door de overgang van macro- naar microniveau. Te denken valt hierbij aan het wegvallen van schaalvoordelen bij inkoop, continuïteit van dienstverlening en beschikbare kennis en financieringsmogelijkheden. In de uiteindelijke uitwerking zal een goed evenwicht gevonden moeten worden voor het spanningsveld dat bestaat tussen enerzijds de gewenste individuele zeggenschap van de musea ten aanzien van het beheer van de bedrijfsinstallaties en de vanuit OCenW gestelde eis van budgettaire neutraliteit.

6. Het *Nieuwe* Rijksmuseum

Begin 2002 is door de architecten Cruz en Ortiz een inpassingstudie gemaakt op basis van het geactualiseerde programma van eisen. Uit deze inpassingstudie bleek dat aan het geactualiseerde programma van eisen kan worden voldaan. In de inpassingstudie is het uitgangspunt van de vernieuwing van het Rijksmuseum, 'het hoofdgebouw voor het publiek', sterk benadrukt en doorgevoerd. Opvallende elementen van de inpassingstudie zijn de nieuwbouw van een Aziatisch paviljoen in de oksel van de Philipsvleugel en het hoofdgebouw, en de 'onderpleining' van de onderdoorrit waardoor een heldere en overzichtelijke toegang tot de verschillende afdelingen van het museum ontstaat. Tevens werd het financieel kader voor de vernieuwing van het Rijksmuseum geactualiseerd. Hierbij is rekening gehouden met de resultaten van de inpassingstudie, het Aziatisch paviljoen, een tweetal tunnelverbindingen, kosten van de met het project samenhangende verhuizingen en de consequenties van de tussentijdse afkoop/beëindiging van huurcontracten. Uit dit geactualiseerde financieel kader bleek dat de geraamde kosten van het project nog steeds gedekt worden door de voor het project beschikbare middelen. Op basis van het geactualiseerde programma van eisen en het geactualiseerde financieel kader is aan de architecten opdracht gegeven voor een voorlopig ontwerp.

Ook werd een herziene planning opgesteld voor alle deelprojecten, inclusief het hoofdgebouw. Volgens deze herziene planning zal het hoofdgebouw niet vanaf medio 2006 gefaseerd heropend worden, maar pas vanaf begin 2008. Dit heeft gevolgen voor de exploitatie van het Rijksmuseum aangezien het Rijksmuseum bij het opstellen van de meerjarenbegroting 2001 – 2008 was uitgegaan van een gefaseerde opening vanaf medio 2006 en een volledige heropening op 1 januari 2007. Vanaf die datum zou het Rijksmuseum naast de incidentele bijdrage van € 27,2 miljoen ten behoeve van de inrichting van Het *Nieuwe* Rijksmuseum ook de structurele bijdrage van € 1,8 miljoen per jaar gaan leveren. Ook zijn er door de langere sluiting van het hoofdgebouw extra inspanningen noodzakelijk om de collectie zichtbaar te houden en is extra onderhoud en up-grading van de presentatie in de Philipsvleugel als tijdelijk museum noodzakelijk. Een en ander heeft geresulteerd in een door de Stuurgroep en het College van Principalen goedgekeurde bijdrage ten laste van het project Het *Nieuwe* Rijksmuseum van € 6,0 miljoen ten behoeve van de exploitatie van het Rijksmuseum tijdens de renovatie.

Eind 2002 is door het Rijksmuseum de begroting 2003 en een op het herziene financieel kader van aansluitende meerjarenbegroting 2003 – 2010 opgesteld. Hierin is bijzondere aandacht besteed aan meer zichtbaarheid van het Rijksmuseum tijdens de periode van de renovatie. Dit zal worden vormgegeven middels diverse samenwerkingsprojecten en Rijkmuseum-satellieten.

Ook werd eind 2002 het Voorlopig Ontwerp gepresenteerd door de architecten Cruz en Ortiz. Op basis van dit Voorlopig Ontwerp zal begin 2003 het financieel kader opnieuw worden bijgesteld en zal moeten worden vastgesteld of nog steeds sprake is van voldoende financiële dekking. Indien aan deze voorwaarde is voldaan, zal de opdracht voor het definitief ontwerp kunnen worden verleend aan de architecten.

7. Subsidie

De Stichting Het Rijksmuseum wordt gesubsidieerd door het Ministerie van OCenW. Voor de Cultuurnotaperiode 2001-2004 is door het Ministerie van OCenW aan Stichting Het Rijksmuseum een totaal bedrag aan subsidie verleend van € 25,0 miljoen per jaar. Jaarlijks wordt de subsidie aangepast aan de ontwikkeling van de loonkosten en overige prijspeilwijzigingen.

Amsterdam, 2 april 2003

De Directie

Prof.drs. R. de Leeuw: Hoofddirecteur
J.W. Sieburgh: Zakelijk Directeur
Prof.dr. J.P. Sigmond: Directeur Collecties

Geconsolideerde balans

(na bestemming exploitatiesaldo)

(bedragen x € 1.000)	31 december 2002		31 december 2001	
Vaste activa				
Immateriële vaste activa	0		49	
Materiële vaste activa	7.945		8.141	
Financiële vaste activa	349		581	
		8.294		8.771
Vlottende activa				
Voorraden	921		717	
Vorderingen	2.608		2.069	
Liquide middelen	14.977		23.446	
	18.506		26.232	
Af: kortlopende schulden	7.977		15.715	
Werkkapitaal		10.529		10.517
Te financieren vermogen		**18.823**		**19.288**
Groepsvermogen		5.552		5.494
Bestemmingsfonds kunstaankopen		303		1.313
Egalisatiereserve investeringsbijdragen		8.597		7.347
Voorzieningen		4.371		5.134
Financierend vermogen		**18.823**		**19.288**

Geconsolideerde functionele exploitatierekening

(bedragen x € 1.000)	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
Opbrengsten			
Directe opbrengsten	18.515	17.572	10.782
Indirecte opbrengsten	283	292	254
totaal opbrengsten	18.798	17.864	11.036
Bijdragen			
Subsidie Ministerie OCenW	25.011	23.591	23.697
Overige subsidies en bijdragen	1.073	1.137	1.046
totaal bijdragen	26.084	24.728	24.743
som der baten	**44.882**	**42.592**	**35.779**
Lasten			
Beheerslasten	25.752	23.117	24.149
Collectiefunctie	15.694	16.125	6.748
Publieksfunctie	4.542	4.311	3.572
som der lasten	45.988	45.553	34.469
Rentebaten en soortgelijke baten	468	363	554
Rentelasten en bankkosten	-187	-192	-219
totaal saldo rentebaten en -lasten	281	171	335
saldo uit gewone bedrijfsuitoefening	-825	-790	1.645
Buitengewone baten	303	45	428
Buitengewone lasten	-430	-289	-869
totaal saldo buitengewone baten en lasten	-127	-244	-441
saldo uit bedrijfsuitoefening	-952	-1.034	1.204
Mutatie bestemmingsfonds kunstaankopen	1.010	1.134	-886
Exploitatiesaldo	**58**	**100**	**318**

Geconsolideerd kasstroomoverzicht

(bedragen x € 1.000)	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
Kasstroom uit operationele activiteiten			
Exploitatieresultaat	58	100	318
Aanpassingen voor:			
Afschrijvingen materiële vaste activa	1.927	1.929	1.895
Afschrijvingen immateriële vaste activa	49	48	50
Vrijval egalisatiereserve investeringsbijdragen	-1.139	-1.083	-1.131
Mutatie voorzieningen	-763	- 795	449
bruto-kasstroom uit operationele activiteiten	132	199	1.581
Mutatie in voorraden	-204	17	-160
Mutatie in vorderingen	-539	69	1.187
Mutatie in kortlopende schulden	-7.738	-9.090	9.258
netto-kasstroom uit operationele activiteiten	-8.349	-8.805	11.866
Kasstroom uit investeringsactiviteiten			
Investeringen in materiële vaste activa	-1.736	-1.850	-578
Desinvesteringen in materiële vaste activa	5	0	0
Ontvangsten op financiële vaste activa	85	65	62
Afschrijving op financiële vaste activa	147	146	182
Ontvangen egalisatiereserve investeringsbijdragen	2.389	2.372	2,375
kasstroom uit investeringsactiviteiten	890	733	2.041
Kasstroom uit financieringsactiviteiten			
Bijdragen en schenkingen kunstaankopen	9.124	8.907	2.445
Eigen middelen ten behoeve van kunstaankopen	450	450	340
Kunstaankopen	-10.584	-10.491	-1.899
kasstroom uit financieringsactiviteiten	-1.010	-1.134	886

	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
mutatie liquide middelen	-8.469	-9.206	14.793
Liquide middelen begin boekjaar	23.446	23.446	8.653
Liquide middelen einde boekjaar	**14.977**	**14.240**	**23.446**

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

1. Algemeen

1.1. Oprichting

De Stichting Het Rijksmuseum is statutair opgericht per 1 juli 1995 en is gevestigd te Amsterdam.

1.2. Doelstelling en activiteiten

De Stichting Het Rijksmuseum heeft statutair als doel:
- het instandhouden van het Rijksmuseum Amsterdam als museum van kunst en geschiedenis;
- het (inter)nationale publiek een representatief overzicht van de Nederlandse kunst en geschiedenis vanaf de Middeleeuwen en belangrijkste aspecten van de Europese en Aziatische kunst te tonen.

Dit impliceert dat het Rijksmuseum voorwerpen van kunst en geschiedenis verzamelt, bewaart, beheert, conserveert, restaureert, wetenschappelijk onderzoekt en bewerkt, presenteert, toegankelijk maakt en tentoonstellingen organiseert. De Stichting is een permanente instelling, toegankelijk voor het publiek en niet gericht op het maken van winst. De Stichting kan ter bereiking van haar doel samenwerken met alle daarvoor in aanmerking komende (overheids)instellingen.

1.3. Middelen

De Stichting verkrijgt haar middelen met name door:
- verkoop van toegangsbewijzen;
- opbrengst van copyrights, verkoop van prentbriefkaarten, posters, catalogi en dergelijke;
- schenkingen, legaten en erfstellingen;
- subsidies, bijdragen van overheden en donaties.

2. Indeling jaarrekening

De indeling van de jaarrekening is gebaseerd op het op 6 februari 1998 verschenen Handboek financiële verantwoording cultuursubsidies Musea van het Ministerie van OCenW. Deze indeling is grotendeels gelijk aan die van het Burgerlijk Wetboek, Boek 2, Titel 9. De in het handboek gestelde eisen beogen enerzijds duidelijkheid te bieden aan de instellingen zelf en anderzijds uniformiteit te bevorderen in de presentatie van de te leveren financiële gegevens.

3. Waarderingsgrondslagen

3.1. Algemeen

De waardering en bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Voorzover niet anders is vermeld, zijn de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde. Baten en lasten

worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben, ongeacht of ze tot ontvangsten of uitgaven hebben geleid. Baten worden slechts opgenomen voorzover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Lasten en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het maken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

3.2. Criteria voor consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening zijn de financiële gegevens opgenomen van Stichting Het Rijksmuseum en van de groepsmaatschappijen waarin Stichting Het Rijksmuseum direct of indirect meer dan de helft van het stemgerechtigde kapitaal houdt of waarin Stichting Het Rijksmuseum op grond van aanvullende regelingen beschikt over de beslissende zeggenschap ter zake van het bestuur en het financiële beleid. De activa, passiva, resultaten en kasstromen van deze groepsmaatschappijen zijn in de consolidatie betrokken onder eliminatie van de onderlinge verhoudingen en transacties. De opgenomen groepsmaatschappijen, gevestigd te Amsterdam, zijn:
- Rijksmuseum Holding B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum Merchandising B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum E-Commerce B.V. (deelname 100%)
- Rijksmuseum Schiphol B.V. (deelname 100%)

3.3. Omrekening van vreemde valuta

Vorderingen, schulden en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. Transacties in vreemde valuta gedurende verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de afwikkelingskoers. Uit de omrekening per balansdatum voortvloeiende koersverschillen worden opgenomen in de exploitatierekening.

3.4. Kunstcollectie

De kunstcollectie is eigendom van de Staat der Nederlanden en is daarom niet in de balans opgenomen. De collectie is niet verzekerd.

3.5. Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

3.5.1. Immateriële vaste activa

De kosten van programmeren, vormgeven en overige bijkomende kosten inzake de website van het Rijksmuseum, worden geactiveerd als 'website' tot ten hoogste de aan derden gedane uitgaven verminderd met de afschrijvingen. De afschrijvingen vinden lineair plaats en zijn gebaseerd op een economische levensduur van 3 jaar.

3.5.2. Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.
De waarde en de resterende levensduur van de inventaris en de opstelling vaste presentatie collectie van voor de verzelfstandiging, alsmede die van de Philipsvleugel (begin 1996 overgedragen aan de Stichting Het Rijksmuseum) zijn gebaseerd op taxaties door onafhankelijke derden. Deze activa en hun afschrijvingen zijn overeenkomstig deze taxaties opgenomen.

3.5.3. Voorraden

De voorraden worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs of lagere netto-opbrengstwaarde.

3.5.4. Vorderingen

De vorderingen worden opgenomen tegen nominale waarde, onder aftrek van de noodzakelijk geachte voorzieningen voor oninbaarheid. Deze voorzieningen zijn bepaald op basis van een beoordeling van de individuele vorderingen.

3.5.5. Egalisatiereserve investeringsbijdragen

Ontvangen investeringssubsidies en bijdragen ten behoeve van de aanschaf van materiële vaste activa worden verantwoord onder de post egalisatiereserve investeringsbijdragen. Deze post valt vrij ten gunste van de exploitatierekening overeenkomstig de afschrijving op de met deze subsidies en bijdragen verkregen materiële vaste activa.

3.5.6. Voorzieningen

De voorzieningen worden op nominale waarde gewaardeerd.

3.6. Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

3.6.1. Buitengewone resultaten

Buitengewone baten en lasten vloeien voort uit handelingen en gebeurtenissen die zich onderscheiden van de normale bedrijfsactiviteiten en zijn derhalve van incidentele aard.

3.7. Kunstaankopen en bijdragen ten behoeve van kunstaankopen

De onderdelen van de subsidie, de schenkingen en overige bijdragen die bestemd zijn voor het doen van kunstaankopen worden, evenals de kunstaankopen zelf, in de exploitatierekening verantwoord. De bedragen verkregen van derden ten behoeve van kunstaankopen die ultimo boekjaar nog niet zijn besteed aan de verwerving van kunstaankopen, worden ultimo boekjaar toegevoegd aan het bestemmingsfonds kunstaankopen. Bij aankoop van kunstvoorwerpen in latere jaren, vallen deze bedragen vrij ten gunste van de exploitatie. Deze mutatie in het bestemmingsfonds kunstaankopen wordt separaat verantwoord in de exploitatierekening.

Toelichting op de geconsolideerde balans

Immateriële vaste activa (bedragen x € 1.000)	website
Stand 1 januari	
Aanschafwaarde	152
Cumulatieve afschrijvingen	-103
Boekwaarde 1 januari	49
Mutaties boekjaar	
Afschrijvingen	-49
Stand per 31 december	
Aanschafwaarde	152
Cumulatieve afschrijvingen	-152
Boekwaarde 31 december	0

Materiële vaste activa (bedragen x € 1.000)	Vooruit-betaald op materiële vaste activa	Verbouwingen	Inventaris, apparatuur en inrichting	Museale inventaris	Overige vaste bedrijfs-middelen	Totaal
Stand 1 januari						
Aanschafwaarde	20	11.731	11.290	1.207	41	24.289
Cumulatieve afschrijvingen	0	-6.224	-9.236	- 660	-28	-16.148
Boekwaarde 1 januari	20	5.507	2.054	547	13	8.141
Mutaties boekjaar						
Aanschafwaarde desinvesteringen	0	0	-6.673	-50	-41	-6.764
Cumulatieve afschrijvingen desinvesteringen	0	0	6.673	50	36	6.759
Investeringen	67	1.250	373	0	46	1.736
Afschrijvingen	0	-1.275	-526	-115	-11	-1.927
	67	-25	- 153	-115	30	-196
Stand per 31 december						
Aanschafwaarde	87	12.981	4.990	1.157	46	19.261
Cumulatieve afschrijvingen	0	-7.499	-3.089	-725	-3	-11.316
Boekwaarde 31 december	87	5.482	1.901	432	43	7.945

De verzekerde waarde ultimo 2002 bedraagt € 14.666.600.
Tussen oktober 2003 en zomer 2004 zullen naar verwachting een groot deel van de vaste activa (verbouwingen) buiten gebruik worden genomen. Conform het Financieel Plan 2001-2008 zal op dat moment een eenmalige afschrijving van de boekwaarden van circa € 1,5 miljoen plaatsvinden.

Financiële vaste activa (bedragen x € 1.000)	Wachtgeld-fonds	Geactiveerde rente	Totaal financiële vaste activa
Stand 1 januari	215	366	581
Mutaties boekjaar:			
Betaalde wachtgelden 2002	-85	0	-85
Afschrijving op geactiveerde rente	0	-147	-147
	-85	-147	-232
Stand per 31 december	130	219	349

Geactiveerde rente
In het boekjaar 2000 zijn bij acte d.d. 15 juni 2000 een langlopende vordering op het Ministerie van VROM en een hypotheek in verband met een verbouwing van de Philipsvleugel overgedragen aan het Ministerie van Financiën. Na deze transactie resteerde per saldo de nog verschuldigde rente op de hypotheek. Afschrijving op deze resterende post 'geactiveerde rente' geschiedt conform het schema van de verschuldigde rente, behorende bij de overgedragen hypotheek.

Wachtgeldfonds
De post wachtgeldfonds betreft een langlopende vordering op Stichting Wachtgeld Rijksgesubsidieerde Musea. Deze stichting werd opgericht op 20 juli 1995. Zij stelt zich ten doel het verkrijgen en beheren van gelden die van de overheid zijn verkregen en het (doen) uitbetalen van een wachtgeld of uitkering aan ex-werknemers van verzelfstandigde rijksmusea. De maximale vergoeding aan Stichting Het Rijksmuseum bedraagt € 360.866. De uitbetaalde en bij het fonds te claimen wachtgelden worden op deze post in mindering gebracht en voorzover deze nog niet zijn uitgekeerd door het fonds, worden deze bedragen verantwoord onder de kortlopende vorderingen.

Voorraden (bedragen x € 1.000)	31 december 2002	2001
Voorraad museumwinkels in eigen magazijnen	684	628
Voorraad museumwinkels bij leveranciers	245	202
Voorraad winkel Museumplein	51	44
Voorraad winkel Schiphol	141	0
	1.121	874
Af: voorziening incourante voorraden	-200	-157
	921	717

Vorderingen (bedragen x € 1.000)	31 december 2002	 2001
Debiteuren	483	163
Vorderingen op gelieerde rechtspersonen	88	28
Belastingen en sociale premies	614	326
Overige vorderingen	892	910
Overlopende activa	531	642
	2.608	2.069

Liquide middelen

De banktegoeden zijn direct opeisbaar.
De stichting beschikt over een kredietfaciliteit bij ABN AMRO van € 1.361.341.

Groepsvermogen (bedragen x € 1.000)	31 december 2002	 2001
Stand 1 januari	5.494	5.176
Uit bestemming van het resultaat	58	318
Stand per 31 december	5.552	5.494

Het Ministerie van OCenW stelt, om ongewenste vermogensvorming middels subsidiegelden te voorkomen, een maximum aan de met de subsidie gerealiseerde exploitatieoverschotten. Gedurende een subsidieperiode mag maximaal tien procent van de totale subsidie over deze vierjaarsperiode worden 'gereserveerd'. Dit betekent een maximale reservering van circa € 10 miljoen. Exploitatieoverschotten uit een eerdere subsidieperiode worden meegenomen bij de beoordeling van de maximale reservering.
Hierbij dient opgemerkt te worden dat bij de berekening van de met de subsidie behaalde exploitatieoverschotten rekening moet worden gehouden met de verhouding van de subsidie-inkomsten ten opzichte van de totale inkomsten. Dit houdt in dat bij de berekening van de met de subsidie gerealiseerde exploitatieoverschotten, niet het gehele, maar slechts een gedeelte van het exploitatieoverschot wordt toegerekend aan de subsidie. Ultimo 2002 geeft dit, uitgaande van de veronderstelling dat de subsidie van het Ministerie van OCenW circa 60% van de totale inkomsten uitmaakt gedurende de subsidieperiode en daarvoor, het volgende beeld:

(bedragen x € 1.000)	Exploitatieoverschot subsidie	Vrij ter beschikking	Totaal
Vermogen per 1 januari 1997	0	479	479
Exploitatieoverschot 1997	56	38	94
Exploitatieoverschot 1998	745	497	1.242
Inbreng Fusievermogen Rijksmuseum Stichting per 1 januari 1998	0	715	715
Exploitatieoverschot 1999	449	299	748
Inbreng Fusievermogen Stichting De Staalmeesters januari 1999	0	1.490	1.490
Exploitatieoverschot 2000	245	163	408
Exploitatieoverschot 2001	191	127	318
Exploitatieoverschot 2002	35	23	58
	1.721	3.831	5.552

Uit deze opstelling blijkt dat het exploitatieoverschot dat aan de subsidie kan worden toegerekend, ruim onder de 10%-norm ligt.

Bestemmingsfonds kunstaankopen (bedragen x € 1.000)	31 december 2002	 2001
Stand 1 januari	1.313	427
Bij: Ontvangen bedragen		
- SponsorBingo Loterij	2.334	1.532
- Overige bijdragen en schenkingen ten behoeve van kunstaankopen	6.790	913
	9.124	2.445
Af: Kunstaankopen		
- Aankoop kunstvoorwerpen	-10.584	-1.899
- Eigen middelen subsidie OCenW	340	340
- Eigen middelen uit opbrengst museumwinkels	110	0
	-10.134	-1.559
Mutatie bestemmingsfonds kunstaankopen	-1.010	886
Stand per 31 december	303	1.313

Naar verwachting zal eind maart 2003 nog een bedrag van circa € 0,6 miljoen als afrekening 2002 worden ontvangen van de SponsorBingo Loterij ten behoeve van het bestemmingsfonds kunstaankopen. Begin januari 2003 werden een schilderij van Claude Lorrain van € 1,9 miljoen en een schilderij van Longhi van € 0,3 miljoen aangekocht.

Egalisatiereserve investeringsbijdragen (bedragen x € 1.000)	Inrichting Het *Nieuwe* Rijksmuseum	Verbouwing Philips-vleugel	Inventaris, apparatuur en inrichting	Museale inventaris	Totaal
Stand 1 januari	2.307	3.797	899	344	7.347
Ontvangen investeringsbijdragen	2.269	0	0	0	2.269
Toevoeging ontvangen rente	120	0	0	0	120
Vrijval ten gunste van exploitatierekening	0	-950	-123	-66	-1.139
Stand per 31 december	4.696	2.847	776	278	8.597

Voorzieningen (bedragen x € 1.000)	VUT en overgangs-regeling prepensioen	Huisvesting	Wachtgelden	Suppletie- en afkoop-regelingen	Herstruc-turering bedrijfs-processen	Totaal
Stand 1 januari	2.518	908	475	1.011	222	5.134
Dotatie boekjaar	195	226	8	0	0	429
Aangewend in boekjaar	-690	0	-140	-29	-116	-975
Vrijval ten gunste van resultaat	0	0	0	-209	-8	-217
Stand per 31 december	2.023	1.134	343	773	98	4.371

Personeelsverplichtingen: wachtgelden en suppletie- en afkoopregelingen

Deze voorzieningen betreffen de geschatte verplichtingen voor wachtgelden en suppletie- en afkoopregelingen personeel. Deze voorzieningen hebben een langlopend karakter.

Herstructurering bedrijfsprocessen

De voorziening herstructurering bedrijfsprocessen betreft de nog voorziene kosten voor het opleidingstraject competentiemanagement en enkele reserveringen voor individuele afwikkelingen. De voorziening heeft een kortlopend karakter.

Huisvesting

De dotaties aan de voorziening huisvesting vinden plaats conform het hiervoor in het Financieel Plan 2001-2008 genoemde schema. Volgens dit schema zal het saldo ultimo 2005 € 2,3 miljoen bedragen en zal dit worden aangewend ter dekking van de bijdrage van het Rijksmuseum van € 27,2 miljoen voor de inrichtingskosten van Het *Nieuwe* Rijksmuseum.

VUT

De voorziening VUT betreft de geschatte kosten van uitkeringen aan voormalige werknemers die reeds deelnemen aan de VUT-regeling zoals genoemd in de CAO verzelfstandigde rijksmusea en de geschatte kosten van uitkeringen aan werknemers die momenteel nog in dienst zijn bij Stichting Het Rijksmuseum en die tijdens de Herstructurering hebben verklaard deel te gaan nemen aan de VUT-regeling volgens de toen geldende rechten en plichten.

De voorziening overgangsregeling prepensioen wordt gevormd op het moment dat een personeelslid opteert voor prepensioen en tevens recht heeft op een aanvulling uit hoofde van de overgangsregeling. Op dat moment wordt de volledige verplichting voorzien en op de balans opgenomen en in mindering gebracht op de niet op de balans opgenomen latente verplichting. De latente verplichting uit hoofde van de overgangsregeling is niet op de balans opgenomen aangezien bij de berekening hiervan met een groot aantal onzekere variabelen (sterfte-, vertrek- en deelnamekans, carrière en algemene loonontwikkelingen) rekening moet worden gehouden. De latente verplichting ultimo 2002, uitgaande van een ‘worst case’-scenario (maximale lasten 2003 tot en met 2037), bedraagt € 19,1 miljoen.

Kortlopende schulden (bedragen x € 1.000)	31 december 2002	 2001
Belastingen en sociale premies	277	223
SFP backservice pensioenen en overdrachtwaarden	124	220
Pensioenpremies	48	0
Ministerie van OCenW	908	0
Crediteuren	1.226	1.314
Overige schulden	196	459
Overlopende passiva	5.198	13.499
	7.977	15.715

Niet uit de balans blijkende rechten en verplichtingen

Huurverplichtingen

Met de Dienst Domeinen was een contract gesloten voor de huur van de gebouwen van Stichting Het Rijksmuseum van € 1,2 miljoen per jaar (ingangsdatum 1 juli 1995, looptijd 20 jaar). De overeenkomst zal in 2003, met terugwerkende kracht tot 1 januari 2001, worden ontbonden en omgezet in een gebruiksovereenkomst en een servicecontract met de Rijksgebouwendienst. De jaarlijkse huur (inclusief servicekosten) bedraagt € 9,4 miljoen.

Subsidie

Voor de Cultuurnotaperiode 2001-2004 is door het Ministerie van OCenW aan Stichting Het Rijksmuseum een totaal bedrag aan subsidie verleend van € 25,0 miljoen per jaar.

Toelichting op de geconsolideerde functionele exploitatierekening

Baten

(Bedragen x € 1.000)	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
Directe opbrengsten			
Inkomsten uit entreegelden en museumjaarkaart	6.298	5.804	5.532
Directe sponsoring	315	360	342
Inkomsten avondontvangsten en horecaexploitatie	333	440	440
Bijdragen inzake kunstaankopen	9.124	8.907	2.445
Inkomsten uit verkopen winkels	1.859	1.595	1.567
Overige directe opbrengsten	586	466	456
	18.515	**17.572**	**10.782**
Indirecte opbrengsten			
Indirecte sponsoring	102	102	105
Overige indirecte opbrengsten	181	190	149
	283	**292**	**254**
Bijdragen			
Subsidie Ministerie OCenW	25.011	23.591	23.697
Vrijval subsidie OCenW t.b.v. Philipsvleugel	23	23	23
Vrijval egalisatiereserve investeringsbijdragen	1.024	969	1.018
Overige subsidies en bijdragen	26	145	5
	26.084	**24.728**	**24.743**

Lasten

(Bedragen x € 1.000)	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
Beheerslasten			
Directie en administratie	6.545	5.919	5.849
Gebouwen en terreinen	14.266	12.537	13.239
Bewaking en beveiliging	4.941	4.661	5.061
	25.752	**23.117**	**24.149**
Collectiefunctie			
Collectievorming	13.665	13.744	4.864
Bureau collecties	1.579	1.693	1.437
Onderzoek en documentatie	236	430	218
Conservering en restauratie	214	258	229
	15.694	**16.125**	**6.748**
Publieksfunctie			
Projecten en tentoonstellingen	2.387	2.373	1.483
Museuminrichting	583	568	617
Educatie & Publieksinformatie	1.572	1.370	1.472
	4.542	**4.311**	**3.572**
Buitengewone baten			
Vrijval afkoop- en suppletieregelingen	209	0	195
Ontvangen schadeuitkering beschadiging schilderij	0	0	98
Overige baten voorgaand jaar	94	45	135
	303	**45**	**428**
Buitengewone lasten			
Aanvulling tekort SFP pensioenen en VUT	408	289	814
Overige lasten voorgaand jaar	22	0	55
	430	**289**	**869**

Overige gegevens met betrekking tot de personele lasten

Het gemiddeld aantal personeelsleden in 2002 op fulltime basis bedroeg 349 (2001: 340).

De personele kosten bestaan uit: (Bedragen x € 1.000)	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
Lonen en salarissen	11.715	12.041	11.073
Sociale lasten	1.696	1.809	1.621
Pensioenlasten	1.262	1.262	1.128
Inhuur derden/uitzendkrachten	972	200	788
	15.645	**15.312**	**14.610**

Stichtingsbalans

(na bestemming exploitatiesaldo)

(bedragen x € 1.000)	31 december 2002		31 december 2001	
Vaste activa				
Immateriële vaste activa	0		49	
Materiële vaste activa	6.651		8.141	
Financiële vaste activa	349		581	
		7.000		8.771
Vlottende activa				
Voorraden	729		673	
Vorderingen	4.475		2.310	
Liquide middelen	14.514		23.369	
	19.718		26.352	
Af: kortlopende schulden	7.591		15.714	
Werkkapitaal		12.127		10.638
Te financieren vermogen		**19.127**		**19.409**
Eigen vermogen		5.552		5.494
Bestemmingsfonds kunstaankopen		303		1.313
Egalisatiereserve investeringsbijdragen		8.597		7.347
Voorzieningen		4.675		5.255
Financierend vermogen		**19.127**		**19.409**

Stichtingsexploitatierekening

(bedragen x € 1.000)	2002 (uitkomst)	2002 (begroting)	2001 (uitkomst)
Resultaat deelnemingen	-183	-71	-59
Overige baten en lasten	241	171	377
Exploitatiesaldo	**58**	**100**	**318**

Toelichting op de Stichtingsbalans

Algemeen

De grondslagen voor de waardering van de activa en passiva en voor de bepaling van het resultaat zijn gelijk aan de waarderingsgrondslagen vermeld in de toelichting op de geconsolideerde jaarrekening.

Financiële vaste activa

Deelnemingen waarop invloed van betekenis kan worden uitgeoefend zijn gewaardeerd tegen de netto-vermogenswaarde.

Voorzieningen (bedragen x € 1.000)	31 december 2002	2001
VUT	2.023	2.518
Huisvesting	1.134	908
Wachtgelden	343	475
Suppletie- en afkoopregelingen	773	1.011
Herstructurering bedrijfsprocessen	98	222
Voorziening deelneming	304	121
	4.675	**5.255**

De voorziening deelneming betreft het negatief vermogen ultimo 2002 van de vennootschap Rijksmuseum Holding B.V. Voor de mutaties in de overige voorzieningen wordt verwezen naar de toelichting bij de geconsolideerde jaarrekening.

Overige gegevens

Accountantsverklaring

Wij hebben het in dit verslag opgenomen financieel overzicht van Stichting Het Rijksmuseum te Amsterdam over 2002 gecontroleerd. Dit financieel overzicht is ontleend aan de door ons gecontroleerde jaarrekening 2002 van Stichting Het Rijksmuseum te Amsterdam. Bij die jaarrekening hebben wij op 24 maart 2003 een goedkeurende accountantsverklaring verstrekt.

Dit financieel overzicht is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de Directie en de Raad van Toezicht van de Stichting. Het is onze verantwoordelijkheid een accountantsverklaring inzake het financieel overzicht te verstrekken.

Wij zijn van oordeel dat dit financieel overzicht op alle van materieel belang zijnde aspecten in overeenstemming is met de jaarrekening waaraan deze is ontleend. Voor een beter inzicht in de financiële positie en de resultaten van de Stichting en de reikwijdte van onze controle, dient het financieel overzicht te worden gelezen in samenhang met de volledige jaarrekening, waaraan deze is ontleend, alsmede met de door ons daarbij verstrekte accountantsverklaring.

Den Haag, 24 maart 2003

Deloitte & Touche
Accountants

Voorstel bestemming exploitatiesaldo

De directie heeft besloten het exploitatiesaldo 2002 ad € 58.000 toe te voegen aan de vrije reserves.
Dit voorstel is reeds verwerkt in de balans ultimo 2002.

Meerjarenoverzicht

(Bedragen x € 1.000)	2002	2001	2000	1999	1998
Resultaten					
Entreegelden	6.298	5.532	7.662	6.385	6.115
Winkels	3.015	2.473	3.438	2.977	2.627
Fotodienst	205	167	180	181	184
Sponsoring	417	447	729	982	434
Bijdrage inzake kunstaankopen	9.124	2.445	3.687	1.659	763
Subsidie OCenW	25.011	23.697	15.830	15.330	14.775
Vrijval egalisatiereserve	1.024	1.018	1.363	1.437	586
Overige opbrengsten	944	906	1.680	927	934
Totaal opbrengsten	46.038	**36.685**	**34.569**	**29.878**	**26.418**
Personeelslasten	15.645	14.610	14.985	14.346	13.803
Inkoop winkels	1.156	906	1.497	1.130	950
Afschrijvingen vaste activa	1.976	1.946	2.186	2.105	1.029
Lasten collectie- en publieksfunctie	3.681	2.724	4.978	3.130	2.949
Kunstaankopen	10.584	1.899	4.202	2.671	1.536
Huisvestingslasten	11.512	10.503	3.144	2.615	2.485
Overige lasten	2.590	2.787	2.574	2.298	2.066
Totaal lasten	47.144	**35.375**	**33.567**	**28.296**	**24.818**
Financiële baten en lasten	281	335	294	108	304
Saldo uit gewone bedrijfsuitvoering	-825	**1.645**	**1.297**	**1.690**	**1.904**
Buitengewone baten en lasten	-127	-441	-496	-1.046	-527
Saldo uit bedrijfsuitvoering	-952	**1.204**	**801**	**644**	**1.377**
Mutatie bestemmingsfonds kunstaankopen	1.010	-886	-393	104	-135
Exploitatiesaldo	58	**318**	**408**	**748**	**1.242**

	2002	2001	2000	1999	1998
Vermogen					
Vaste activa	8.294	8.771	10.382	13.726	4.597
Vlottende activa	18.506	26.232	12.466	12.400	9.863
Kortlopende schulden	7.977	15.715	8.047	7.718	6.355
Eigen Vermogen	5.552	5.494	5.176	4.768	2.529
Bestemmingsfonds kunstaankopen	303	1.313	427	34	139
Egalisatiereserve	8.597	7.347	6.103	7.489	2.362
Voorzieningen	4.371	5.134	3.095	2.918	3.042
Langlopende schulden	0	0	0	3.199	33
Totaal vermogen	26.800	35.003	22.848	26.126	14.460
Medewerkers (aantal)					
Gemiddeld aantal medewerkers (FTE's)	349	340	353	351	376
Gemiddelde loonsom	42.103	40.653	39.370	38.313	36.091
Bezoekers (aantal)					
Totaal aantal bezoekers	1 100.488	1.015.561	1.146.438	1 310.497	1 229.445
Nationaal	387.081	366.389	585.815	508.498	593.463
Internationaal	713.407	649.172	560.623	801.999	635.982
Betalende bezoekers	939.441	856.190	1 088.821	1 245.265	1 184.066
Gratis bezoek	161.047	159.371	57.617	65.232	45.379
Schoolverband	42.230	27.941	31.852	56.993	47.990
Bezoekers MJK	149.919	135.338	212.449	224.191	206.679
Jeugd tot 18 jaar	153.641	142.602	150.181	176.182	159.709
Kengetallen (in %)					
Subsidie OCenW/totale baten	54,3	64,6	45,8	51,3	55,9
Personeelslasten/subsidie OCenW	62,6	61,7	94,7	93,6	93,4
Personeelslasten/totale lasten	33,2	41,3	44,6	50,7	55,6
Vlottende activa/kortlopende schulden	232,0	166,9	154,9	160,7	155,2
Eigen vermogen/totaal vermogen	20,7	15,7	22,7	18,2	17,5
Brutomarge winkels	61,7	63,4	56,5	62,0	63,8
Nationaal bezoek/totaal bezoek	35,2	36,1	51,1	38,8	48,3

Samenstelling Raad van Toezicht

Mr. J.M. Hessels, voorzitter
Voorzitter van de Raad van Commissarissen van Euronext N.V.

Mw. Prof. mr. I.P. Asscher-Vonk
Hoogleraar sociaal recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen

Mr. A.S. Fransen van de Putte (benoemd per 1 juli 2003)
Van Doorne advocaten en notarissen, Amsterdam

Prof. dr. J.R. Glasz
Bestuursvoorzitter Fortis en
hoogleraar corporate governance aan de Universiteit van Amsterdam

W. Kok
Minister-President van 1994 tot 2002

N. MacGregor
Directeur van The British Museum, London

Mw. drs. P.M. Noordervliet-Bol
Auteur

Dr. H.H.F. Wijffels
Voorzitter van de Sociaal-Economische Raad

Rooster van aftreden

	Benoemd in	Herbenoemd in	Volgende herbenoeming in	Maximale zittingtermijn tot
Mw. Prof. mr. I.P. Asscher-Vonk	1997	2001	2004	2005
Mr. A.S. Fransen van de Putte*	2003	-	2006	2011
Prof. dr. J.R. Glasz	1995	1998 en 2001	-	2003
Mr. J.M. Hessels	1995	1998 en 2001	-	2003
W. Kok	2003	-	2006	2011
N. MacGregor	1995	1998 en 2001	-	2003
Mw. drs. P.M. Noordervliet-Bol	1999	2002	2005	2007
Dr. H.H.F. Wijffels	1999	2002	2005	2007

* Benoemd per 1 juli 2003.

Auteurs
Rijksmuseum Amsterdam Schiphol, een wereldprimeur
Jan Rudolph de Lorm, hoofd tentoonstellingen
400 Jaar VOC in het Rijksmuseum
Kees Zandvliet, hoofd afdeling Nederlandse geschiedenis
Vlaamse schilderkunst aan de Amstel en aan de Maas
Jan Piet Filedt Kok, hoofd afdeling schilderijen
Interview met Ronald de Leeuw
Erik Spaans, journalist
Havengezicht bij zonsopgang van Claude Lorrain
Duncan Bull, conservator buitenlandse schilderkunst
Maria met Christuskind
Frits Scholten, hoofdconservator beeldhouwkunst
Meesterwerken van techniek en kunst
Eveline Sint Nicolaas, conservator Nederlandse geschiedenis
Interview met Geert-Jan Koot
Erik Spaans, journalist
Een stoel van Pugin
Reinier Baarsen, hoofd afdeling beeldhouwkunst & kunstnijverheid
Zeearend op een rots aan de kust
Menno Fitski, conservator Oost-Aziatische kunst

Illustraties tussenbladen
Ter gelegenheid van de 300ste geboortedag van de Zwitserse kunstenaar Jean-Etienne Liotard was in het pastelkabinet al het in het Rijksmuseum berustende werk van deze kunstenaar te zien onder de titel 'Portretten in pastel'. Een aantal van deze portretten is afgebeeld op de schutbladen van dit Jaarverslag.

Jean-Etienne Liotard (1702-1789)
Jonge vrouw in een Turks interieur, 1752-1754
Pastel, 100 x 75 cm. Inv. Nr. SK-A-240
Graaf Franceso Algarotti, ca. 1745
Pastel, 41 x 31,5 cm. Inv. Nr. SK-A-234
La Liseuse, 1746
Pastel, 54 x 43 cm. Inv. Nr. SK-A-228
Jeanne-Elisabeth de Sellon, 1738-1748
Pastel, 62,5 x 48,5 cm. Inv. Nr. SK-A-236
Marie Cognard-Batailhy, 1757
Pastel, 56,4 x 45 cm. Inv. Nr. SK-A-231

Omslag
Claude Gellé genaamd Le Lorrain
Havengezicht bij zonsopgang, 1637-1638
Olieverf op doek, 74 x 99 cm. Inv. Nr. SK-A-4977
Deze aankoop was mogelijk dankzij de steun van de SponsorBingo Loterij, de Vereniging Rembrandt en de heer H.B. van der Ven.

Samenstelling en eindredactie
Paulien Rètel en Pia van de Wiel, Rijksmuseum
Beeldredactie
Paulien Retèl, Rijksmuseum
Tekstredactie
Aggie Langedijk, Amsterdam
Fotografie
Afdeling fotografie Rijksmuseum (Guido van Dooremaale, Jeroen Kho, Monique Vermeulen) en andere instanties die in de bijschriften zijn vermeld.
Vertaling
John Rudge, Amsterdam
Ontwerp
Studio Roozen, Amsterdam
Lithografie
Scanprofile, Oisterwijk
Druk
Waanders Drukkers, Zwolle